

G.BELDESCU

PUNCTUAȚIA
ÎN
LIMBA ROMÂNĂ

α Editura PROClON

G. BELDESCU

PUNCTUAȚIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Lucrare avizată de Comisia națională
de limba și literatura română
a Ministerului Învățământului.

EDITURA PROCION
București, 1995

Redactor: RODICA CHIRIACESCU

Coperta: IRINA RADU

ISBN: 973-96349-1-5

CUVÂNT ÎNAINTE*

Propunându-mi o carte despre punctuație, Editura „Procion” a avut în vedere utilitatea ei imediată pentru scrisul răspândit în mase și în mod deosebit pentru școală; îi sunt recunoscător, așa cum recunoscători sper să-i fie și beneficiarii lucrării de față.

Am evitat caracterul de cod de norme, generalizat (și) în îndreptările de punctuație, preferând un text larg explicativ și bogat în exemplificări. Capitolul privitor la întrebuințarea semnelor de punctuație (materia curentă a lucrărilor normative de speță), el însuși conceput nu numai ca indicare organizată de restricții gramaticale proprii, mai mult sau mai puțin, fiecărui semn, e precedat de câteva chestiuni generale menite să facă înțelese natura și importanța punctuației, particularitățile și rostul acestei componente specifice a scrierii. Având ca punct de plecare regulile oficiale, expunerea funcțiilor și valorilor semnelor de punctuație înregistrează o lărgire a situațiilor îndeobște luate în considerație, mai apropiată de diversitatea și de complexitatea realităților din scriere. Pentru întregirea informației asupra acestora din urmă și pentru cunoașterea altor puncte de vedere asupra punctuației, cititorul poate recurge la lucrările consemnate în bibliografia cărții – contribuții pe care m-am sprijinit și cărora le rămân îndatorat.

Autorul

* Editura a dat curs Hotărârii Academiei Române din 17 februarie 1993 privitoare la scrierea cu *ă* și *sunt*.

PUNCTUAȚIA

FUNCTII. UTILITATE

§ 1. Punctuația este o componentă a scrierii constituită dintr-un ansamblu de semne convenționale care oferă indicii de structurare grafică a unui text potrivit cu conținutul lui și cu intențiile vorbitorului, în vederea citirii corecte adecvate.

§ 2. Punctuația — în primul rând și fundamental — oferă repere de organizare s i n t a c t i c ă (sintagmatică) a textului scris.

1. Strâns legată de conținutul exprimat, punctuația este, cum s-a spus, un prețios (și uneori indispensabil) auxiliar grafic al sintaxei. În cadrul atribuțiilor ei sintactice, punctuația își exercită funcția de bază, d e l i m i t a t i v ă , în următoarele situații (obligatorii):

În cuprinsul textului, ea delimitează unitățile care-l alcătuiesc; în exemplu, un text cu o frază formată prin coordonare, o propoziție independentă și o frază formată prin subordonare, toate delimitate prin punct:

N-avem nici un cod comun și totul trebuie inventat, limbajul ca și conceptele [...] E pasionant [...] Trebuie să fii zvârlit într-un loc ca acesta, ca să-ți dai seama că problemele adevărate ale cugetului nu sunt de găsit în cărți [...] (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru.*)

În cuprinsul unui enunț, punctuația delimitează unități sintactice interioare (după natura raporturilor sintactice, după mijloacele de exprimare a acestor raporturi, după poziția unității în enunț, după

gradul legăturii dintre unități sau după caracterul independent al unității, lipsite de raporturi în enunț):

— Unități c o o r d o n a t e ; în exemple: 1° părți de propoziție, 2° propoziții — delimitate de virgule:

1° *Tu nici nu bănuiești cât se vorbea despre tine [,] despre drumurile tale [,] despre legăturile tale!* (Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron.*)

2° *Cultura se transformă [,] dar de pierdut ea nu se pierde decât dimpreună cu poporul care a creat-o.* (C. Rădulescu-Motru, *Cultura română și politicianismul.*)

— Unități în raport de s u b o r d o n a r e , în legături mai puțin strânse cu regentul lor; în exemple: 1° un atribut izolat și o propoziție subordonată atributivă explicativă, delimitate prin virgule; 2° o apozitie explicativă, delimitată prin linie de pauză; 3° o propoziție apozitivă, delimitată prin punct și virgulă; 4° un complement circumstanțial cu determinări, intercalat, delimitat prin virgule; 5° o propoziție circumstanțială intercalată, delimitată prin virgule:

1° *Întins pe spate [,] Răutu privea imensitatea înstelată [,] care palpita în scânteieri potolite sub rețeaua vrăjită a lunii pline.* (C. Stere, *În preajma revoluției.*)

2° *Așa o știam cel puțin noi [—] copiii.* (Lucian Blaga, *Zări și etape.*)

3° *Marele eveniment s-a consumat [:] am dat ultimul examen.* (C. Stere, *În preajma revoluției.*)

4° *Este ca și cum francezii [,] în momentele lor de înfruntare cu germanii [,] ar fi scos pe franci din procesul formării lor.* (Vlad Georgescu, *Politică și istorie.*)

5° *Laura [,] de când se logodise [,] trecuse printr-o schimbare.* (Liviu Rebreanu, *Ion.*)

— Unități interioare i n d e p e n d e n t e , lipsite de raporturi în enunț; în exemple: 1° un vocativ cu determinanți, delimitat prin virgulă; 2° o interjecție, delimitată la fel; 3° un adverb de negație, delimitat prin punct și virgulă; 4° o construcție incidentă, delimitată prin linii de pauză:

1° Iată [,] iubite domnule Maiorescu [,] starea mea sufletească.

(Duiliu Zamfirescu către Titu Maiorescu, în Duiliu Zamfirescu, *Cele mai frumoase scrisori*.)

2° Ei [,] și de asta te-ai spăriet? (C. Hogas, *Amintiri dintr-o călătorie*.)

3° — Asta, cinstite agă, tot din partea Măriei-sale mi-o spui?

— Nu [;] o spun din partea inimii mele, beizade. (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului*.)

4° Când vorbim de augustinism trebuie [—] este drept [—] să facem o rezervă. (Mircea Vulcănescu, *Logos și eros*.)

2. Punctuația oferă apoi indicii de delimitare a părților discursului, notează schimbările de registru; în exemplu, o propoziție conținând comunicarea vorbitorului, care anunță vorbirea directă a altcuiva, reprodusă în scris după două puncte și între ghilimele:

— Mă rog, cam același lucru a spus, în limbaj neconvențional, și Félicien Marceau [:] [„] Nu suntem în lume ca să mergem la cinema. Trebuie să ai de lucru, să cauți, să agonisești... [”] (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

3. Punctuația poate distinge, după modul în care delimitează (sau nu delimitează), tipuri de comunicare, precum vorbirea directă (nelegată sau legată) de vorbirea indirectă, în situații ca următoarele: 1° o frază interogativă directă nelegată, delimitată prin semnul întrebării la finală (în exemplu, precedată de propoziția care o anunță printr-un substantiv, independentă și insuficientă, delimitată prin două puncte); 2° o propoziție interogativă indirectă, integrată în raporturile sintactice din frază, ca subordonată atributivă determinativă (a substantivului care o „anunță”) și, după norma gramaticală, nedelimitată; 3° o propoziție interogativă directă, independentă, în dialog, delimitată prin semnul întrebării, precedată în text de vorbirea autorului, care o anunță printr-un verb, înainte de două puncte; 4° o propoziție interogativă directă legată, delimitată la finală prin semnul întrebării, așezată în continuarea vorbirii celui care o anunță și nedelimitată de aceasta prin semn (deși o mică pauză, însoțită de modificarea intonației, se produce); 5° o propoziție

interogativă indirectă integrată în frază cu funcția de completivă directă, după regenta ei și nedelimitată prin semnul întrebării:

1° În chip firesc se pune întrebarea [:] în ce măsură poate să păstreze poporul astfel de amintiri [?]. (D. Caracostea, *Balada populară română*.)

2° Întrebarea [] pe cine aş prefera ca însoțitor [] m-a găsit nepregătită. (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

3° Abia mai târziu mă întrebă [:].

[—] Unde-i acum [?] (Gib I. Mihăescu, *Ruşoaica*.)

4° Ce să zică... răspunse unul, ia întreabă [] că muieți-s posmagii [?] (Ion Creangă, *Povestea unui om leneş*; apud *Gramatica limbii române*, coordonatori acad. Al. Graur, Mioara Avram, Laura Vasiliu.)

5° Cineva poate să se întrebe [] care este valoarea unei cărți [.] (Gr. C. Moisil, *Îndoieli şi certitudini*.)

Tot astfel, prin delimitare, punctuația poate distinge vorbirea directă de vorbirea indirectă liberă:

O spune singur [:] nu vrea decât să exprime ceea ce vede. (Andrei Pleşu, *Ochiul şi lucrurile*.)

4. Prin delimitare (sau nedelimitare) şi prin caracteristici ale semnelor sale, punctuația poate identifica natura unor unități sintactice; în exemple: 1°—3° trei enunțuri după scopul comunicării şi după afectivitate — primul, asertiv, declarativ, delimitat prin punct; — al doilea, interogativ, delimitat prin semnul întrebării; — al treilea, exclamativ, delimitat prin semnul exclamării; 4° o propoziție atributivă explicativă delimitată prin virgule (față de 5°, o propoziție atributivă determinativă, neizolată):

1° La oameni, funcțiunea cunoașterii sau inteligența, după ce și-a îndeplinit misiunea ei biologică de a servi la conservarea vieții, în nenumăratele îndeletniciri practice care asigură această conservare, a început să se exercite în mod dezinteresat [.] (P. P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*.)

2° Cum poate fi deci un Domn care numește pe cronicar [Nicolae Costin] Mare-Logofăt, dar nu-l întreabă şi nu-l ascultă [?]. (Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești II*.)

3° *Cu ce dulce încântare, cu ce uimire cerească privea el la tânăra domniță când, cu pas lin și ușor, cu chip blând și smerit, ea păsea în acea biserică unde pentru întâia oară ea s-arăta privirii lui [!]* (A. I. Odobescu, *Doamna Chiajna*.)

4° *Obuzele înseși [,] pe cari le știm cât niște donicioare [,] vin izbind de-a dreptul înspre noi, parcă în noi, căutându-ne ca niște gloante.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste. Întâia noapte de război*.)

5° *Când ești sigur că o carte [] pe care ai tipărit-o [] e bună, o guști cu finețe proprie și o îmbrățișezi.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

5. Deosebirea dintre enunțiativ și interogativ sau dintre neafectiv-neexclamativ și afectiv-exclamativ punctuația o poate realiza în cadrul funcției delimitative (ca mai sus) ori în afara ei — în ambele împrejurări, prin acțiunea inerentă ei, de *marcare prin semn* (acțiune prezentă în orice situație pozitivă de punctuație, cu obiective variate). Semnul întrebării și semnul exclamării se pot raporta, de pildă, la o unitate sintactică interioară, marcându-i astfel caracterul interogativ sau, respectiv, exclamativ, fără s-o delimiteze, rolul acesta revenind, când e cazul, altui semn; în exemple: 1° o incidentă interogativă, delimitată prin paranteze; 2° o incidentă exclamativă, delimitată prin virgule:

1° *Se pare că era acolo și un jurnal intim (conținea poate date, explicații asupra dramei lui conjugale [?]), de unde interesul de a-l obține (...)* (Mircea Zăciu, *Jurnal I*.)

2° *Coana Didina, slava Domnului [!], merge bine, dar încet.* (I. L. Caragiale către Paul Zarifopol, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

În mod asemănător, punctuația se poate raporta la un cuvânt sau la un grup de cuvinte fără să le delimiteze funcțional, indicând numai — prin semnul exclamării, semnul întrebării, punctele de suspensie sau ghilimele — o stare de spirit a vorbitorului, o reacție, o atitudine a lui față de ce exprimă cuvântul sau cuvintele marcate astfel (ironia, indignarea, desconsiderarea, rezerva, dezaprobarea etc.); în exemple: 1° un atribut neizolat, marcat de puncte de suspensie și de semnul exclamării, exprimând trista ironie a unui contrast tragic; 2° un nume

predicativ marcat de puncte de suspensie și de semnul întrebării, surprins într-o opoziție scăpată de sub control (și ironizată ca atare, tocmai prin „normalitatea” ei pentru stilul „criticii și autocriticii”); 3° un complement circumstanțial delimitat prin virgule, care reproduce ironic, marcată de ghilimele, o expresie-tic a celui luat în derâdere:

1° *Ne strecurăm pe tăcute în cătunul[...] croat([!]) Rumania (...)* (Leca Morariu, *Drumuri cirebire.*)

2° *Se vorbește la un moment dat despre preluarea „necritică” a moștenirii literare, iar mai încolo că marii clasici au fost [...] denigrați ([?]).* (Mircea Zăciu, *Jurnal I.*)

3° *Dar Lache a intrat deja în dezbatere și, [,] pentru prima oară în viața lui [’], trebuie să constate cu regret că legea noastră penală prezintă o lacună.* (I. L. Caragiale, *O lacună...*)

Când reacția vorbitorului se manifestă într-o situație colocvială și este exprimată prin mimică și gesturi, punctuația o notează substituind comunicarea nonverbală printr-un semn (semnul întrebării, semnul exclamării și punctele de suspensie, singure sau îmbinate, care marchează totodată natura reacției vorbitorului) și delimitând-o ca replică mută de replicile verbale ale interlocutorului; 1° replică mută substituind prin semnul exclamării și prin semnul întrebării mimica, eventual și gestul, prin care vorbitorul își exprimă nedumerirea și ignorarea răspunsului; 2° replică mută exprimând, ca mai sus, surpriza, uimirea și deconcertarea vorbitorului produse de enormitatea afirmației interlocutorului:

1° — *Ați fost la Ministerul de Finanțe? ați aranjat?*

— *Nu... da’ facem și noi că țăranul din anecdotă...*

[—!/?]

— *Nu știți ce-a făcut țăranul din anecdotă?* (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste. Întâia noapte de război.*)

2° — *Dacă aș vrea să fac o glumă ieftină, aș răspunde: tocmai de aceea... Dar îți spun serios: Nici unul dintre marii scriitori n-a avut talent.*

— [!/?...]

— *E purul adevăr... Să zicem că a fost o excepție. Flaubert. Poate și Maupassant. Să adăugăm fără îndoială pe Anatole France.*

Dar nici nu sunt chiar dintre cei mai mari. (Camil Petrescu, *Patul lui Procust.*)

În împrejurări ca acestea, de marcarea a reacției vorbitorului, punctuația acționează în zone sintactice și semantice.

6. Din motive sintactice — când legătura dintre unitățile interioare e foarte strânsă —, punctuația este interzisă, ca în exemplele următoare: 1° între subiect și predicat (când nu există determinări intercalate); 2° între propoziția subiectivă și regenta ei (când nu există riscul unei interpretări ambigue); 3° între verbul copulativ și numele predicativ; 4° între propoziția predicativă și regenta ei; 5°—6° între unități coordonate cu și copulativ (părți de propoziție și propoziții):

1° *Urletul lui Tudor [] era o chemare.* (Mihail Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor.*)

2° *Bine [] că nu ne-am încurcat.* (Liviu Rebreanu, *Răscoala.*)

3° *Esența profesorului e [] de a împiedica gândirea să fie [] căutare, spre a fi [] exactitate.* (Constantin Noica, *Jurnal filozofic.*)

4° *Bărbatu-meu e [] cum îi pânea cea bună.* (Mihail Sadoveanu, *Baltagul.*)

5° *Nu se poate trăi fără valori [] și fără un sens de adevăr.* (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru.*)

6° *Ce sunt toate aceste lucruri stranii [] și cum sunt ele posibile?* (Mircea Vulcănescu, *Logos și eros.*)

§ 3. Din unghi prozodic, punctuația indică (marchează) într-un text, în condiții determinate, pauzele și intonația, care sunt mijloace fonetice de exprimare a unor raporturi gramaticale (și, ca atare, de delimitare pe baza acestora a unor unități sintactice). Prin atribuțiile ei prozodice, punctuația își exercită funcția delimitativă în situații specifice pentru rostul ei (deși nu generale) — la pauze, iar, uneori, și funcția substitutivă.

1. Pauzele determinate de norma sintactică (și precedate de un tip de intonație, descendent sau ascendent) sunt gramaticale, obligatorii, impunând în scris delimitări prin semne de punctuație.

Sunt obligatorii pauzele finale și, după criterii sintactice (ca acelea menționate la pct. 1 b), anumite pauze interioare; în exemple: 1° două propoziții încheiate cu pauză finală și intonație descendentă, marcate de punct; 2° o frază, în aceleași condiții; 3° o propoziție în interiorul căreia este izolată prin pauze și o ușoară urcare a tonului, marcate de virgule, o apozitie; 4° o frază cu propozițiile principale adversative delimitate prin pauză precedată de coborârea tonului și marcată de virgulă:

1° *Nucii bătrâni de lângă șură țin umbră [.]* Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gâdilând fețele aprinse de veselie [.]. (Liviu Rebreanu, *Ion*.)

2° *Un astfel de temperament era predestinat să joace un rol fatal în momentele critice ale vieții de deportațiune [.]* (C. Stere, *În preajma revoluției*.)

3° *Dumneavoastră [,] ceilalți [,] aveți doar roluri secundare.* (Ion D. Sârbu, *Începutul călătoriei*.)

4° *La soare te puteai uita [,] iar la dânsa ba.* (Ion Creangă, *Povestea lui Harap Alb*.)

2. Vorbitorul poate interpreta relațiile dintre termenii comunicării în vederea obținerii unui anumit efect, introducând pentru aceasta în mesajul său pauze facultative, în poziții admise sau chiar neadmise gramatical; în exemple: 1°—2° un complement circumstanțial delimitat printr-o pauză admisă gramatical, precedată de ridicarea tonului și marcată în scris prin virgulă, care scoate în relief situarea acțiunii exprimate în propoziție, față de un altul neizolat și, astfel, nereliefat; 3° o propoziție cu pauză, neadmisă, între subiect și predicat, precedată de ridicarea tonului și indicată în scris de virgulă, prin care vorbitorul obține o referire limitativă la sine — subliniind (nu fără oarecare surprindere inocentă) că, în ce-l privește, nu el era autorul petiției:

1° *O pasăre tipă ascuțit și subțire [,] între sălcii.* (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea*.)

2° *Dar a rămas totuși un timp [] lângă zid.* (Ștefan Bănuțescu, *Cartea milionarului I*.)

3° — *Ce cereai în petiție?*

— *Eu [,] nu ceream nimic. (I. L. Caragiale, Petițiune...)*

3. Pauza facultativă angajează alteori funcția substitutivă a punctuației; în exemple, pauza, precedată de ridicarea tonului, suplinește în 1° predicatul și e marcată de virgulă, iar în 2° numele predicativ și e indicată de linia de pauză:

1° *Eu, mărturisii, nu știam. Ceilalți [,] mai puțin încă. (V. Voiculescu, Behaviorism.)*

2° *Grădină îmi sta cerul,*

iar munții [—] parmalâc. (Ion Barbu, Nastratin Hogeala la Isarlâk.)

4. Din motive subiective sau obiective, vorbitorul își întrerupe uneori cursul vorbirii prin pauze variind între limite imprevizibile și totodată indiferente la restricțiile gramaticale. Punctuația notează discontinuitățile de acest fel printr-un semn „specializat” — punctele de suspensie:

— *Nu v-amintiți[...] în scara aia[...] omul ăla din Ardeal[...]*

— *Nu-mi amintesc[...] omul[...] a da[...] acela din Ardeal[...] Ei, ce e cu el? (Gib I. Mihăescu, Rusoaica.)*

5. În unele împrejurări punctuația este constrânsă de norma gramaticală să nu indice pauza existentă în rostire, iar în altele ea dă curs funcției ei delimitative (și celei substitutive) în poziții în care vorbirea este continuă; în exemple: 1° o pauză nemarcată între o propoziție subiectivă cu determinări explicative și regenta ei; 2° o alternativă cu termenii neseparați prin pauză, dar delimitați grafic prin bara oblică — semn care substituie totodată un cuvânt de relație (sau):

Cui i-e frică de orice nor [/] nici o călătorie nu face. (Proverb.)

Regulile ortografice {respective} sunt diferite în funcție de literele[/]sunetele precedente. (Mioara Avram, Ortografie pentru toți.)

§ 4. Punctuația se poate raporta la conținutul lexico-semantic al textului, indicându-i unele caracteristici din acest punct de vedere.

1. Semnele de punctuație au anumite valori, prin care se individualizează sau/și se înrudesesc semantic și prin care pot indica o particularitate sau o notă semantică a unității marcate de ele.

Parantezele, de exemplu, sunt un semn specific pentru reprezentarea în scris a unui adaos explicativ caracterizând semantic în acest sens unități independente neintegrate (1°), integrate (2°), precum și (în 3°) unități în relații sintactice (în exemplu, un atribut cu determinanți):

1° *Analiza presupune o bogată viață interioară, fie că e vorba de autoanaliză, fie că e vorba de analiza altuia. [(] Aceasta din urmă o presupune pe cea dintâi, căci sufletul altuia îl cunoaștem prin analogie cu cel al nostru. [)]* (G. Ibrăileanu, *Creație și analiză*.)

2° *A scos din buzunar lista cu numele a cinci sau șase dintre prietenii mei care efectiv avuseseră cartea în mâini [(] turnătorul de care mă temeam lucrase destul de bine [)]*. (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.)

3° *Urmează o întreagă „comedie”: se trag perdelele [(] de catifea de culoare închisă [)] spre a se crea o atmosferă de panică*. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2. Prin funcția ei substitutivă (și delimitativă), punctuația realizează în scris economii de mijloace lexicale, compensate sau nu la lectura orală, marcând totodată, prin valorile semnelor sale, o situație semantică determinată; în exemple: 1°—3° trei alternative — prima, o alternanță fonetică, marcată (și delimitată) prin paranteze; a doua, o denumire alternantă a unei forme de relief marcată (și delimitată) la fel; a treia, o alternativă-calambur, marcată și delimitată, în cuvânt, prin paranteze; 4°—5° limitele unei distanțe, marcate (și delimitate) prin cratimă, apoi prin linia de pauză (semne sinonime) — cu funcțiile de substituie consemnate la fiecare exemplu:

1° *Conștiința că s- [(] z- [)] mărește expresivitatea provoacă uneori apariția acestui prefix fără nici o justificare etimologică (... s-, respectiv z- ...)*. (Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*.)

2° *E depresiunea [(] Țara [)] Oașului (... Oașului sau Țara Oașului)*. (I. Simionescu, *Țara noastră*.)

3° *Par [() ad ()] isul cinematografic (Paris — paradisul...).*
(„România liberă”, nr. 1 440 din 1994.)

4° *Un element de progres atât pentru oraș, cât și pentru regiunea înconjurătoare l-a constituit construirea căii ferate Focșani[-]Odobești: darea ei în circulație a avut loc în ziua de 22 septembrie 1895 (... între ... și ..., ... de la ... [până] la...).* (Constantin C. Giurescu, *Istoria podgoriei Odobeștilor*.)

5° *Aveam nevoie pentru plata autobuzului care face cursa Aeroport[-]New Delhi (... între ... și ..., de la... [până] la ...).*
(Romulus Vulcănescu, *Izvoare de cultură*.)

3. Punctuația poate preveni ambiguitatea, virtuală sau iminentă, a comunicării, intervenind prin semn (și delimitând) în poziții în care precizează raporturile reale, logice și sintactice, din enunț; în exemple: 1° o însușire, *greșită* (ca atribut), care prin delimitare (cu virgule) este atribuită numai *impresiei* ca atare, nu *impresiei* determinate (*prima*); 2° o cauză (ca subordonată circumstanțială) care, spre a justifica lipsa pietonilor pe străzi (cuprinsă în propoziția principală), și nu acțiunea *strigau* (din propoziția atributivă subordonată principalei), este delimitată de aceasta din urmă prin alt semn decât virgula folosită mai înainte — punctul și virgula; 3° o întrebare care prin delimitare (cu virgulă) cuprinde doi termeni (două propoziții) — primul (*cum*) exprimând interogativ o reacție de neplăcere și dezaprobare, urmat de al doilea, cererea propriu-zisă de informație (față de 4°, care conține o singură propoziție, având pe *cum* adverb interogativ, cauzal):

1° *Dar nu e decât o primă impresie [,] greșită (...o... impresie [și ea] greșită, iar nu: o primă impresie greșită [după altele negreșite]).* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° *Nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragiii care strigau regulat raita [;] pentru că la 1827 septemvrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți după ce înnopta.* (C. Negruzzi, *Zoe*, apud *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*.)

3° — *Cum [,] nu știi? Ce păzești aici?* (V. Voiculescu, *Behaviorism*.)

4° Cum [] nu i-ai pus nume? Are ochi neastâmpărați pentru șapte nume. (Ștefan Bănuțescu, *Satul de lut*.)

§ 5. Punctuația are importante implicații stilistice în structurarea textului scris.

1. Punctuația e implicată stilistic, mai întâi, în cazurile în care întrebuințarea ei este determinată nu numai de (sau independent de) factori obiectivi, sintactici, prozodici, semantici, ci (și) de intervenția unui factor subiectiv — un anumit mod al vorbitorului de a interpreta raporturile din text și importanța componentelor acestuia din punctul de vedere al intențiilor comunicării sale. Interpretarea vorbitorului se manifestă prin preferințele lui fie pentru un semn anumit dintr-o serie de semne înrudite și compatibile cu situația dată, fie pentru o anumită delimitare a componentelor textului (ceea ce poate aduce și o opțiune pentru semnul delimitativ).

a) Preferința (exclusiv) pentru s e m n se realizează în situațiile în care delimitările sunt, în mod obiectiv, obligatorii, iar semnul delimitativ nu este desemnat univoc. Semnul astfel ales poate căpăta valori stilistice.

În textul de mai jos (o frază cu apozitii juxtapuse în propoziția regentă, primele având câte o subordonată apozitivă, iar ultima — două), autorul prezintă sintetic esența ideilor desprinse din considerarea unor definiții date modei literare. Structura grafică a textului vădește o selecție a semnelor de punctuație ale cărei efecte sunt, pe de o parte, transmiterea optimă, de randament maxim, în condiții de claritate și de acuratețe deplină a unei informații scrise, pe de altă parte, reliefaarea unor relații între termeni, a unor simetrii și antiteze, ca aport stilistic la obținerea efectului prim, de bază. Astfel, fraza e structurată pe relația tot — părți componente, notată de două puncte, semn preferat datorită valorii lui specifice (și, prin aceasta, mai pregnantă decât a altor semne) de delimitare a părții din comunicare care anunță ceva de partea care enunță ideea anunțată. În analiza întregului (a esenței definițiilor), punctul și virgula delimitează în enumerare net, reliefându-le, opozițiile structurate simetric și accentuate de izolarea celui de al doilea termen, antitetic, între

paranteze: pe de o parte forme de manifestare a modei literare, ca note ale definițiilor, pe de alta particularități ale fenomenului literar autentic:

*Aceste definiții spun în esență aproape tot [:] dominarea gustului public [(] ceea ce exclude ideea de valoare [)] [:] schimbarea, mobilitatea [(] ceea ce exclude teme, tipuri, procedee literare universal și permanent valabile [)] [:] actualitatea, voga [(] ceea ce exclude clasicitatea și implică preocuparea de modern și modernitate [)]. (Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*.)*

Preferința vorbitorului se poate manifesta prin opțiunea pentru un semn dintr-o serie posibilă dotat cu capacitatea de a nota expresiv o pauză gramaticală (cu intonația de rigoare) marcată neexpresiv de alt semn.

Exemplul următor este o perioadă cu ample armonii sonore, construită pe două ipostaze ale unui tablou nostalgic, evocând lumea copilăriei și a adolescenței autorului. Trecerea de la un grup de imagini la altul se face prin coborârea tonului și o pauză mai mare, care e vădit mai accentuată decât pauzele (precedate de ridicarea tonului) dintre unitățile sintactice ale fiecărui grup (coordonat) și care pune astfel în valoare tectonica frazei, alternanța perioadelor de desfătare din cuprinsul unui an al vieții de altădată a autorului; ceea ce acesta a realizat în textul scris marcând expresiv, prin punct și virgulă, pauza mărită (cu intonația descendentă) dintre ipostazele evocării:

*Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile și băieții satului, tovarășii mei din copilărie, cu cari în zilele geroase de iarnă mă desfătam pe gheață și la săniuș [:] iar vara, în zilele frumoase de sărbători, cântând și chiuind, cutrieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul cu știonalnele, țarinile cu holdele, câmpul cu florile și mândrele dealuri, de după care-mi zâmbeau zorile în zburdalnica vârstă a tinereței! (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*.)*

Următoarele patru texte conțin acțiuni în succesiune cronologică (al treilea, și elemente de descriere). Semnele de punctuație care delimitează acțiunile juxtapuse (în expresia lor gramaticală) sunt însă altele în fiecare text, cu rol și efecte diferite de la un text la altul, evocând expresiv variații în durata și

semnificația pauzelor, precum și în ritmul mișcărilor, corespunzător cu stările interioare ale celor ce acționează.

În primul exemplu (o frază cu patru propoziții coordonate juxtapuse), acțiunile se desfășoară sub semnul nevoii dureroase a personajului de a-și potoli încordarea; virgula, folosită la delimitarea tuturor coordonatelor (care au evitat elementul de relație între ultimele), răspunde expresiv intenției de a sugera mișcările precipitate, tensionate ale personajului:

Ajuns, își smulge gulerul și legătura de la gât [,] le bagă în buzunar [,] se apleacă [,] își pune capul în bătaia apei. (Ion Al. Brătescu-Voinesti, *În lumea dreptății*.)

Textul al doilea (o frază formată din propoziții principale și o serie cu două principale coordonate — toate juxtapuse) conține o operație pe care personajul o efectuează ca pe un ritual, cu mișcări încete, aspru supravegheate, marcate de groaza de a nu deteriora obiectul mănuit și de suferința de a jertfi „roata de untdelemn”. Punctul și virgula, care fragmentează atenuat fraza, delimitând cu pauze mai lungi componentele operației (dar menținând totodată caracterul unitar al acesteia în cadrul frazei), sugerează mișcările robotice ale personajului în starea de spirit în care se află:

Scoase binișor paharul din candelă [;] îl puse pe pat [;] stoarse și îndreptă firul de iască [;] turnă în păhărelul murdar untdelemn dintr-un urcior [;] măsură cu ochii roata untdelemnului... (B. Delavrancea, *Hagi-Tudose*.)

Textul al treilea cuprinde, de data aceasta, șase propoziții independente. Punctul, subliniind contrastul dintre intervalele mari de durată care delimitează propozițiile una de alta și conținutul acestora restrâns la notații minime, favorizează expresiv evocarea imaginii halucinante a înfățișării și a mișcărilor sacadate, rupte, dezarticulate ale personajului aflat în zbucium sufletească paroxistic:

Aprinde lumânarea [,] E galben ca ceara [,] Părul, nepieptănat, i-atârână în vițioane pe ceafă și pe frunte [,] Se uită la icoane [,] Se închină [,] Și-aduce aminte de Dumnezeu. (B. Delavrancea, *Hagi-Tudose*.)

Ultimul text cuprinde relatarea unei urmăriri de tip polițist: vorbitorul vrea să afle cum și de la cine își procură un reporter știrile

politice care aduseseră în ultimul timp succesul gazetei lor. Fiecare pas al celui urmărit poate aduce dezlegarea misterului. Emoția, încordarea, nerăbdarea sufocă relatarea... Enunțurile se comprimă, devin uneori fragmentare sau eliptice, se încheie (exceptând unul) cu pauze cu suspans... Și peste tot aproape, opțiunea pentru un singur semn de punctuație — unicul posedând valorile stilistice cerute de situație: capacitatea de a nota lipsa de fluentă a narării unor acțiuni în succesiune sub presiunea unei stări sufletești tensionate și de a sugera implicit ironia cu care autorul reproduce (retrospectiv) „emoțiile” urmăririi — de fapt, un bluf: punctele de suspensie:

Reporterul apucă la dreapta pe lângă grădinița palatului [...] în strada Sf. Ionică [...] După el [...] În intrarea Rosetti [...] În Cișmigiu [...] Trece puntea [...] Merge drept la bufet [...] Eu stau ascuns lângă movilă și nu-l iert din ochi [...] Bea cafea și fumează tutunul cel proaspăt. Desigur aci are întâlnire cu omul de la care ia informațiile [...] Îl așteaptă [...] Îl aștept și eu [...] Reporterul scoate blocul din buzunar și scrie [...] (I. L. Caragiale, *Reportaj*.)

b) Preferința pentru o anumită delimitare devine posibilă, evident, în situațiile în care delimitările sunt facultative, realizându-se prin introducerea unei pauze în poziții neobligatorii și, corespunzător, a unui semn delimitativ, de obicei opțional. Efectul expresiv general al delimitărilor astfel obținute este reliefarea unităților izolate, dublat uneori de valori expresive căpătate de semnele de punctuație în organizarea arhitecturii textului.

Fraza următoare, de exemplu, simplă, relevă totuși grija autorului ei pentru echilibrul, sobrietatea și claritatea construcției textului scris. Complementele indicând pe cei cărora li se atribuie accepțiunile (mari) date în timp adevărului în artă vorbitorul le-a izolat prin pauze admise gramatical, dar neobligatorii, marcate în scris de virgule — semn preferat —, diferențiind în felul acesta, fără echivoc, pe autorii celor două accepțiuni și întărind dispunerea contrastantă a ideilor prin punct și virgulă:

Adevărul este [,] pentru realist [,] senzație [;] în timp ce [,] pentru clasic [,] el era idee. (Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*.)

În noua frază, un atribut adjectival de calificare, sunând ca o condamnare fără speranțe a celui diagnosticat astfel, a fost pus în

evidență prin izolare cu pauze precedate de intonație ascendentă, iar în scris, prin linii de pauză, spre a accentua, comparativ, dimensiunile uimirii și groazei vorbitorului la impactul cu imaginea unei fotografii:

Priveam fotografia cu uimirea și cu groaza cu care se examinează foaia venită de la un examen [—] pozitiv [—] al sângelui. (Camil Petrescu, *Patul lui Procust.*)

În poziții neadmise gramatical, preferințele vorbitorului pentru anumite delimitări se realizează prin pauză afectivă și semn opțional, iar reliefaarea obținută astfel are caracter expresiv.

În textul următor, de pildă, linia de pauză desparte, sugerând pauza creată între ele, subiecte de predicatele lor, iar delimitările, pe lângă valoarea remarcată în §3—2/3°, de referire limitativă la subiect, reliefează aici expresiv atitudinile alternante ale celor două prezențe în cadrul de liniște, visare și activitate al unui atelier de pictură:

Giganticul Paris urla departe...

Eu [—] răsfoiam pe canapea vreo carte;

Tu [—] zugrăveai povești orientale... (Șt. O. Iosif, *În atelier.*)

Vorbitorul își poate manifesta preferințele pentru o delimitare în sens forte, accentuând o pauză interioară, obligatorie sau facultativă, până la transformarea ei într-o pauză cvasifinală, și marcând-o ca atare prin punct. Rezultatul unei astfel de delimitări este fragmentarea propozițiilor și a frazelor, iar efectul de reliefaare — puternic. Procedul fragmentării, practicat nu numai în stilul beletristic, e determinat totdeauna de o intenție expresivă.

În exemplul următor, fragmentarea potențează reacția de indignare a autorului la o măsură inumană: cele două unități care sunt rupte de rest poartă maximă incriminare a actului și cad pe răspunzătorii faptei, scurt și tăios, ca un verdict fără replică (să se compare cu: „...l-au înmânat [] ca pe un obiect”; „Marinarul urla și se ruga să nu-l predea [, dar ei] l-au predat”):

Sau ce au făcut ofițerii vasului american din Atlantic predând rușilor pe marinarul lituanian care izbutise să se refugieze pe bordul navei lor. Au chemat pe ruși pe bord și li l-au înmânat [.] Ca pe un obiect. Rușii au început să-l omoare în bătai încă de acolo. Marinarul urla și se ruga să nu-l predea [.] L-au predat. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii.*)

2. Prin ansamblul semnelor întrebuințate într-un text (felul și cantitatea lor, frecvența unora și a altora, funcțiile și valorile cu care sunt folosite, situațiile în care apar etc.), punctuația poate deveni o componentă a stilului individual.

Primul text, de exemplu, cuprinde argumentele istorice pe care autorul le aduce în sprijinul unei anumite localizări a celor mai vechi traduceri românești de cărți religioase. Comunicarea ideilor este obiectivă, neutră sub raport afectiv, lipsită de accente persuasive, sobră, concisă, clară, rece. Autorul este prezent în text doar pentru referiri la ceea ce a spus în altă parte și nu găsește necesar să repete acum. Nici o extindere a punctuației dincolo de întrebuințările ei obiective nu înviorează textul. Semnele de punctuație sunt puține — cele strict necesare sintactic și logic, fără variație opțională. Propozițiile și fraza care alcătuiesc textul sunt toate declarative, enunțiative, și se încheie ca atare cu punct. O motivație de natură conjuncturală e dată clasic, după două puncte. Delimitările interioare de unități sintactice, determinate de criterii sintactice și logice, sunt marcate numai de virgulă. Parantezele, ultimul dintre semnele folosite, cuprind două construcții specifice, conformându-se uzului de rutină în lucrările științifice, care izolează astfel referințele bibliografice în text și trimiterile la informații date în altă parte a aceleiași lucrări. Rigoarea, sobrietatea și detașarea expunerii, caracteristice în general stilului științific, dar constituind totodată, aici, particularități ale stilului autorului, sunt transmise punctuației:

Dar [.] în afară de aceste argumente de natură lingvistică [.] sunt altele [.] din domeniul istoriei politice și culturale [.] care ne obligă să localizăm în Ardeal primele traduceri românești de cărți religioase [.]

Am insistat asupra acestor fapte aici mai sus [(] p. 468 ș.u. [)] [.] astfel încât socotim inutil a reproduce aici argumentația noastră [.] Ea se bazează pe faptul că în țările românești [.] în secolul al XVI-lea [.] atmosfera nu era prielnică traducerii de cărți religioase în limba română [:] biserica ortodoxă de limbă slavă veghea și nu ar fi admis încercarea [.] O astfel de mișcare revoluționară nu poate fi concepută în Principate [.]

Dacă cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase au fost efectuate în prima jumătate a secolului al XVI-lea [,] ca o urmare a propagandei luterane [(] v. expunerea noastră [,] mai sus [,] l.c. [)] [,] atunci se stabilește în felul acesta o legătură firească între efectuarea traducerilor și tipărirea lor de către diaconul Coresi și ucenicii săi [,] care au adus acestor cărți o serie de modificări pentru a le pune în concordanță cu graiul din sudul Ardealului [,] (Al. Rosetti, *Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase*.)

Textul al doilea cuprinde tot o argumentație, care urmărește să demonstreze lipsa de justificare lingvistică a folosirii formei *cari* la pluralul pronumelui relativ. Autorul pare a se adresa unor ascultători, în fața cărora își susține punctul de vedere nu numai printr-un fond, obiectiv, de fapte (considerate de el ca atare), apelând deci la puterea de judecată și la spiritul de discernământ, ci și printr-un mod personal de a-și prezenta argumentele, care le face oarecum sensibile, apte să producă și un climat spiritual favorabil convingerii. Punctuația e mai bogată și mai variată. Fragmentarea (prin punct) a unei fraze cu coordonare adversativă face mai categorică respingerea unui contraargument, iar luarea aceasta de poziție este accentuată afectiv în continuare printr-o considerație cu caracter exclamativ — procedeu curent în formele orale ale exprimării. Ceea ce iese în evidență însă în primul rând este mulțimea izolarilor de determinări explicative, care se reflectă în scris prin frecvența virgulelor și a parantezelor și în care sunt cuprinse accente de insistență, evaluări aproximative, presupuneri, reliefări de impresii, cauze posibile..., venind în sprijinul argumentației; de exemplu: [(] chiar al acelora... [)], [,] dacă nu cumva toți... [,], [,] nu se poate să nu... [,] , [,] fără să vrem [,], [,] cel puțin câteodată [,], [,] într-o oarecare măsură [,], [(] ca să nu mai pomenesc... [)]... Toate acestea dau exprimării ideilor o tonalitate familiară, imprimându-i totodată o desfășurare în ritm mai lent, cu pauze mai dese, salvate de monotonia reprezentării lor grafice interioare prin alternarea virgulei cu parantezele. Expunerea susținută, meticuloasă a argumentării capătă astfel, aici, particularități de expresie, reflectate și de punctuație, care țin de temperamentul autorului, de stilul său:

Acest uz trebuie combătut [,] pentru mai multe motive [,] Cel mai puternic este că vorbirea populară de pretutindeni nu-l cunoaște [,] Sunt convins că nici un țăran neaoș nu spune **cari** [,] Aceeași afirmație o putem face și privitor la limbajul familiar [(] chiar al aceloră sau al unei bune părți dintre aceia care scriu **cari** [)] [,] Situația din vorbirea de toate zilele corespunde și sistemului lingvistic românesc actual [,] Cei mai mulți [,] dacă nu cumva toți conaționalii noștri [,] simt [,] nu se poate să nu simtă [,] pe **cari** ca o formă [,,] stranie ["] [(] adică străină [)] [,] Pare că-i lipsește ceva [,] că nu-i întreagă [,] deci nu destul de expresivă [,] Afară de asta [,] ne amintește [,] fără să vrem [,] cel puțin câteodată [,] de omonimul **cari** [(] pluralul lui **cariu** [)] [,] ceea ce contribuie [,] într-o oarecare măsură [,] la crearea sentimentului că n-avem a face cu o formă 'regulată' [,]

Singurul argument în favoarea lui **cari** ar fi limba veche [,] Dar astfel de argumente n-au valoare [,] Câte fapte existente în secolele trecute au dispărut cu vremea [,] și nimeni nu se gândește să le reînvie [!] Limbajul uman evoluează doar neconținut [,] trăiește [,] cum se zice cu un termen cam impropriu [,] suferă schimbări de la o epocă la alta [,] Valabil [,] pentru fiecare epocă [,] este numai ce satisface spiritul limbii din epoca aceea [,] De altminterlea [,] chiar în sec. XV [(] ca să nu mai pomenesc de cele următoare [)] predomină plur. **care** asupra lui **cari**. (Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*.)

3. Punctuația prezintă particularități de selectare și de întrebuințare a semnelor sale și după stilurile limbii.

Caracterizează stilul științific, de pildă: — folosirea preponderentă a punctului ca semn de punctuație finală; — folosirea semnului întrebării pentru întrebări generale (întrebări-probleme, întrebări-ipoteze etc.); — folosirea semnului întrebării și a semnului exclamării pentru marcarea atitudinilor obiectiv-polemice, reprobatoare sau, a ultimului, pentru accentuarea unei reliefări; — întrebuințarea predilectă, dacă nu exclusivă, a semnelor de punctuație fără valori afective; — folosirea unor semne sau a funcțiilor și valorilor unor semne, specifice domeniului științific (precum:

parantezele de toate tipurile, pentru indicații bibliografice, trimiteri în textul personal, intervenții în textul sau numai în cuvântul reprodus — compliniri, omiteri, corectări etc. —, echivalări de sens, traduceri, etimologii, date istorice, localizări geografice, parantezele în paranteze, parantezele opționale etc.; ghilimelele de ambele feluri pentru citate reproduse, citat în citat, sensul unui cuvânt, izolarea unei idei dezaprobată etc.; linia de pauză între doi termeni în relație, la enumerări în serii, în text sau cu alineat; punctul și virgula în delimitarea termenilor care se grupează în serii după factori diferiți; cratima și bara oblică în funcții substitutive și cu valori variate); — numerotarea cifrică sau literală a ideilor, în text sau cu alineat; — folosirea unor auxiliare grafice ale punctuației (semnul de paragraf, asteriscul, tilda, spațierea literelor dintr-un cuvânt sau mai multe, variația tipografică a tipurilor de litere...) etc.

Semne sau întrebuințări de semne menționate mai sus se întâlnesc și în alte stiluri ale limbii, fără să le fie caracteristice. Dintre ele, multe sunt comune stilului administrativ, oficial, mai auster, mai rigid structurat, fixat în tipare textuale (legi, decrete, ordonanțe, adrese, circulări, acte oficiale, procese-verbale etc.) și caracterizat în general prin economie de semne, folosite numai cu valoare neutră neexclamativă (chiar când au caracter imperativ).

În publicistică și în literatura beletristică, deschise formelor de exprimare din toate domeniile de activitate și din toate straturile socio-culturale, au acces toate semnele, cu toate funcțiile și valorile lor, fără ca unele sau altele să le poată deveni specifice: literatura și publicistica epuizează resursele punctuației.

§ 6. Rostul punctuației este în esență să asigure, în limitele posibilităților ei, transpunerea corectă în scris a ideilor, sentimentelor, atitudinilor vorbitorului, în vederea receptării corespunzătoare a acestora la lectură. Ca atare, înțelegerea unui text scris — corectă, completă, fără rest, conformă cu ce exprimă și cum se exprimă vorbitorul — depinde în mare măsură de corectitudinea întrebuințării punctuației. Întrebuințarea ei necorespunzătoare sau omiterea ei în situații care o impun pot produce confuzii, denaturarea

conținutului comunicării sau pot crea modificări de sens neconforme cu intențiile textului.

Fraza următoare, de exemplu, fără punctuație interioară, este ambiguă, deoarece întrebarea pe care o cuprinde e lipsită de sens și de adresă:

Ce vrei să zică mahalaua că te-au obrocit [=fermecat]?

Dacă întrebarea ar viza conținutul frazei întregi, cu un *ce* având valoare adverbială de dezaprobare, independent sintactic („cum adică, chiar vrea interlocutorul ca mahalaua să...?”), atunci ar trebui să intervină o pauză interioară cu intonație ascendentă înainte de ea și, corespunzător, un semn de punctuație interioară care să delimiteze pe *ce* de rest;

Ce [,] vrei să zică mahalaua că te-au obrocit?

Dacă însă întrebarea s-ar referi la *ce* anume vrea să zică mahalaua (cu *ce* pronominal interogativ raportat la *[vrei] să zică...*) atunci pauza precedată de coborârea tonului și semnul de punctuație ar trebui deplasate înainte de ultima propoziție:

Ce vrei să zică mahalaua [,] că te-au obrocit?

În situația colocvială reală în care se află fraza aleasă pentru demonstrare, vorbitorul nu dorește să afle însă nici *ce* anume vrea să zică mahalaua despre cel întrebat; intenția lui este să i se spună *ce* vrea interlocutorul de la mahala, dacă așteaptă într-adevăr ca oamenii din jur să ajungă a-l crede prins în vrăji — ceea ce a impus pauza împreună cu intonația descendentă și semnul de punctuație după prima propoziție (cu *ce* pronominal interogativ raportat numai la *vrei*):

— *Răducane, una și cu una fac două. Câinele care cerșește din ușe în ușe nu păzește nici o casă. Din două praguri unul: al meu sau al lor!... Ce vrei [,] să zică mahalaua că te-au obrocit?... (B. Delavrancea, Văduvele.)*

Punctuația are apoi rol important în realizările orale ale textului scris — la lectura lui cu voce tare, în recitarea lui sau în reprezentarea lui dramatică. Funcția de comunicare a scrierii e preluată, în împrejurările menționate, de formele orale ale comunicării, bazate pe ea. Ca atare, corectitudinea interpretării orale impune corectitudinea punctuației, așa cum corectitudinea

punctuației impune corectitudinea interpretării orale. Nerespectarea punctuației indicate de text (prin ignorarea pauzelor și a intonației pe care ea le notează, precum și a funcțiilor și valorilor semnelor de punctuație în general, prin neadecvarea lecturii orale etc. la tempoul vorbirii, la schimbările de registru etc.) are drept rezultat realizarea parțială a intențiilor textului sau alterarea lor până la modificarea radicală a sensului comunicării — ca și omiterea sau folosirea necorespunzătoare a punctuației.

SEMNELE DE PUNCTUAȚIE

§ 7. Semnele de punctuație sunt simboluri grafice care marchează o situație (pozitivă) de punctuație.

Semnele de punctuație folosite în scrierea limbii române sunt: punctul — [.] , semnul întrebării — [?] , semnul exclamării — [!] , punctele de suspensie — [...] , două puncte — [:] , virgula — [,] , linia de pauză sau pauza — [—] , punctul și virgula — [;] , parantezele — [()] , [] , [< >] , ghilimelele sau semnele citării — [„ ”] , [« »] , cratima — [-] , bara oblică — [/] și linia de dialog (omografă cu linia de pauză) — [—] .

Primele cinci sunt semne de punctuație finală și de punctuație interioară (punctul, numai în propoziții și fraze fragmentate); următoarele șapte sunt semne de punctuație interioară (virgula, în mod excepțional, e folosită la finele formulelor de adresare din scrisori, cereri, apeluri, cuvântări etc.); linia de dialog marchează numai schimbul de replici în dialog.

Semnele simple

§ 8. Exceptând parantezele și ghilimelele, toate celelalte semne de punctuație sunt simple.

Semnele simple se folosesc — fără sau și cu funcție substitutivă — în delimitări, între cuvinte, în cuvânt sau autonom. Pentru o situație de punctuație, semnele simple pot fi întrebuințate astfel: —

singure și într-o singură poziție sau de sine stătător; — repetate imediat, într-o singură poziție sau de sine stătător; — singure repetate la distanță.

§ 9. Semnele simple se folosesc singure și într-o singură poziție sau de sine stătător, astfel:

1. Semnele simple singure se pun numai la dreapta în următoarele împrejurări:

a) Cu funcție delimitativă determinată sintactic (și prozodic), fără sau și cu valori stilistice, marcând deci pauza de după unitatea izolată:

— [.] , [?] , [!] , [:] la sfârșitul enunțurilor și (fără [:]) în fragmentări, după fragmentul izolat urmat de părți de propoziție sau propoziții coordonate;

— [?] , [!] la delimitări de unități interioare, în propoziții și fraze, aflate în raporturi de coordonare;

— [...] la sfârșitul enunțurilor (și al celor întrerupte) și la delimitarea unităților interioare (și a celor întrerupte) aflate în raporturi sintactice de coordonare;

— [.] , [?] , [!] , [...] în fragmentări de propoziții și fraze, când unitățile astfel izolate sunt coordonate;

— [:] în interiorul enunțului, după anunțarea vorbirii directe integrate, a unui text reprodus integrat, a unei enumerări etc.;

— [,] , [—] , [;] după unități coordonate izolate, potrivit cu norma sintactică;

— [,] , [—] , [;] , [...] după o unitate sintactică așezată înaintea regentului ei și delimitată după norma sintactică;

— [,] , [!] , [?] , [...] după vocative și interjecții;

— [,] , [—] , [;] , [?] , [!] , [...] după adverbe de afirmație și negație ca propoziții independente neanalizabile;

— [,] , [—] , [;] , [...] după construcții incidente care conțin intervenția autorului imediat după vorbirea directă, când comunicarea continuă;

— [.] după indicatori cifrici sau literali, într-o enumerare.

b) Marcând discontinuitatea vorbirii, indiferent de pauzele gramaticale:

— [...] după orice cuvânt.

c) Nedelimitativ și fără semnificație prozodică, marcând intervenții sau reacții ale vorbitorului:

— [?], [!] după incidente de atitudine sau de comentare (în sens larg);

— [?], [!] după cuvântul sau cuvintele față de conținutul cărora vorbitorul își manifestă o anumită atitudine.

2. Semnele simple se pun numai la stânga în delimitări determinate sintactic și prozodic (fără sau cu valori stilistice), marcând deci pauza dinaintea unității respective:

— [.,] [?], [!], [...] în fragmentări, înaintea părților secundare de propoziție sau a propozițiilor subordonate, izolate astfel;

— [.,] [—], [;], [...] înaintea unei unități sintactice subordonate care e așezată după regentul ei (și delimitată după norma sintactică);

— [.,] [...] înaintea unui vocativ sau a unei interjecții așezate la sfârșitul enunțului;

— [.,] [—], [;] înaintea unei construcții incidente aflate la sfârșitul enunțului.

În cazul delimitărilor facultative, poziția semnului (la stânga sau la dreapta unității izolate) este aceeași ca a tipurilor de delimitare obligatorie, corespunzătoare.

3. Semnele simple se pun între cuvinte, cu sau fără semnificație prozodică, astfel:

a) Cu funcție delimitativă:

— [.,] [—] între termenii repetați care formează o unitate;

— [.,] [—] între termenii unei evaluări aproximative care constituie o unitate.

b) Cu funcție substitutivă:

— [.,] [—], [:] între subiect și..., marcând lipsa predicatului sau a verbului copulativ;

c) Cu funcție delimitativă și substitutivă:

- [—]; [/] între termenii unei relații;
- [—], [-] între termenii care exprimă un interval de timp sau limitele unei acțiuni;
- [/] între termenii unei notații rezumative, ai unei alternative etc.;
- [.), [—], [/] între termenii cifrici ai unei date.

4. Se folosesc singure în cuvânt:

- [...] fragmentând cuvântul;
- [...] întrerupând cuvântul.

5. Se folosesc singure de sine stătător:

- [?], [!], [...] ca replici mute;
- [...] pentru omisiuni, de orice fel și în orice poziții;
- [...] pentru întârzierea răspunsului, discontinuitatea replicii în dialog, continuarea unei idei, a unei relatări (întrerupte mai înainte)...

§ 10. Repetate imediat (și cu caracter expresiv) pot fi numai semnul întrebării și semnul exclamării. Grupul cu semn repetat formează o singură unitate funcțională de punctuație, indică în general accentuarea interogației, intensitatea sporită a unei stări afective sau reliefaarea mai insistentă a unui element al comunicării și se folosește fie numai la dreapta, fie de sine stătător.

1. Delimitând sau numai marcând la dreapta, semnul întrebării repetat apare mai rar, în timp ce semnul exclamării, legat, prin valoarea lui caracteristică, de exprimarea stărilor sufletești, a stărilor de spirit, este mai des și mai variat întrebuințat repetat, uneori multiplicat emfatic.

În exemplele următoare, semnele repetate imediat au funcție delimitativă, marcând p a u z a (finală sau interioară) de după unitatea delimitată; semnele întrebării după: 1° o propoziție verbală, 2° una fragmentară; semnele exclamării după: 1° o propoziție verbală, 4° o propoziție nominală calificativă, 5° un vocativ ca propoziție independentă neanalizabilă:

1° *Unde-ți e, domnule, ordonanța [??]...* (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Inspecție*.)

2° *O rugămințe [??]... Bun... vom vedea...* (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*.)

3° *Stimate domnule doktor, mâine joi 12 iulie ne înapoiăm la Berlin. VINE SOACRĂ-MEA [!!!!!!!!!!!!]* (I. L. Caragiale către Paul Zarifopol, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

4° *Și întorcându-se către partenerii care râd cu lacrimi:*

— *Teribil vârcolac [!!!]* (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Vârcolăcul*.)

5° *Domnule [!!!] Întotdeauna neglijent!* (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Inspecție*.)

Tot cu funcție delimitativă, semnul exclamării poate nota, reluat repetat în mod corespunzător, creșterea în intensitate a unei stări sufletești (în dialog, concomitent cu creșterea în intensitate a vocii); în exemple: 1° la finală de propoziții independente; 2° după propoziții juxtapuse; 3° — 4° după vocative și, respectiv, interjecții, ca propoziții independente neanalizabile:

1° — *O să scoată de câte două parale... (...)*

— *Și de câte-o para!*

— *De câte-o para [!!!]*

— *Trăsni-i-ar Maica Domnului [!!!]* (I. L. Caragiale, *Ultima emisiune...*)

2° — *Na belete! na belete [!!!] na belete [!!!]* (I. L. Caragiale, *Două loturi*.)

3° — *Ce, nene Anghelache? ce, nene Anghelache?... Țal! Țal [!!!] Țal [!!!]* (I. L. Caragiale, *Inspecțiune*.)

4° *Uf! uf [!!!] uf [!!!] Să ne vedem cu bine.* (I. L. Caragiale către Paul Zarifopol, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

În exemplul următor, semnul repetat imediat marchează numai cuvinte reliefate accentuat:

(...) *régiuni caracteristice românești nu-și au nici măcar o pagină competentă de folclor dialectal (satele Ipotești și Humulești, Eminescu — Creangă [!!!]).* (Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei I*.)

2. De sine stătător, semnul repetat imediat e folosit ca replică mută în dialog:

- Clavirul urmează-nainte, pe când omul legii îi zice literatului:*
 — *O să fie cam greu-săptămâna asta...*
 — *[!!]*
 — *... dar să vedem...* (I. L. Caragiale, *Politică și Literatură*.)

§ 11. Singure și repetate la distanță, cu caracter funcțional, pot fi virgula și linia de pauză, care delimitează în ambele sensuri unități sintactice interioare corespunzător cu pauzele și cu intonația care le delimitează în rostire. Tipice pentru încadrările între semnele de același fel menționate sunt (în exemple): 1° vocativele, 2° interjecțiile, 3° construcțiile incidente, 4° atributele izolate, 5° atributivele explicative intercalate, 6°—7° apozitiile simple și dezvoltate, 8° propozițiile apozitive intercalate, 9° circumstanțiale intercalate (după normă):

1° *Du-te [,] Cobuz [,] te chem mai târziu.* (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

2° — *Ce urlă [,] bre [,] așa și faci atâta tărăboi?* (I. L. Caragiale, *Pastramă trufanda*.)

3° „*O adevărată capacitate [—] scrie el [—] nu poate fi personală, ci este eminemamente colectivă*”. (D. Macrea, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*.)

4° *Duba [—] suprasolicitată [—] înainta târâș-grăpiș.* (N. Steinhart, *Jurnalul fericirii*.)

5° *Țara [,] care înflorise mult sub lunga domnie a lui Alexandru [,] va decădea în timpul nevrednicilor săi fii.* (Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor [compendiu]*.)

6° *Cele trei împluternicite divine ale Soartei [—] Ursele [—] apar în a treia noapte de la naștere, în camera copilului, pentru a-i fixa soarta.* (Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*.)

7° *Am rugat pe Ghiță [,] ordonanța lui dom' maior [,] să treacă pe acolo în locul meu.* (Dinu Pillat, *Moartea cotidiană*.)

8° *Ne cunoaștem de mult și [,] ceea ce e important [,] ne înțelegem bine.* (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

9° *Din această pricină, am văzut că operele de artă [,] oricare ar fi clasa căreia îi aparțin [,] folosesc deopotrivă mijloace de unificare succesive și coexistențiale.* (Tudor Vianu, *Estetica*.)

Vocative, interjecții și construcții incidente pot avea însă pauzele care le delimitează în vorbire marcate cu semnul exclamării într-o poziție și cu virgulă în cealaltă poziție (la vocative, și cu semnul exclamării în ambele poziții) — după natura exclamativă/neexclamativă a ceea ce le precedă sau/și a lor înseși; în exemple: 1°—3° vocative, 4° o interjecție, 5° o construcție incidentă:

1° *Ai [!] Ghiță [!] iar m-ai speriat...* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

2° *Apoi de [!] Mițule [,] asta dumneata știi.* (I. L. Caragiale, *Conu Leonida față cu reacțiunea*.)

3° — *Tu [,] Mezin [!] ce cauți aici?* (I. L. Caragiale, *Poveste*.)

4° *N-am văzut [,] zău [!] n-am văzut nimic, n-am auzit nimic!* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

5° *Dacă [,] Doamne ferește [!] nu izbutim să dăm jos pe Cuza, și ne calcă poliția, și găsește chitanța la dumneata?...* (I. L. Caragiale, *Resplata jertfei patriotice*.)

Semnele duble

§ 12. Parantezele și ghilimelele sunt singurele semne duble, folosite adică în perechi. Ele „deschid” și „închid” o izolare cu formele lor și o fac fie corespunzător cu cerințele sintactice și prozodice, fie independent de ele. Numai paranteza de închidere este folosită într-un singur sens, la dreapta, în indicațiile cifrice sau literale dintr-o enumerare.

Parantezele cu funcție delimitativă determinată sintactic și prozodic (spre deosebire de ghilimele, lipsite de această funcție) pot fi situate asemănător cu un semn simplu, adică: 1° cu funcția unui semn la dreapta, marcând pauza de după o principală urmată de o coordonată a ei, pe care o încadrează; 2° cu funcția unui semn la stânga, marcând pauza dinaintea propozițiilor circumstanțiale coordonate pe care le încadrează; 3° cu funcția unui semn simplu repetat la distanță, marcând pauzele care delimitează o propoziție atributivă explicativă intercalată:

1° Când i-am cerut una peste umăr, mi-a refuzat-o și mi-a interzis să mă „tocmesc” [(] dar mai pe urmă, văzându-mă prea „nenorocit”, mi-a acordat o țigară de favoare [])]. (G. Ibrăileanu, Adela.)

2° Sfruntare, gândește ofițerul, și ne apostrofează în bloc, rece și solemn, nu fără o ultimă nuanță de considerație [(] cum nu auzisem în cursul anchetei și nici nu mai aveam să întâlnim prin închisori [])] (...). (N. Steinhardt, Jurnalul fericirii.)

3° Între meseria sa și activitatea sa literară [(] la care a ajuns, de altfel, datorită tocmai profesiei sale [])] nu este un divorț propriu-zis, ci vechea contradicție dintre dorința scriitorului de a se consacra artei sale în întregime și imposibilitatea împlinirii ei într-o vreme când scrisul nu putea asigura o existență. (Mircea Anghelescu, Introducere în opera lui Petre Ispirescu.)

Semne învecinate

§ 13. Semne diferite pot apărea în vecinătate imediată, din necesități expresive sau funcționale. Situațiile de învecinare a semnelor de punctuație în text sunt numeroase și variate, nu totdeauna semnificative și, prin aceasta, nu totdeauna demne de menționat. Cazurile mai importante sunt prezentate în continuare.

§ 14. Semnele simple se pot afla învecinate formând sau nu un grup unitar funcțional.

1. Semnul întrebării, semnul exclamării și punctele de suspensie — toate trei sau numai câte două — sunt singurele semne de punctuație care se pot asocia, îmbina în grupuri unitare funcționale (dar cu valori diferite), când sunt întrebuințate cu raportare la o unitate sintactică (așezate la dreapta ei) sau independent, în chip de comunicare fără cuvinte. Constituirea lor în grup are caracter expresiv, succesiunea lor depinde de felul în care vorbitorul le ordonează (și le combină) valorile, iar semnul întrebării și semnul exclamării pot apărea repetate. În esență deci, grupul preia unele dintre funcțiile pe care le îndeplinesc semnele simple din alcătuirea lui: delimitează (la dreapta) unități sintactice, se raportează la

componente ale textului (tot la dreapta) fără să le delimiteze și notează, ca semn (multiplu) de sine stătător, replici mute, substituind în dialog mimica și gesturile unei comunicări fără cuvinte.

În exemplele următoare, grupurile au funcție delimitativă, determinată sintactic și prozodic; 1° [?!] delimitează o propoziție interogativă exclamativă; 2° [!?] delimitează o frază interogativă exclamativă; 3° [?...] delimitează două propoziții interogative; 4° [?!?...] delimitează o propoziție interogativă exclamativă; 5° [...?!] delimitează o propoziție interogativă exclamativă; 6° [!...] și 7° [...!] delimitează propoziții exclamative:

1° *De cum îl zări, Iancu încercă să deslușească ce îl aducea la el. Nu s-o fi răzgândit de la vânzare [?!]* (Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București*.)

2° *De ce nu moare omul când e fericit [!?]* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

3° — *Să dea hangiul [...] Hangiul să dea [...]* (B. Delavrancea, *Hagi-Tudose*.)

4° *Molimă [?!?...] Universitățile (și studentul apăsă dur pe acest cuvânt) nu se închid pentru molimă.* (Gib I. Mihăescu, *Brațul Andromedei*.)

5° — *Ce vorbești [...?!] tresări Bogdan, rămânând în prag.* (Horia Pătrașcu, *Cabana*.)

6° *Nu i-ar mai ajuta Dumnezeu [!...] (Mircea Eliade, *Ivan*.)*

7° — *E o noapte [...!] îi șopti Fulga.* (Horia Pătrașcu, *Cabana*.)

Semnul exclamării nu se poate învecina (și asocia) delimitativ cu punctul; o propoziție independentă sau o frază enunțiativă au pauza finală marcată de un singur semn: de punct când sunt neexclamative și de semnul exclamării când sunt exclamative.

În cazurile de mai jos, grupul, lipsit de funcție delimitativă, se raportează la o unitate (o construcție incidentă) delimitată de alt semn, de linii de pauză, marcându-i caracterul interogativ exclamativ, afectiv (1°), sau se raportează la un cuvânt notând atitudinea vorbitorului (surpriza neplăcută și dezavuarea) față de conținutul cuvântului astfel marcat (2°):

1° *De pildă: să ne aruncăm cu toții în râu; sau — știu eu [?!] — să plecăm pe la casele noastre.* (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea*.)

2° Îmi scotocește biografia, începuturile literare, eșecul doctoratului (după ureche) și pescuiește citate de ici-colo, ca să dovedească fie că n-am nici o operă, fie că mă contrazic, fie că aş denigra ([?!]) valori ca Arghezi, Blaga, Călinescu ş.a. (Mircea Zăciu, Jurnal I.)

În ultimele exemple grupurile sunt de sine stătătoare, notând replici mute în dialog: 1° [?!?], 2° [!?], 3° [?...], [!...], 4° [...?!]:

1° — Dumneata ştii ce e aceea o „cutie cu secref”?

— [?!?]

— E o ladă... (Horia Pătraşcu, Reconstituirea.)

2° — Nu uita că legea pedepseşte pe martorii cari nu spun adevărul.

— Lasă, domnule prezident: ce Dumnezeu! atâta lucru să nu ştiu?

— [!?]

— Sunt martor de-atâta vreme! (I. L. Caragiale, La tribunal.)

3° — Mă rog, unde e biserica Vărzaru?

— Unde a fost..., vreţi să ziceţi.

— [?...]

— A! am dărâmat-o!

— [!...] (I. L. Caragiale, Dărâmarea bisericii Vărzaru.)

4° — Băiete, un pahar de protoxid de hidrogen.

— [...?!]

— Atunci dă-mi unul de H₂O.

— [...?!]

— Cum? nici măcar apă n-aveţi? zbieră Mitică. (I. L. Caragiale, Tot Mitică.)

2. Semne simple se pot afla în vecinătate fără să alcătuiască un grup unitar: fiecare semn are funcţie sau valoare distinctă.

În dialog, de exemplu, când replica este marcată la finală de semnul întrebării (1°), semnul exclamării (2°) sau de punctele de suspensie (3°), intervenţia adăugată a autorului se delimitează de vorbirea directă prin alt semn, posterior primelor — linia de pauză (recomandată ca atare, dar neintrată în uzul general în această poziţie):

1° — *Soia [?] [—] întreabă Silvestru mirat.* (Stefan Bănulescu, *Masa cu oglinzi.*)

2° — *Măi Ioane [!][—] începu unul, cel vârstnic.* (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea.*)

3° — *Eu tocmai m-am nemerit pe-acolo când s-a întâmplat [...]*
[—] zise Titu misterios, trăgându-și ghețele. (Liviu Rebreanu, *Ion.*)

O determinare explicativă situată în partea finală a unei unități delimitate la dreapta prin virgulă se izolează cu linii de pauză la dreapta și la stânga. Se întâlnesc astfel în vecinătate două semne de punctuație interioară — fiecare cu funcție de delimitare proprie; în exemple: 1° virgula delimitează un subiect coordonat prin juxtapunere cu altul, iar liniile de pauză un atribut izolat care determină primul subiect; 2° virgula delimitează o propoziție principală coordonată copulativ cu propoziția de după ea, juxtapusă, iar liniile de pauză izolează o apozitie a unui substantiv din prima propoziție, delimitată prin virgulă; 3° virgula e folosită ca în exemplul precedent, iar liniile de pauză izolează o propoziție atributivă explicativă a primei propoziții principale; 4° virgula delimitează o propoziție principală de coordonata ei adversativă, iar liniile de pauză izolează o propoziție apozitivă a primei principale:

1° *Cuvintele [—] puține [—] [,] gesturile, comportarea generală atrăgeau.*

2° *Privi afară: îi zări într-adevăr pe ceilalți [—] pe plutonier, pe Răpu [—] [,] îl zări și pe Șcherer (...)* (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea.*)

3° *Nu te uita la înfățișarea lui [—] care poate înșela [—] [,] vezi mai bine cum îi merge mintea.*

4° *Cu asta nu s-a împăcat niciodată [—] ceea ce e de înțeles [—] [,] dar nici nu s-a plâns.*

În trei fraze succesive, linia de pauză marchează un raport condițional între propoziții juxtapuse. În fraza a treia, propoziția principală ar fi trebuit să culmineze creșterea în gravitate a neîmplinirii unor condiții, dar e suprimată lăsând locul punctelor de suspensie, care, la întâlnirea cu linia de pauză, sugerează prin amenințarea fără cuvinte măsura ororilor „reeducării” piteștene:

„Nu știi — te-nvățăm! Nu poți — te-ajutăm! Nu vrei [—] [...]"
(Paul Goma, *Patimile după Pitești.*)

§ 15. Semnele duble au funcții diferite de ale semnelor cu care se învecinează și față de care se folosesc (potrivit cu normele punctuației) astfel:

1. Când cuprind între ele comunicări de sine stătătoare, propoziții independente și fraze, semnele duble izolează comunicarea în text „îmbrățișând” delimitarea ei funcțională prin inițială majusculă la primul cuvânt și prin semn de pauză finală după ultimul cuvânt — semn așezat deci înaintea elementului de închidere al parantezelor sau al ghilimelelor; în exemple: 1° [.), 2° [?)], 3° [!]), 4° [...]), 5° [.”], 6° [?”], 7° [!”], 8° [...”]:

1° *De ce dă uneori terorizatul mai mult decât i se cere? [(] Întrebarea aceasta mă obsedează [.)]* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° *Se simți o învăluire de admirație. Iar Păstorel zâmbește, distant dar prietenos. [(] Ce nu face omul pentru o țigară? Ce nu face scriitorul pentru un condei [?)]* (Ibidem.)

3° *[(] Cuvintele dumitale ultime sunt un balsam [!)]* (A. Rosetti către G. Călinescu, în Liviu Călin, *Correspondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

4° *[(] Leca: Cu prețul câtorva boarfe, unor zile de opt ore și dormit acasă, câtorva apartamente... Göring era de acord, mi-a spus-o: numai să nu știe Hitler [...)]* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

5° *Cuvintele lui Tolstoi (în Anna Karenina, scena alegerii mareșalului nobilimii din gubernie): [”] D-aia suntem nobili, ca să avem răbdare[.”]* (Ibidem.)

6° *Toți întrebară: [„] Unde-i, unde-i [?”]* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

7° *La rândul său, Hasdeu scrie soției și fiicei, la Paris: [„] Mi-a murit un colaborator eminent, nemuritorul Ispirescu, o pierdere ireparabilă pentru literatura poporană [!”]* (Mircea Anghelescu, *Introducere în opera lui Petre Ispirescu*.)

8° *[„] Ucigașii tinereții sunt notați și nu vor scăpa de răspundere măcar de s-ar ascunde în gaură de șarpe [...”]* (I. L. Caragiale, *Tempora...*)

2. O izolare interioară cuprinsă între paranteze sau între ghilimele poate fi marcată numai de semnul întrebării,

semnul exclamării și punctele de suspensie, pe care deci semnele duble le cuprind necondiționat, în orice poziție a comunicării (între membrele enunțului sau la sfârșitul lui) și indiferent de semnele de punctuație interioară sau finală învecinate.

Izolările cuprinse între semnele duble conțin o vorbire directă (sau fragmente de vorbire directă), un text citat (sau un fragment de text citat), unități în raporturi sintactice normale și construcții incidente. Exemplele următoare sunt grupate după poziția izolării în enunț și după semnul care marchează sfârșitul enunțului.

a) Între componentele enunțului, exemplele cuprind: 1° un atribut interogativ cu [?]); 2° o frază imperativă exclamativă în vorbire directă integrată, cu [!"]; 3° o propoziție atributivă explicativă regentă, cu [...]):

1° *Titlul însuși mi se pare, citit acum, de o profundă [(] involuntară [?)] ironie.* (Mircea Zăciu, Jurnal I.)

2° *Dar se porni numaidecât o ploaie de boncănături în porți atât de furioase, amestecate cu urlete, [,] Deschideți, deschideți [!"], că maica portăreasă, încotoșmănată cu șuba, a ieșit să întrebe cine este.* (V. Voiculescu, Behaviorism.)

3° *Nimic despre dicționar [(] de care s-a plâns, căci nu figura și, ca ardelean, s-ar fi așteptat [...]), în schimb mă avertizează că venind în București să mă feresc, să nu fiu „otrăvit” de mulții dușmani ce mi-am făcut.* (Mircea Zăciu, Jurnal I.)

b) La sfârșitul enunțului, când acesta se încheie cu alt semn decât al izolării (numai în paranteze), exemplele cuprind: 1° un adaos incident, cu [?].]; 2° la fel, cu [!].]; 3° atribute adjectivale juxtapuse cu [...]):

1° *Rămăsei câteva clipe contemplând-o, cu o mirare și o dulce suferință ispitindu-mi sufletul [(] să fi fost absența ei, să fi fost teama că în curând va trebui s-o văd și poate să-i vorbesc [?].]* (Mircea Eliade, Maitreyi.)

2° *Lucrurile sunt prea „obișnuite”, mi se pare, ca să justifice titlul [(] azi, se cer „enigme” corrate, nu onorabil burgheze, ca Otilia [!].]* (A. Rosetti către G. Călinescu, în Liviu Călin, Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu.)

3° *De ce? mă întreb.*

De lene, fără-ndoială. Și de frică: mi-e frică, doresc oare cu adevărat botezul sau e numai o pornire [(] sentimentală, cerebrală [...])? (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*)

c) La sfârșitul enunțului, când atât acesta, cât și izolarea (numai în paranteze) au același semn; exemplele cuprind: 1° un atribut interogativ, cu [?]?]; 2° o incidentă exclamativă, cu [!)]]; 3° adaos incident, cu [...)]...]:

1° *Ai mai primit vreo veste de la el [(] de bine, de rău [?])?*

2° *Asupra rezultatului, nu mă îndoiesc: ex nihilo — nihil [(] vezi și inițialele sale: NIH [!)]]* (A. Rosetti către G. Călinescu, în Liviu Călin, *Correspondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

3° *Dar să vă dau câte două cești de salep... [(] salep? cum o fi chemând-o?... ca mine de mare... cu părul pe spate... se uită la mine... plec ochii în jos... ce urât trebuie să fiu [...)]...* (B. Delavrancea, *De azi și de demult*.)

d) La sfârșitul enunțului, când semnul, unic, încheie enunțul și izolarea totodată — cuprinsă numai între ghilimele —, exemplele conțin: 1° o interogație în vorbire directă integrată, cu [?"]]; 2° fragmente de vorbire directă integrată, cu [..."]]:

1° *Nimic în lume n-ar fi făcut-o să convie că ea n-a priceput cumva rolul, că era vulgară în el, ci dimpotrivă că [,,] ce ăla era rol [?"]]* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

2° *Când am ajuns director, îmi ziceau [,,] stimate domnule director [..."]]* (I. L. Caragiale, *O conferință*.)

3. Dacă izolarea nu este marcată de vreun semn, paranteza și semnul citării la închidere se pun, firesc, după izolare și înaintea semnului de punctuație finală; în exemple: 1° un adaos explicativ, cu [).]; 2° un citat integrat, cu ["]]; 3° un circumstanțial, cu [)]]; 4° o vorbire directă integrată, cu ["]]; 5° un atribut coordonat, cu [!)]]; 6° un fragment de vorbire directă, cu ["]!]:

1° *În clase, figuri spectrale de copii prost hrăniți, obosiți, extenuați, în băncile înguste, într-un frig tăios [(] nu s-a făcut foc toată iarna [).]* (Mireea Zăciu, *Jurnal I*.)

2° *Știam bunăoară de la Camus că [,,] vine mereu în istorie o clipă când cei care afirmă că doi și cu doi fac patru sunt pedepsiți cu moartea ["]]* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

3° *Ce relații vor fi fost între ei? Își vorbeau [() în general ()?]*
(Mircea Zăciu, Jurnal I.)

4° — *Firește că l-am chemat eu, dar nu mi-ai spus tu: [..] cheamă-l, mamă [' ?]* (E. Lovinescu, Memorii I.)

5° *Mare nedreptate i s-a făcut [() și de neînțelese(!)]*

6° *Ne învinuiesc că suntem prea slabi, că prea ne purtăm [..] cu mânuși[' !]* (Horia Pătrașcu, Reconstituirea.)

4. În condiții asemănătoare cu linia de pauză repetată la distanță, parantezele (la închidere) se pot întâlni cu virgula (eventual cu alt semn de punctuație interioară), existența alăturată a ambelor fiind justificată de funcțiile lor diferite: parantezele izolează o unitate sintactică intercalată în partea finală a altei unități, care e delimitată prin virgulă; în exemple: 1° virgula delimitează un element predicativ suplimentar dezvoltat, iar parantezele izolează un atribut al unui substantiv cuprins în elementul predicativ dezvoltat; 2° virgula delimitează o propoziție principală, iar parantezele izolează o apozitie (a lui *i* substantivizat); 3° virgula delimitează un complement coordonat adversativ, iar parantezele o propoziție atributivă explicativă a acestuia; 4° virgula delimitează o subordonată concesivă așezată înaintea regentei, iar parantezele o apozitie a concesivei; 5° virgula desparte o subordonată concesivă așezată după regentă, iar parantezele — o subordonată condițională intercalată în regentă:

1° *În această ipoteză, se pot întâmpla două lucruri: ori învinge definitiv [,] căpătând un înțeles anumit [() de natură stilistică ()] [,] aspectul cel nou al cuvântului, ceea ce, aparent, echivalează cu o strămutare de accent, ori se păstrează ambele aspecte, fiecare însă cu întrebuintarea lui specială.* (Iorgu Iordan, Stilistica limbii române.)

2° *Cele mai multe exemple invocate pentru a ilustra fenomenul repetiției prezintă, cum am văzut, variații vocalice de la o silabă la alta, și totdeauna în același chip: prima silabă are **î** [() vocală ascuțită ()] [,] a doua **a** sau **o** (vocale grave). (Ibidem.)*

3° *Sensul depreciativ vine nu de la calitatea de diminutiv [() care, poate, nici nu este bine sesizată ()] [,] ci de la originea incultă, periferică, a termenului. (Ibidem.)*

4° *Deși a fost vorba că merg **à la fortune du pot** [() adică, pe românește, să te mulțumești cu ce s-o găsi ()] [,] amica mea cumpără*

fel de fel de mezeluri și o sticlă de marsala. (I. L. Caragiale, Mici economii.)

5° Pe unele dintre ele nu le înțeleg nici eu [() dacă nu le caut prin dicționare și glosare ()] [,] deși sunt lingvist și, pe deasupra, moldovean. (Iorgu Iordan, Limba română contemporană.)

Substituiri de semne

§ 16. Semnele de punctuație au anumite caracteristici, care le justifică existența în inventarul punctuației — valori specifice, particularități funcționale și de întrebuințare concretă —, precum și funcții sau valori comune unora dintre ele. În raport de aceste atribute ale lor (dar și de alți factori), semnele de punctuație pot fi substituite unele cu altele (fiind deci intervertibile) sau nu pot fi folosite unele în locul altora (fiind deci neintervertibile).

§ 17. În împrejurări determinate, sunt neintervertibile (deci desemnate univoc):

- [.] , exceptând situațiile din § 18;
- [?] la toate unitățile cu caracter interogativ și la cuvintele „puse sub semnul întrebării”, exprimând rezerva față de conținutul lor;
- [!] la toate unitățile cu caracter exclamativ;
- [...], exceptând situațiile din § 18;
- [:] la finală de enunț insuficient gramatical;
- [,] în coordonarea și subordonarea cu locuțiuni conjuncționale având un element corelativ antepus sau postpus, de felul: *nu numai..., ci și...; cu cât..., cu atât...*;
- [—] la enumerări în serii, în text sau cu alineat;
- [()] la adaos neintegrat sau folosite cu caracter opțional;
- [„ ”], exceptând situațiile din § 18;
- [« »] în cuprinsul [„ ”];
- [/], exceptând situațiile din § 18;
- [—] la schimbul de replici în dialogul transcris direct (nu reconstituit).

§ 18. Pot fi intervertibile (deci desemnate opțional), dar numai în împrejurări determinate și numai cu anumite funcții sau valori ale lor:

— [.,] [—], [()], [:] la unitățile coordonate și subordonate, joncționale sau juxtapuse, folosite după normă și substituibile după situație (v. § 19);

— [:], [—], [()] la delimitarea (când e cazul) a vorbirii indirecte libere;

— [.,] [—], [()], [:] [...] la incidente;

— [:], [—], [:] delimitând unități sintactice juxtapuse în raporturi indecise;

— [.,] [—] la interjecții cu element repetat fără pauze, alcătuind o unitate;

— [:], [—], [.,] [()] anunțând enumerări;

— [.,] [—], [:] notând lipsa predicatului verbal sau a verbului copulativ;

— [()], [], [<>] la compliniri, rectificări, reconstituiri (de forme...);

— [], [<>] în cuprinsul [()];

— [?], [!], [„ ”] pentru atitudinea ironică față de ce exprimă cuvântul astfel marcat;

— [-], [.,] [—] la estimări aproximative și, fără [—], în repetiții imediate cu pauză formând o unitate;

— [-], [—] indicând limitele unei distanțe sau ale unui interval de timp;

— [/], [—] între doi termeni în relații (categoriale);

— [/], [—], [.] în delimitarea indicatorilor cifrici ai unei date;

— [)], [.] în delimitarea indicatorilor cifrici sau literali ai unei enumerări.

§ 19. Posibilitățile și restricțiile de substituire a unui semn cu altul nu pot fi ilustrate în marea lor diversitate contextuală. Câteva exemplificări cu caracter demonstrativ sunt totuși utile — chiar și pentru a înțelege procesul în sine al substituirii.

1. Primul grup de exemple se referă la părți de propoziții și propoziții coordonate.

În propoziția de mai jos, subiectele și numele predicative juxtapuse sunt delimitate prin virgule. Alte semne de punctuație interioară sunt incompatibile cu structura propoziției și, ca atare, nu pot fi folosite pentru a substitui virgula:

În ultimă analiză, convențiile [,] normele devin sub această cupolă doctrine [,] coduri [,] sisteme de reguli [,] practici normative.
(Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*.)

În alt caz cu subiecte juxtapuse, relativa independență a acestora, care le reliefează pe rând și care e favorizată de determinările explicative bogate, de reluarea tuturor prin pronume — îndepărtate astfel de predicat — și de pauzele mai mari dintre ele, este, grafic, efectul stilistic al folosirii punctului și virgulei în delimitarea lor. Virgula, singurul semn posibil structural și compatibil grafic, ar afecta însă efectul expresiv menționat:

Ochii aprigi sub sprâncene cărunte [;] gura dureros aplecată în colțuri [;] mustățile albe, mari [;] durerea veche care-l împresura ca o negură, — toate, întotdeauna, ne făceau să trecem în vârful picioarelor pe lângă dânsul. (Mihail Sadoveanu, *Moșul*.)

Dacă pauza dintre termenii coordonați juxtapuși — attribute adjectivale în exemplul următor — capătă valori afective, sugerând prin ritmul lent, cu discontinuități, trăirea emoțională a gândului purtat prin spațiile nepătrunse, punctele de suspensie folosite pentru a o marca devin de neînlocuit:

NECUNOSCUȚĂ — *Crezi... crezi că sunt și acolo oameni... Oameni ca noi...*

PROFESORUL — *Oameni, nu știu. Ca noi, nu cred. Dar poate fiiiște mai ușoare [...] mai luminoase [...] mai plutitoare...* (Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*.)

Fraza următoare e structurată pe concatenarea încercărilor personajului, aflat într-o stare furtunoasă a sufletului, de a găsi o icoană cu Isus care să-i limpezească cugetul, care să trăiască aieva în inima lui și care să dea credinței sale o față, un chip viu. Circumstanțele acțiunii, punctele nodale ale comunicării (sintactic, complemente de loc coordonate juxtapuse), cu determinări numeroase, descriptive, sunt demarcate prin punct și virgulă — semn necesar atât gramatical, prin jalonarea cu pauze mărite a grupurilor relativ independente de unități cuprinse într-un enunț unitar, cât și

stilistic, prin reliefarea etapelor de neîmplinire pe drumul încercărilor personajului de a găsi un sprijin în imaginea evlaviei lui:

Atunci încercase pretutindeni: la Zlătari, unde Isus stă în icoană întreg, suflat cu argint, cu un cap mic și o coroană de împărat, mai mult podoabă decât mângâiere [:] la Batiștei, unde e cu plete lungi, roșcovane, cu ochi negri, liniștit și rece [:] la Bradului, unde e cu privirea holbată, de parcă e speriat [:] la Șelari, unde e șters [:] la Mavrogheni, unde are lumini în ochii lui căpri[i] și un zâmbet. Și fiecare zdruncina în el pe celălalt, și nu se lega nicăieri. (Ion Marin Sadoveanu, Sfârșit de veac în București.)

Trecând la coordonarea în frază, în primul exemplu, 1°, alt semn decât virgula nu e compatibil nici sintactic, nici grafic cu situația din text: termenii repetați pentru insistență nu suportă delimitarea prin linie de pauză, paranteze sau, mai ales, punct și virgulă. Când însă repetarea, tot insistență, se produce sub o stare sufletească tensionată, ca panica în exemplul 2°, punctele de suspensie devin obligatorii, virgula neavând aptitudinea de a nota, expresiv, pauza de suspendare:

1° — *Mai stăm [.]. mai stăm, domnule Director. (I. L. Caragiale, 25 de minute...)*

2° *Mă caut în buzunar, să scot portofelul cu pașaportul și cu alte hârtii... Caut [...] caut... Am uitat portofelul acasă la țară. (I. L. Caragiale, Identitate.)*

În altă frază, din 1°, simplă, cele trei propoziții coordonate copulative prin juxtapunere, exprimând acțiuni în succesiune cronologică, sunt delimitate de virgule. Singurul semn îngăduit pentru aceleași poziții ar fi punctul și virgula, care însă ar atribui frazei un caracter emfatic, străin de intenția vorbitorului, rupând inoportun cursul fluent al unei operații expuse ca o socoteală contabilă de rutină. În 2° însă, o frază construită pe același raport și cu același număr de propoziții leagă primele propoziții principale într-o serie copulativă distinctă, pe baza comunității de agent și a înrudirii conținutului lor, delimitându-le de a treia, cu alt agent și exprimând o stare de fapt, ca o consecință adăugată condițiilor social-politice negative expuse mai înainte. Punctul și virgula apare necesar stilistic după serie: virgula, singura posibilă structural și compatibilă grafic, n-ar mai sublinia diferențierea ideilor:

1° *Eu îți pun problema [,] dumneata îmi dai soluția [,] eu îți plătesc.* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini*.)

2° *Luptele interne strică țara [,] împiedică negoțul [:] sărăcia se adaugă umilinței.* (Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor* [compendiu].)

În fraza următoare, cu două propoziții principale coordonate juxtapuse conținând tot acțiuni diferite, succesive sau/și simultane, pauza, ca și în exemplul de mai sus cu acțiunea repetată, are caracter afectiv, subliniind expresiv starea de spirit a vorbitorului, destinderea lui în discuții ușoare și plăcute, într-o atmosferă de bună dispoziție. Și aici, punctele de suspensie sunt semnul delimitativ necesar, virgula devenind incompatibilă din același motiv ca în exemplul amintit:

Am gustat cel mai bun șerbet din viața mea... Am râs [...] am glumit... (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

Fraza cu care încheiem ilustrările din cadrul coordonării, bogată, cuprinde mai multe grupuri cvasiindependente de unități sintactice (propoziții principale și propoziții principale regente juxtapuse, propoziții principale regente coordonate), care fragmentează fraza fără să-i desființeze unitatea și al căror conținut dispart se leagă prin starea sufletească a vorbitorului, trecând de la rușinea de a nu-și fi ascultat mama, la durerea de a nu putea găsi sprijin la vreme de necaz și suferință în femeia lui. Punctul și virgula, care separă grupurile atât de diferite ale unei comunicări complexe și totuși unitare, sunt de neînlocuit:

Mi-e greu să-i vorbesc maichii, pentru că ea ne-a zis să nu venim aici [:] mi-e rușine [:] iară tu ești bună, Ano, și blândă, dar ești ușoară la minte și nu înțelegi nimic [:] sunt cu tine și fără tine [:] în loc de a-mi alunga gândurile cele rele, mă lași să mă mistuiesc cu ele, și când nu mai știu ce să fac, tu te uiți la mine cu milă și atâta-i tot. (Ioan Slavici, *Moara cu noroc*.)

2. Al doilea grup de ilustrări se referă la părți de propoziție și propoziții în raport de subordonare.

În primul exemplu, un atribut substantival prepozițional este izolat prin paranteze (care arată importanța redusă acordată de vorbitor faptului respectiv). Situația îngăduie și încadrarea atributului între virgule (care ar scoate atributul din anonim) sau linii de pauză

(care ar accentua relieful izolării), nu însă și prin punct și virgulă (semn de delimitare unidirecțional):

Nu se poate ști când vom fi scoși din celula 18 [(] de tranziție [)] și răspândiți pe unde s-o nimeri. (N. Steinhardt, Jurnalul fericirii.)

Atributul adjectival izolat din propoziția următoare e delimitat prin virgulă, semn care, în împrejurarea dată, poate fi înlocuit numai cu linia de pauză, nu și cu parantezele, incompatibile grafic cu izolările la început de enunț, nici cu punctul și virgula, incompatibil sintactic cu natura și poziția unității:

Tăcută, foarte supusă [,] ea servea pe noul locatar cu multă atenție și pricepere. (C. Stere, În preajma revoluției.)

Alt atribut izolat, cu termenii alternanți, este delimitat prin linie de pauză repetată la distanță, în locul căreia s-ar putea folosi, în această nouă situație, numai parantezele. Virgula ar trebui evitată din motive grafice (existența unei virgule în interiorul izolării, deci acumularea de virgule cu funcții diferite pe spațiu restrâns) și, ca urmare a motivului precedent, pentru evitarea unei eventuale interpretări dificile la lectură:

În vreme ce la popoarele cu adevărat culte, orice greșală de ortografie sau mai bine zis orice abatere de la regula stabilită [—] bună, rea [—], este socotită o dovadă de incultură, la noi a ajuns aproape o adevărată virtuozitate: fiecare scrie cum îi place. (Th. Capidan, Limbă și cultură.)

Apoziția din partea de la sfârșit a propoziției 1°, delimitată la stânga de virgulă, poate fi izolată și cu alte semne de punctuație interioară folosite pentru delimitări sintactice și prozodice: linia de pauză, parantezele și punctul și virgula. În aceeași poziție, altă apoziție este delimitată în 2° de linii de pauză. Semnificația gravă atribuită de vorbitor celui indicat de apoziție nu îngăduie reducția stimei față de el prin „punerea lui în paranteze” (diluanta accentual și alterantă omagial), nici prin distanțarea lui, cu pauză mărită (inoportun) și marcată cu punct și virgulă, de tipul tragic de fiiință umană cu care este identificat. Virgula însăși ar diminua relieful și semnificația apoziției:

1° Oamenii lui Caragiale se găsesc totdeauna în acțiune, în acțiune orală [,] adică în dialog. (Tudor Vianu, Arta prozatorilor români.)

2° În tragedia luptei fără speranță, acolo s-a petrecut schimbarea la față a marelui martir [—] țaranul român. (V. Pârvan, *Memoriale*.)

În alt exemplu, din 1°, un complement circumstanțial de loc în poziție finală, așezat după verbul determinat, a fost reliefat prin introducerea unei pauze facultative înaintea lui și, în scris, prin virgulă. Este vorba deci de o delimitare opțională, căreia îi poate corespunde de asemeni un semn opțional (de punctuație interioară) — deci și altul decât virgula (linia de pauză, parantezele ori chiar punctul și virgula). În 2°, același tip de circumstanțial, în aceeași poziție, este delimitat de linia de pauză. De data aceasta, semnul demarcativ ales este neinterventibil, pentru că termenul nu este pur și simplu reliefat; nu e izolat ca urmare a intenției vorbitorului de a sublinia o situație în spațiu, ci exprimă circumstanța unică permisă vorbitorului în situația dată, circumstanță accentuată pe deasupra cu umor, ironie, dar și cu ascunsă temere și aversiune, de punerea în necontrast (ci, dimpotrivă, în corelație firească) a stării meteorologice de neînfruntat cu putința de a te simți bine în condițiile ei (dar... nu oriunde, ci numai...); astfel de aptitudini ar fi lipsit celorlalte semne de punctuație interioară:

1° *De multe ori dorm în balcon: bate briza și aud strada [.] jos.*
(Mircea Eliade, *Maitreyi*.)

2° *Barometrul arată tempeastă mare; iar termometrul coboară la patinaj. E numai bine de trăit [—] în casă.* (I. L. Caragiale către Paul Zarifopol, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

Propozițiile atributive din noul exemplu sunt așezate după regenta lor și delimitate, la stânga, prin virgulă. Situația permite și folosirea parantezelor sau a liniei de pauză, dar în următoarele condiții: — atributivele să fie delimitate de noile semne la ambele lor laturi (deci în mod inerent de paranteze, însă cu linia de pauză repetată după atributive); — în amândouă cazurile să se păstreze virgula care delimitează la dreapta propoziția concesivă (determinată de atributive) de propoziția principală de după ea și care-i este regentă; punctul și virgula, nedelimitând în ambele sensuri, nu este posibil:

Cu toate că n-a lăsat o redacțiune unitară [.] la care a visat totuși și pentru care a adunat nenumărate însemnări, călătoriile lui

Kogălniceanu alcătuiesc unul din capitolele cele mai interesante ale literaturii lui. (Perpessicius, Jurnal de lector.)

Propoziția (tot) atributivă din exemplul următor nu suportă decât delimitarea prin linie de pauză de regenta ei. Legătura semantică dintre cele două propoziții este atât de strânsă, încât conținutul regentei pare insuficient fără complinirea, adusă de atributivă; ceea ce face ca aceasta din urmă să aibă mai mult caracter determinativ, iar semnul să pară a fi fost folosit mai curând ca instrument de reliefare expresivă. Și tocmai această valoare ar lipsi (cel puțin în aceeași măsură) altor semne de punctuație interioară:

Ai mărturisit Măgdălinei că se află un măr [—] pe care-l prețuiești mai mult decât viața. (Mihail Sadoveanu, Zodia Cancerului.)

Propoziția apozitivă din 1° se referă la conținutul întregii propoziții dinaintea ei, de care este delimitată prin virgulă, dar de care putea fi despărțită și prin linie de pauză, paranteze sau punct și virgulă (cu diferențele de valori proprii fiecărui semn), nu însă și prin două puncte. În schimb, propoziția apozitivă din 2°, care se raportează la un antecedent substantiv, al cărui echivalent semantic îl exprimă, și care e despărțită de acesta prin virgulă, îngăduie delimitarea atât prin linie de pauză, cât și (mai ales) prin două puncte, datorită capacității lor (îndeosebi a celui de al doilea semn) de a marca relația dintre un termen care previne ceea ce enunță termenul următor (relație inexistentă în primul exemplu, din care motiv două puncte au fost menționate ca semn neîngăduit acolo). Nici parantezele, nici punctul și virgula nu sunt oportune, ca necompatibile cu natura raportului dintre termenii delimitați, cu felul și cu gradul legăturii dintre ei; iar două puncte (sau chiar linia de pauză) ar face mai netă, mai tranșantă, subliniind-o, precizarea conținutului substantivului antecedent — ceea ce n-a intrat însă în intenția autorului:

1° *Nu, omul nu evadează de pe pământ. Omul speră să evadeze [,] ceea ce e altceva. (Gr. C. Moisil, Îndoieli și certitudini.)*

2° *Să-i spui adevărul [,] că m-ai văzut și m-ai cunoscut. (Mihail Sadoveanu, Cealaltă Ancuță.)*

Poziția în enunț a unității subordonate poate fi un criteriu important în determinarea posibilităților sau a interdicțiilor de substituie, cum am mai semnalat, dar cum rezultă demonstrativ din exemplele următoare, care au ca reper comun o propoziție concesivă.

Astfel, în 1°, concesiva e așezată înaintea regentei și delimitată de ea prin virgulă, în locul căreia, în cazul acestei poziții a concesivei, poate fi folosită numai linia de pauză. În 2°, concesiva apare intercalată și izolată între membrele regentei prin linii de pauză, poziții în care ar putea fi folosite nu numai virgulele, ci și parantezele. În 3°, propoziția concesivă se află după regentă, de care e despărțită prin punct și virgulă. Situația permite în aceeași poziție virgula, linia de pauză sau parantezele — care n-ar avea însă capacitatea de a indica distanțarea rezervei adăugate. Semnele nementionate la fiecare caz în parte sunt excluse:

1° *Deși unele procedee s-au pierdut [,] totuși rezultatele obținute sunt demne de interes.* (Gh. Oprescu, *Arta țărănească la români.*)

2° *Seninătatea spiritului nu se află în cărți [—] fie ele chiar clasice [—] pline de aventuri romantice și pline de toate pasiunile omenești, de la cele mai curate, până la cele mai meschine și mai scandaloase!* (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica.*)

3° *Însă, după firea moldovenilor, ș-aceasta putea să fie numai o scornitură [;] cu toate că și scorniturile, ca și cântecele, răspund unor afunde tainiți ale sufletului.* (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului.*)

3. După aceste restrânse ilustrări, se poate conchide că semnele în principiu intervertibile nu pot fi substituite în orice împrejurare: se opun valori și întrebuințări particulare, incompatibilități grafice, un specific al situației concrete. Există, evident, posibilitatea de a folosi un semn în locul altuia fără a produce vreo diferență de valori (cel puțin — nu una semnificativă pentru împrejurarea dată); în enumerarea din § 17 astfel de cazuri sunt ușor de recunoscut. De multe ori însă, corespondența dintre semne eventual substituibile este numai relativă, implicând adaosuri sau reduceri de valori semantice ori expresive care pot face dintr-un semn intervertibil într-o situație, unul interzis sau obligatoriu în alta.

REGULA DE PUNCTUAȚIE

§ 20. Regula se raportează în esență la cei doi factori corelativi cu care operează punctuația: o situație de punctuație și un semn cerut sau interzis de ea.

Într-un text, punctuația poate fi din punctul de vedere al situației obligatorie, facultativă sau interzisă. O situație de punctuație obligatorie sau constituită facultativ impune un semn univoc sau opțional.

§ 21. Punctuația nu poate acționa prin reguli decât, firesc, în situațiile în care este obligatorie. Astfel de reguli se numesc, de obicei, pozitive. Iar situațiile reglementate prin reguli pozitive sunt următoarele:

1. În primul rând sunt obligatorii delimitările cu caracter obiectiv, determinate sintactic și prozodic:

- a) Toate delimitările finale.
- b) Delimitările interioare, prin care se izolează:
 - părți de propoziție sau propoziții reluate prin pronume;
 - termenii juxtapuși în raport de coordonare;
 - propozițiile juxtapuse în raport (sesizabil) de subordonare ori în raporturi indecise;
 - termenii coordonați conjuncțional — exceptând pe cei legați prin și copulativ ori prin conjuncții disjunctive neperechi;

- termenii în raport de subordonare prin joncțiune, precum: atribute izolate, subordonate atributive explicative, apozitii (după normă), propoziții apozitive, complemente și propoziții circumstanțiale cu corelativ sau, fără corelativ, după norma sintactică, termeni subordonați dislocați și cu pauze, partea enunțiativă/exclamativă urmată în frază de o parte interogativă;

- vorbirea directă și textele citate, integrate sau ca părți independente ale discursului;

- unitățile sintactice fără raporturi în enunț, ca propoziții independente neanalizabile (vocative, interjecții, adverbe de afirmație și de negație) și ca propoziții sau fraze incidente.

2. Punctuația este obligatorie, apoi, în situații nedeterminate sintactic de raporturile dintre unitățile sintactice ale textului (dar care pot ține sau nu de organizarea sintagmatică a textului):

- întreruperea cursului vorbirii;
- replicile mute;
- întârzierea și discontinuitatea replicii;
- atitudinea vorbitorului față de un cuvânt;
- delimitările cu substituiri de cuvinte;
- golurile narative, omisiunile, complinirile, rectificările operate în text.

§ 22. Situațiile cu punctuație facultativă sunt constituite subiectiv, ca urmare a felului în care vorbitorul interpretează raporturile din text și importanța unităților acestuia pentru realizarea intențiilor comunicării sale. Regula de punctuație, inerentă situațiilor cu punctuație obligatorie, nu mai poate acționa în cazuri în care punctuația este neobligatorie. În zona aceasta, subiectivă, punctuația se limitează la recomandări asupra modului în care vorbitorul să-i folosească semnele corespunzător cu conținutul comunicării lui.

Se constituie în situații de punctuație facultativă, de exemplu:

- delimitările neobligatorii admise sintactic și prozodic, precum izolările interioare pentru reliefare sau după gradul de importanță atribuit și fragmentările de propoziții și fraze la pauze gramaticale;

— delimitările neobligatorii neadmise sintactic și prozodic, precum delimitările cu pauze afective ale unităților în raporturi strânse, între care vorbirea este continuă, implicit fragmentările de propoziții și fraze în poziții în care nu se face pauză;

— substituirea (prin semn a) predicatului sau a verbului copulativ;

— reliefarea (prin semn a) unor denumiri, titluri etc.

§ 23. O situație cu punctuație obligatorie sau facultativă se realizează ca atare printr-un semn; dar, dacă cere oricum un semn care s-o marcheze, situația de punctuație nu admite orice fel de semn.

Când situația cere un semn neintervertibil, regula, pozitivă, îl desemnează univoc, în condițiile enunțate în § 16—18.

Dacă situația îngăduie un semn intervertibil, desemnarea lui este opțională — în condițiile și cu restricțiile menționate în § 17—18. Pentru aceasta, punctuația propune semnele posibile (cu obligația folosirii unuia dintre ele), făcându-le pe rând obiectul câte unei reguli (pozitive) privitoare la situația dată și indicând (deși nu se întâmplă totdeauna astfel) deosebiri de valori de la un semn la altul, care să orienteze opțiunea. De exemplu, în cazul propozițiilor adversative, juxtapuse sau conjuncționale, lucrările normative indică punctuația lor obligatorie și o implică în regulile de întrebuințare a virgulei, a liniei de pauză, a parantezelor și a punctului și virgulei (eventual cu precizările diferențiatore amintite). În timp ce situațiile cu semnul desemnat univoc sunt reglementate numai în cadrul folosirii semnului respectiv, și anume — fie ca situație generală sau specifică de întrebuințare (punctuația propozițiilor interogative neexclamative se consumă în întregime în aria funcțiilor și valorilor semnului întrebării), fie ca situație particulară de întrebuințare (v. unele dintre cazurile din § 18).

În consecință, în situațiile cu punctuația obligatorie opțiunea vorbitorului, când e posibilă, privește numai semnul, pe când în situațiile cu punctuație facultativă opțiunea aceluiași privește mai întâi situația ca atare (manifestându-se prin rezolvarea alternativei cu/fără semn), apoi (și când e posibilă) alegerea semnului.

§ 24. Punctuația este interzisă în anumite situații și/sau pentru anumite semne. Cazurile în speță fac obiectul regulilor prohibitive sau negative.

1. În situațiile cu punctuația nepermisă norma gramaticală interzice delimitări interioare prin semn din cauza raporturilor foarte strânse dintre termenii respectivi (care nu îngăduie de obicei pauza între ei). Lucrările normative, inclusiv *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, consemnează în general următoarele cazuri de punctuație neadmisă:

- delimitarea subiectului de predicat (când nu există determinări explicative intercalate sau când subiectul nu este reluat prin pronume);

- delimitarea propoziției subiective de regenta ei (în aceleași condiții ca mai sus);

- delimitarea numelui predicativ (fără determinări explicative intercalate) de verbul copulativ;

- delimitarea propoziției predicative de regenta ei (când nu există determinări explicative intercalate sau riscul de interpretare ambiguă a comunicării);

- delimitarea unităților coordonate prin *și* copulativ;

- delimitarea unităților coordonate prin conjuncții disjunctive (*sau, ori*) neperechi;

- delimitarea atributelor neizolate;

- delimitarea apozității de identificare;

- delimitarea propoziției atributive determinative;

- delimitarea complementului direct și a celui indirect așezate după verbul determinat;

- delimitarea propozițiilor complete directe și indirecte așezate după regenta lor;

- delimitarea propoziției circumstanțiale de loc așezate după regenta ei;

- delimitarea propoziției circumstanțiale de scop introduse prin *de*;

- delimitarea propoziției circumstanțiale cauzale care exprimă cauza unică a acțiunii sau stării din regenta ei;

- delimitarea propoziției circumstanțiale consecutive introduse prin *de* imediat după predicatul regentei ei;
- delimitarea interjecției *ia*, a conjuncțiilor *deci*, *însă* și a adverbului *totuși*.

Lucrările normative raportează situațiile de mai sus exclusiv la întrebuințarea virgulei, lăsând să se înțeleagă că, în aceleași cazuri, alte semne de punctuație interioară pentru delimitări sintactice ar fi îngăduite. Pe de altă parte, în contradicție cu caracterul imperativ al regulilor prohibitive (și pozitive) vorbitorul, după cum am mai arătat, interpretează adeseori din unghi strict subiectiv raporturile dintre unitățile sintactice, gradul legăturii dintre ele, importanța lor în economia comunicării personale, folosind semnele de punctuație nedependent de norme, în funcție numai de felul și de măsura în care-i servesc scopurile. Cu alte cuvinte, schimbând perspectiva sintactică și prozodică în una stilistică, expresivă, o situație cu punctuația interzisă din primul punct de vedere poate deveni permisibilă sau necesară din al doilea. În sfârșit, dintr-o cauză sau alta, vorbitorul își poate întrerupe momentan cursul vorbirii în orice loc, indiferent de raporturile sintactice și de pauzele gramaticale, punctuația trebuind oricum să marcheze discontinuitățile astfel create.

Trebuie să admitem deci că o situație cu punctuația interzisă obiectiv pentru virgulă rămâne cu punctuația nepermisă, strict sintactic, și pentru celelalte semne de punctuație interioară și că interpretarea vorbitorului (neaberantă, motivată expresiv sau/și situațional) precum și întreruperea cursului vorbirii sale (chiar aberantă din punct de vedere sintactic și prozodic) pot determina delimitări în (și fragmentări, întreruperi de) enunț nesupuse restricțiilor regulilor prohibitive.

2. Din punctul de vedere al s e m n u l u i , lucrările normative interzic punctuația în poziții ca următoarele:

- [.] după titluri și după formule de adresare (vocative fiind);
- [?] după propoziții interogative indirecte;
- [.,] [!] după o interjecție urmată de un vocativ împreună cu care formează o unitate;
- [.] înainte de *etc.*;

- [—] după [:] marcând o enumerare într-o singură serie;
- [—] după [,], ca semn redundant, marcând aceeași izolare (a unei incidente, de exemplu);
- [„”] dublând redundant linia de dialog;
- [:] precedând [—] la vorbirea directă legată (Camelia Stan, v. Bibliografia).

Regulile prohibitive de acest fel nu suportă interpretări, deci excepții.

§ 25. Faptul că punctuația e legată de conținut, că e implicată în marea varietate și complexitate a situațiilor colocviale, că este o componentă a scrierii — care reprezintă numai aproximativ vorbirea —, că e dependentă nu o dată de factori subiectivi, care o pot și influența negativ, îi face dificilă întrebuințarea. De aceea, o regulă de punctuație, chiar formulată clar, riguros și complet, așa cum e necesar, are nevoie adeseori de compliniri explicative, de motivații ale modului ei de a acționa, spre a orienta explicit și efectiv pe cel ce scrie în folosirea corectă a punctuației (spre a-l orienta, de exemplu, asupra situațiilor în care trebuie să folosească un semn sau în care semnul este interzis, asupra situațiilor care cer semnul univoc sau opțional, în cazul din urmă — asupra funcțiilor și valorilor caracteristice fiecărui semn, a căror cunoaștere să-i poată ușura alegerea). Indicațiile de întrebuințare fără obiect precis, de felul „în general”, „de obicei” (în sens pozitiv sau prohibitiv) pot duce la soluții întâmplătoare, corespunzătoare sau nu cu conținutul comunicării.

Când nu mai are latitudinea de a hotărî prin reguli, punctuația recurge la recomandări, cerând și ele, adeseori, descrieri explicative și motivări, pentru a ajuta pe cel ce scrie să-i folosească semnele potrivit cu intențiile lui, cu efectele pe care le urmărește.

PAUZELE, INTONAȚIA ȘI SEMNELE DE PUNCTUAȚIE

§ 26. Pauzele și intonația determină situațiile cele mai semnificative pentru rolul și acțiunea semnelor de punctuație, de aceea referirile la ele în capitolele precedente au fost inerente. Totuși relațiile dintre aceste elemente prozodice și punctuație fac necesare unele compliniri și precizări.

Pauzele

§ 27. 1. Elemente fonetice de exprimare a raporturilor sintactice mai puțin strânse și de delimitare pe baza acestora a unor unități sintactice, pauzele constituie realitatea din rostire pe care punctuația o ia în considerație în delimitările grafice obligatorii, determinate sintactic, și în deosebirea unor categorii sintactice (așa cum s-a văzut din discuția de până aici, îndeosebi din § 2, 3, 9, 10, 11, 21). În cele mai multe cazuri, punctuația este neadmisă tocmai în poziții în care termenii, în raporturi sintactice strânse, nu sunt separați de pauze (v. § 24).

În mod asemănător punctuația notează și pauzele facultative (chiar neadmise) din punct de vedere gramatical, care delimitează afectiv, expresiv componente ale comunicării sau care întrerup cursul vorbirii (așa cum s-a arătat mai înainte, îndeosebi în § 5, 19, 22).

2. Exceptând linia de dialog, simplu indiciu grafic al începutului unei replici în dialog, semnele de punctuație sunt corelate cu pauzele din vorbire — fie în toate întrebuintările lor (cum se întâmplă de exemplu, cu două puncte, virgula și punctul și virgula), fie numai în

unele dintre întrebuințările lor (ghilimelele, de pildă, notează pauze în mod excepțional, în timp ce, în contrast, punctul, semn de pauză prin excelență, separă fără pauze indicatorii cifrici ai unei date).

3. Semnele de punctuație nu au capacitatea de a nota durata exactă a unei pauze. Valorile cantitative ale pauzelor variază între limite foarte diferite, în funcție de factori diverși — sintactici, semantici (logici), afectivi, contextuali-situaționali —, cu ecou aproximativ în notațiile semnelor de punctuație. Indicațiile de felul: pauză „mare”, „mai mare”, „mică” sau „mai mică” desemnează numai diferențieri de ordin cu totul general, dar nu neutile, pentru că sunt un reflex în metalimbaj al imposibilității punctuației de a spune, prin sine, mai mult.

În principiu, pauzele finale oscilează între limite mai largi decât pauzele interioare. Deosebiri în durata pauzelor finale după semnele care le marchează nu se pot face: lungimi asemănătoare pot fi notate de semne diferite, după cum mărimi diferite pot fi notate de același semn. În cazul din urmă, nu semnul diferențiază duratele. Lungimea pauzelor finale depinde adeseori de gradul legăturilor logice dintre enunțuri — mai strânse, de pildă, în cuprinsul unui alineat decât între alineate (deși, atât într-o situație, cât și în alta, semnul poate fi același, punctul). Variațiile de durată a pauzelor finale mai pot fi date de conținutul semantic al comunicării, de starea afectivă a vorbitorului, de împrejurare. Exemplele paralele de mai jos (1°—2°) ilustrează acțiunea unor astfel de factori în crearea deosebirilor cantitative dintre pauze finale notate de același semn — punctele de suspensie, semnul exclamării și semnul întrebării:

1° — *Lasă-l, domnule [...]* *Ăsta e obiceiul lui [...]* *Nu e întâia oară [...]* *Lasă-l în pace [...]* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust.*)

2° „*Ia te uită la ea [...]* *Ce tupeu [...]* *Ce aere de prințesă [...]* *Să nu turbezi? Și când te gândești că eu am scos-o în lume [...]* *Asta-i teribil [...]* *Să încălzești șarpele la sân [...]*” (Jean Bart, *Europolis.*)

1° — *Ce superioară și fericită natură [!]* *Ce minte și ce suflet [!]* *Câtă știință și câtă credință [!]* (I. L. Caragiale, *O vizită la castelul „Iulia Hașdeu”.*)

2° — *Nu-i adevărat [!]* *E jignitor [!]* *Vrea să ne insulte [!]* (Ana Blandiana, *Proiecte de trecut.*)

1° *Și dacă nu-mi trece [?] Grig [?] Ne iubim noi [?] Suntem noi fericiți [?]* (Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*.)

2° *Cum n-ai știut, Zamfirescu[?] N-am pus afiș la școală, negru pe alb [?] Nu l-ai copiat pe caiet de 75 de ori [?] Nu l-ai învățat pe dinafară la ora de educație [?]* (Ibidem.)

Pauzele interioare oscilează cantitativ între limite mai apropiate. Există, de data aceasta, un oarecare raport între durata pauzei interioare și semnul care o marchează. În general, virgula indică o pauză interioară etalon sub raport cantitativ; față de ea, linia de pauză mai ales, iar uneori și parantezele, pot semnifica o accentuare a pauzei interioare și/sau o reliefare grafică a pauzei reprezentate; punctul și virgula, cu valorile lui stilistice, notează pauze a căror durată variază între limite mai largi, apropiindu-se de lungimea pauzelor create prin fragmentarea propozițiilor și frazelor; iar la două puncte mărimea pauzei interioare depinde în mare măsură de ce se anunță prin semn și de ce urmează după el.

Evaluările de acest fel sunt însă relative. Pauza interioară care delimitează, de exemplu, vocative sau interjecții este mai scurtă decât cea care izolează o construcție incidentă, chiar atunci când și unele, și altele apar marcate de același semn. Într-un text, un semn de punctuație poate nota pauze gramaticale interioare cu semnificații și durate ierarhizante. Fraza foarte amplă de mai jos, cu numeroase determinări explicative, este un fragment dintr-un portret moral scris în memoria lui Al. Vlahuță. Reperele acestei evocări, care „sună” ca o incantație și care concentrează ceea ce se vădea a fi fost, după Nicolae Iorga, „ocult și sacru” în firea poetului, sunt: „figura lui brăzdată adânc...”, „ochii de o așa de înțelegătoare lumină tainică...”, „glasul potolit...” și „sonoritatea religioasă a intonațiilor sale...”. Acestea, complemente coordonate, devin și repere de structurare a frazei — centrele ei de greutate din care se dezvoltă mulțimea determinărilor explicative subsumate și care sunt puse în evidență de pauze mai lungi, mai lungi oricum decât pauzele care le despart, fără semnificație similară, de determinanții lor —, deși pentru toate delimitările a fost folosit același semn, virgula (care, la pauzele mari, menține coeziunea între componentele portretului moral):

*Dintr-o familie care-și trecea din generație în generație ca o misiune mistică, în legătură cu ceea ce natura cuprindea mai tăinuit și sufletul omenesc mai cu pază, el avea în figura lui brăzdată adânc, din tinereță încă, plină de umbra propriilor sale gânduri [,] în ochii de o așa de înțelegătoare lumină tainică, urmărind toate, dar răsfrângând numai izvorul ei neștiut, enigmatic [,] în glasul potolit, care părea că recitează litanii dintr-o carte pe care nimeni altul n-avea voie s-o deschidă [,] în sonoritatea religioasă a intonațiilor sale, ca și când, fără poza care-l scârbea la alții, de la sine ființa-i toată se concentra într-o formulă fulgerător de justă [,] avea, zic, ceva ocult și sacru. (N. Iorga, *Omeni cari au fost*.)*

La lectură, durata și semnificația pauzelor sunt influențate și de natura textului, de perspectiva cititorului, de împrejurare: punctul nu are aceleași valori într-o lucrare științifică sau într-o operă literară și într-o carte „de acțiune” sau într-un articol de ziar — pentru un cititor în bibliotecă și pentru unul din metrou. Iar la lectura (interpretarea) orală, durata pauzelor e în funcție și de efectul de reliefare urmărit, neutră sau afectivă, efect care poate determina în sprijin introducerea unor pauze în poziții neindicate de punctuația textului.

4. Natura, numărul și durata pauzelor au urmări asupra tempoului vorbirii. Particularități de ritm sunt sesizabile în texte de dimensiunile unui enunț, iar în texte extinse ele pot constitui un specific al exprimării unui vorbitor. Exemplele de mai sus, de sub 3, sunt semnificative și pentru raportul dintre durata pauzelor și tempoul vorbirii. Exemplul următor este mai elocvent, pe de o parte prin contrastul de ritm din cuprinsul lui, pe de alta pentru că adaugă diferențelor de durată numărul și semnificația pauzelor. În fraza folosită, vorbirea se desfășoară la început fluent, în ritm moderat — tempoul normal al unei convorbiri în ton familiar, cu pauze dese și scurte; în partea a doua a ei însă, cursivitatea e ruptă de carențele memoriei femeii în vârstă, relatarea devine discontinuă și incoerentă, iar tempoul — lent, cu pauze mari între componentele care traduc eforturile zadarnice ale personajului de a-și aminti nume uitate. Virgula și linia de pauză din prima parte au lăsat locul punctelor de suspensie în partea din urmă:

Am avut chiriași [.] de [.] dumneata trebuie să știi [.] că ești d-aci [—] am avut pe colonelul [.] am avut pe Vasilide, am avut pe ăsta [...] cum îi zice? [...] care mi se pare că e președinte la Ploiești [...] care a luat pe fata lui doctorul ălă [...] ăsta [...] de are un frate general. (Ion Al. Brătescu-Voinesti, Coana Leonora.)

Intonația

§ 28. Intonația este un element fonetic legat prin funcții gramaticale și valori afective de pauze, pe care le însoțește și le precedă. Rolul ei în vorbire, în marcarea unor raporturi sau situații, sintactice și în exprimarea stărilor sufletești este deosebit de important, dar posibilitățile punctuației de a reprezenta diversitatea intonațiilor sunt restrânse.

1. Însoțind și precedând o pauză finală, intonația poate nota două opoziții.

Prima este opoziția dintre o propoziție sau o frază enunțiativă ori interogativă parțială, intonate descendent, și o propoziție sau o frază interogativă totală, intonate ascendent; în exemple: 1°—2° o propoziție și o frază enunțative, încheiate cu [.]; 3°—4° o propoziție și o frază interogative parțiale, încheiate cu [?]; 5°—6° o propoziție și o frază interogative totale, încheiate tot cu [?] (reprezentările conturului intonațional sunt aproximative):

1° *Se încheiase secerișul [.]* (V. Pârvan, *Memoriale*.)

2° *La Udrești să fi poftit să vedeți sat model [.]* (Ion Al. Brătescu-Voinesti, *Neamul Udreștilor*.)

3° *Cum o fi ghicit el asta [?]* (Mircea Eliade, *Maitreyi*.)

4° *De ce n-ai spus că ai și dumneata o marcă atunci când am propus să vă cercetez [?]* (V. Voiculescu, *Capul de zimbru*.)

5° *Asta-i șoseaua spre Dumbrăveni [?]* (Mircea Eliade, *Ivan*.)

6° *N-ai fi bun să-mi împrumuți o carte [?]* (Ion Agârbiceanu, *Arhangheli*.)

În astfel de împrejurări semnul întrebării nu are însă aptitudinea de a distinge, el, intonația interogativei totale de intonația intero-

gativei parțiale (la care funcția interogativă nu mai aparține intonației, ci e preluată de cuvintele interogative). Rolul lui se reduce la a consemna caracterul de întrebare al interogativei parțiale și la a nota opoziția dintre un enunț interogativ și altul declarativ, asertiv.

A doua este opoziția dintre un enunț *n e e x c l a m a t i v* și unul *e x c l a m a t i v*, când deosebirea e produsă nu de tipul de intonație (descendent sau ascendent), ci de prezența și, respectiv, absența, în desfășurarea liniei melodice, a unor oscilații în înălțimea tonului sau a unor accente de intensitate; în exemple: 1° o propoziție enunțiativă exclamativă, încheiată cu [!]; 2° o propoziție interogativă parțială exclamativă, încheiată cu [? !]; 3° o propoziție interogativă totală exclamativă, încheiată cu [?!]:

1° — *Se face pace [!]* (Ștefan Bănulescu, *Masa cu oglinzi*.)

2° *De ce nu te-astâmperi [?!]* (Mircea Eliade, *Domnișoara Christina*.)

3° — *Îți face într-adevăr rău [?!]* (*Ibidem*.)

Semnul exclamării (singur sau însoțind semnul întrebării) este însă lipsit de posibilitatea de a indica natura stării afective exprimate de enunțul exclamativ; el notează numai opoziția cu un enunț declarativ (asertiv) sau interogativ neexclamativ, eventual și intensitatea stării sufletești (când e repetat), natura acesteia trebuind să fie dedusă, la lectură, din context.

2. Însoțind și precedând o pauză *i n t e r i o a r ă*, tonul poate fi mai înalt sau mai scăzut, în general în funcție de natura raporturilor gramaticale, de natura unității izolate și de lungimea pauzei. Punctuația nu poate însă indica, numai prin ea, felul intonației interioare decât, cel mult, la punct și virgulă — semn căre, fragmentând atenuat enunțuri, marchează o pauză mărită, precedată de coborârea tonului (chiar înaintea unei propoziții subordonate izolate astfel). Așa se face că unul și același semn este întrebuințat atât în situații în care intonația interioară e ascendentă, cât și în altele în care ea este descendentă. În exemplele de mai jos, diferențele de ton sunt determinate de natura raporturilor sintactice și de natura unității izolate, nici virgula, nici linia de pauză, folosite, nefiind apte să indice, ele, felul intonației; pentru virgulă: 1° o frază cu intonație

descendentă la sfârșitul propoziției principale urmate de coordonata ei adversativă; 2° o frază cu intonație descendentă la sfârșitul unei propoziții subiective urmate de coordonata ei copulativă; 3° o apozitie izolată cu pauze precedate de ridicarea tonului; 4° o frază cu intonație ascendentă la sfârșitul propoziției concesive așezate înaintea regentei; pentru linia de pauză: 5° o frază cu o propoziție principală intonată descendent și urmată de coordonata ei adversativă juxtapusă; 6° o construcție incidentă izolată prin pauze precedate — prima de coborârea tonului, a doua de revenirea lui la nivelul liniei melodice a enunțului; 7° o apozitie determinată de o propoziție atributivă și izolată de pauze precedate de ridicarea tonului; 8° o frază cu o propoziție atributivă explicativă izolată cu pauze precedate de ridicarea tonului:

1° *S-ar fi putut modifica [,] dar am scris că s-a tras coala și nu pot destăinui că am mințit.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

2° *S-a arătat că lumea medievalului are un plan [,] că e zidită de Dumnezeu pentru un scop care o depășește.* (Mircea Vulcănescu, *Logos și eros*.)

3° *Moș Andrei [,] un frate al bunicului [,] era singurul rămas dintre cei vechi.* (Mihail Sadoveanu, *Moșul*.)

4° *Deși îl urmărise cu atenție [,] Drăgan se încrunță.* (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea*.)

5° *Întâi numai bănuiam [—] acum mi-aș pune capul.* (I. L. Caragiale, *Păcat...*)

6° *Apoi și ora [—] să fi fost opt dimineața [—] i se părea nepotrivită servitorului.* (Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București*.)

7° *Prin cucerirea Constantinopolului de către turci în 1453 [—] adică la o dată când literatura noastră abia se ivea timid în colțurile muntoase ale Maramureșului [—] viața Bizanțului se stinge.* (N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească I*.)

8° *Încheiem șirul exemplelor [—] care oricând se pot înmulți [—] cu două citate din basmul Călin Nebunul (...)* (Marica Pietreanu, *Salutul în limba română*.)

Într-o frază interogativă, prima parte poate avea un anumit caracter, cerând un tip de intonație, iar partea a doua un caracter diferit, cerând alt tip de intonație. Nici în asemenea cazuri punctuația nu poate distinge felul intonării; în exemple: 1° o frază cu o parte enunțiativă, delimitată prin virgulă și intonată descendent, urmată de alta, interogativă totală, intonată ascendent; 2° o frază cu o parte enunțiativă exclamativă, intonată descendent, urmată de o interogativă parțială, intonată la fel; 3° o frază cu o parte enunțiativă exclamativă, intonată descendent, urmată de o interogativă totală, intonată ascendent; 4° o frază cu o parte interogativă parțială, intonată descendent, urmată de o interogativă totală, intonată ascendent:

1° *Ești însurat [,] nu [?]* (Ștefan Bănulescu, *Satul de lut.*)

2° *Să-i dea [!] de ce să nu-i dea [?]* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă.*)

3° *Mai e vorbă [!] să nu merg [?]*

4° *Dar ce faci [?] pleci [?]* (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica.*)

3. Intonația poate constitui o marcă gramaticală. În propozițiile monomembre nominale intonația, descendentă, are valoare predicativă și e indicată de punctul care marchează pauza finală:

Curte dreptunghiulară, de câteșipatru părțile întărită, ca o închisoare [.] (I. A. Bassarabescu, *În vacanță.*)

În fraze cu propoziții juxtapuse intonația poate deosebi în anumite împrejurări, dacă relația nu este ambiguă, un raport de coordonare (când este descendentă) de unul de subordonare (când e ascendentă), sprijinind și identificarea unor propoziții. Punctuația însă, neavând capacitatea de a distinge în astfel de cazuri tipul de intonație, nu poate indica natura raportului corespunzător intonației, deci nici felul propozițiilor — acestea rămânând indecise atâta vreme cât contextul nu ajută precizările. În exemple, conținutul semantic al relației (logice) dintre cele două propoziții indică în 1° un raport de coordonare conclusiv, deci coborârea tonului după prima propoziție, principală, iar în 2° un raport de subordonare, cu ridicarea tonului după prima propoziție, condițională — în ambele situații semnul delimitativ, la pauza interioară, fiind virgula:

1° *Ești major [,] descurcă-te singur.* (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți.*)

2° *Ai ceva de spus [,] spune.* (Mihail Sadoveanu, *Baltagul.*)

PUNCTUAȚIA ȘI ORTOGRAFIA

§ 29. Punctuația are tangențe cu ortografia în situații în care amândouă recur la aceleași semne (punctul, cratima, linia de pauză și bara oblică), în care semne de punctuație se află în contact (în vecinătatea) cu semne ortografice, cu consecințe prozodice, și în care punctuația se corelează cu ortografia în scriere cu inițială majusculă și inițială mică.

§ 30. Atât semnele de punctuație, cât și semnele ortografice au funcții delimitative și substitutive. Distincția dintre ce delimitează și substituie primele și ce delimitează și substituie celelalte ține de rolul deosebit pe care ortografia și punctuația îl au în scriere. În esență, pentru ce ne interesează, ortografia reprezintă forma corectă a cuvintelor (întregi, abreviate, segmentate, legate în vorbire), pe care le delimitează după sensul lor lexical și după valorile lor gramaticale, și are funcție substitutivă în notarea rostirii incomplete a unui cuvânt sau a unui număr transcris cifric; punctuația are drept obiect structurarea grafică a conținutului unui text, delimitându-i componentele după criterii sintactice, prozodice, semantice (logice) și stilistice și substituind în anumite împrejurări cuvinte sau comunicări nonverbale.

Cinci semne ortografice au funcție delimitativă: blankul sau pauza albă — ()*, cratima — (-), linia de pauză — (—) și bara oblică — (/); al șaselea, apostroful — ('), are funcție substitutivă. Dintre acestea deci, numai blankul și apostroful nu sunt întrebuințate și ca semne de punctuație. Particularitățile de rol și de folosire ale semnelor ortografice se dau, sumar, în continuare.

B l a n c u l delimitează grafic cuvinte libere, care nu fac corp comun în vorbire (care nu sunt conjuncte): spațiul alb (lipsa de semne grafice) într-un șir scris este un indiciu (delimitativ) că în acel loc s-a terminat un cuvânt și urmează altul. Propoziția de mai jos, decupată din lanțul vorbirii de pauza care a precedat-o și de pauza ei finală marcată de punct, se rostește în flux continuu și descendent, fără pauze interioare, deci fără intervenția unor semne de punctuație interioară care să le marcheze:

Creația este o salvare temporală din ghearele morții.

(Emil Cioran, *Pe culmile disperării*.)

Scrierea reprezintă însă propoziția, ortografic, în mod linear și discontinuu, fragmentând cu spații albe fluxul continuu al vorbirii dintre pauze, deci cu delimitări inexistente în rostire, care au drept obiect cuvintele și drept criteriu de delimitare a acestora sensul lor lexical și valorile lor gramaticale:

Creația () este () o () salvare () temporală () din () ghearele () morții[.]

Separând ceea ce în vorbire apare neseplat, blankul dă discontinuitate textului scris, în contrast cu caracterul continuu al secvenței corespunzătoare din rostire. În aceleași condiții, blankul separă uneori, după norma ortografică, termenii unui cuvânt compus: *mai () mult () ca () perfectul, Ștefan () cel () Mare, Măgura () Odobeștilor.*

* Semnele ortografice sunt evidențiate, convențional, prin paranteze rotunde spre a le deosebi de semnele de punctuație, evidențiate în lucrare prin paranteze drepte.

Cratima are ca funcție ortografică principală delimitarea cuvintelor conjuncte. În fraza următoare, fluxul vorbirii este rupt de două pauze interioare: după prima propoziție principală și înaintea propoziției cauzale, ambele fiind marcate de virgulă:

Calcă-mă-n picioare [,] omoară-mă și zvârle-mă-n fântână [,] căci nu ți-am spus mai degrabă[.] (Mihail Sadoveanu, *Fântâna dintre plop*.)

Cuviintele cuprinse între pauze apar delimitate grafic tot după sensul lor lexical și valorile lor gramaticale, însă în mod diferit: cele libere prin blank, iar cele conjuncte (—) care fac silabă comună: *mă(-)n*, *ți(-)am* sau care, neaccentuate, sunt așezate după cuvântul accentuat de care depind gramatical și accentual: *căl(că(-)mă*, *omoá-ră(-)mă*, *zvârle(-)mă* — prin cratimă. Rezultă că în scrierea cuvintelor conjuncte cratima (ca și blankul în cazul cuvintelor libere) fragmentează grafic fluxul continuu al vorbirii dintre pauze, separând în scris ceea ce este neseplat în rostire, și creează astfel noi situații de contrast între continuitatea unei secvențe de comunicare orală și discontinuitatea reprezentării ei în scris. Ortografic așadar, fraza în cauză este redată linear și discontinuu, cu semnele ortografice reliefate, astfel:

Calcă(-)mă(-)n()picioare [,] omoară(-)mă () și () zvârle(-)mă(-)n () fântână [,] căci () nu () ți(-)am () spus () mai () degrabă [.]

Celelalte întrebuințări ortografice ale cratimei, numeroase, sunt de importanță secundară în raport cu situația menționată mai sus: — între termenii unui cuvânt compus, în condiții determinate de normă: *viță(-)de(-)vie*, *Ștefan(-)Vodă*, *Piatra(-)Neamț*; — între un prefix sau un sufix și cuvântul de bază, în condiții fixate de normă: *ex(-)ministru*, *rousseau(-)ism*; — între un cuvânt și desinența sau articolul lui, în condiții fixate de normă: *slow(-)uri*, *slow(-)ul*; — între silabele aceluiași cuvânt, iar, la capăt de rând, și între elementele unui cuvânt compus ori derivat: *a(-)pă*, *roz(-)l alb*, *in(-)l egal*; — între elementele unui cuvânt abreviat, după normă: *d(-)ta* (= dumneata), *N(-)V* (= nord-vest); — între numerale ordinale transcrise cifric și elementul formativ: *secolul al XX(-)lea*, *clasa a IV(-)a*; — la segmente ale cuvintelor: articolul hotărât *(-)i*, sufixul diminutival *(-)el*.

Punctul e folosit delimitativ în abrevieri, în condiții determinate de normă: *a(.)m(.)* (= antemeridian), *cpt(.)* (= căpitan), *Sf(.)* (= Sfântul) *Ion* (v. însă § 34—3).

Linia de pauză poate înlocui delimitativ cratima în scrierea unor cuvinte compuse cu structură complexă, formate dintr-un termen simplu și unul compus, scris cu cratimă, sau din doi termeni compuși care se scriu, fiecare, cu cratimă: *sud(—)sud-est*, *sud-est(—)nord-vest* (cazuri scrise deci și cu cratimă: *sud(-)sud-est*, *nord-est(-)sud-vest*).

Bara oblică se folosește delimitativ în structura unei abrevieri, în condiții fixate de normă: *c(/) val* (= contravaloare).

Apostroful, semn substitutiv, notează rostirea incompletă a unui cuvânt sau a unui număr reprezentat cifric: *(')Neața!* (= [Bună] dimineața!), *Dom(')le!*, *Scoal(')!;* războiul de la *(')77*. Totuși, în anumite împrejurări, descrise în continuare, apostroful preia funcția (delimitativă) a cratimei de a nota rostirea într-o silabă.

§ 31. Când o rostire într-o silabă are loc la incidența cu o pauză interioară, semnele de punctuație (care notează pauza) se întâlnesc în imediată vecinătate cu cratima sau cu apostroful (care marchează — pentru apostrof în mod excepțional — rostirea într-o silabă), producând schimbări ale locului pauzei interioare față de poziția indicată de semnul de punctuație.

În exemplele de mai jos, prin faptul că vocala *o*, accentuată (ca interjecție în 1° sau vocală finală în 2°), absoarbe consoana nazală *n* de la începutul cuvântului următor (cu care face silabă prin căderea lui *i*-), dând naștere unui sunet vocalic nazal continuu, prelungit peste semnul de punctuație, rostirea într-o silabă transferă pauza interioară după silaba comună (deci după virgulă):

1° *O[,i(-)ndelungește numai amorul tău cel sfânt!*
(*O,-ndelungește numai...*) (M. Eminescu, *Mureșanu*.)

2° *Da-ncotro[,i(-)ncotro, flăcăule?* (*Da-ncotro,-nncotro...*) (I. L. Caragiale, *La conac*.)

În exemplele care urmează, rostirea într-o silabă, care contopește ultima silabă, neaccentuată, a unui cuvânt cu cuvântul mono- sau nesilabic următor, transferă pauza înainte de silaba

comună (deci înainte de semnul de punctuație). Dacă semnul de pauză interioară este virgula (ca în 1° — 3°) sau două puncte (ca în 4°), semnul ortografic pentru rostirea într-o silabă e cratima; dacă semnul de pauză interioară este altul decât virgula ori două puncte (ca linia de pauză în 5° sau că punctele de suspensie în 6°), atunci (cratima devenind incompatibilă grafic) semnul ortografic este apostroful:

1° *Se uită-n stele[,](-)n lună (...)* (Se uită-n stelle,-n lună...) (M. Eminescu, *Povestea magului călător în stele*.)

2° *E noapte[,](-) o noapte viorie, de parc-ar fi trecut lumina (...)* (E noapte,-o noapte...) (D. Anghel, *Farmec de noapte*.)

3° — *Domniță [,](-)mi risipesc ca stropi de lună*
Prin noapte-aceste versuri. (Domniță,-mi risipesc...) (Ion Pillat, *Balada viselor*.)

4° *Și iată [:](-)n sala turnului reci stane,*
bărbați cu săbii suple, taciturni. (Și iată:-n sala turnului...) (Ștefan Augustin Doinaș, *Alfabet poetic*, apud Sergiu Drincu, *Semnele ortografice și de punctuație în limba română*.)

5° *Și îngeri dulci (...)*
Îi mângâi' barba lungă [—] (') și razim capul
De umerii bătrâni cuprinși de plete. (Îi mângâi' barba lungă —
 ' și razim capul...) (M. Eminescu, *Demonism*.)

6° *E albă[...](')n întuneric văd chipul ei lucind (...)* (E albă... 'n întuneric...) (M. Eminescu, *Mureșanu*.)

§ 32. 1. Când e hotărâtă de poziția cuvântului în text, inițiala majusculă are referință sintactică, îndeplinind o funcție demarcativă, asociată cu funcția delimitativă a unui semn de punctuație: inițiala majusculă marchează începutul unui enunț, așa cum un semn de pauză finală îi notează sfârșitul (nu totdeauna în cazul titlurilor).

Inițiala majusculă se corelează, astfel, cu virgula (sau cu semnul exclamării) la formulele de adresare din apeluri, discursuri, scrisori, cereri și cu semnele (normale) de pauză finală în delimitarea propozițiilor și a frazelor dintr-un text; în exemple, corelări cu: 1° virgula și punctul, 2° semnul întrebării, 3° semnul exclamării, 4° două puncte, punctele de suspensie și punctul:

1° *Amicii mei [.]*

Am sosit [.] Plec deseară spre casă [.] (I. L. Caragiale către C. Dobrogeanu-Gherea, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

2° *S-a hotărât [?] Punem candidatura lui Farfuridi [?] Ce facem [?]* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

3° *Ajutor [!] Săriți [!] Mă omoară vampirul [!]* (Ibidem.)

4° *Zice [:] I-am cunoscut slova [...] I-a arată-mi-o [.]* (Ibidem.)

2. După un enunț încheiat cu un semn de pauză finală, primul cuvânt al enunțului următor se scrie cu inițială mare (ca în exemplele folosite mai sus). Exceptând punctul, celelalte semne de pauză finală pot apărea însă și în interiorul unui enunț nefragmentat, când, după ele, se scrie cu inițială mică la primul cuvânt. Situațiile semnificative de scriere cu inițială mare sau mică după semnele care marchează atât pauze finale, cât și pauze interioare sunt, comparativ, următoarele (v. și § 43, 50):

a) După semnul întrebării și semnul exclamării inițiala majusculă marchează începutul altui enunț și presupune o pauză precedentă mai lungă (în 1°—2°), pe când inițiala mică semnalează continuarea comunicării în același enunț și o pauză interioară mai mică, deci un tempo mai grăbit al vorbirii (în 3°—4°):

1° *Vai de mine [!] Ce vorbă-i asta [?] Ce, ți-e rău de tot?* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

2° *Înainte, Chiriac [!] Înainte, nene Nae!* (Ibidem.)

3° *Ei [!] I-ai găsit [?] i-ai vorbit [?] i-ai dat [?] i-ai spus?* (Ibidem.)

4° *Nu striga [!] nu striga [!] fii mizericordioasă; aibi pietate!* (Ibidem.)

b) După punctele de suspensie inițiala majusculă marchează începutul altei comunicări (în 1°), iar cea mică semnalează continuarea comunicării întrerupte din motive variate, și nu numai la pauză delimitativă (ca în 2°):

1° *Scapă-mă, băiete, scoate-mă de aici [...] Pe unde să ies?* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

2° *Mai mergem noi ce mai mergem [...] mă iertase bagabontul.* (Ibidem.)

c) După două puncte inițiala mare introduce vorbirea directă ca enunț de sine stătător (în 1°), iar inițiala mică integrează vorbirea directă în enunțul care cuprinde anunțarea ei (în 2°):

1° *Încă dumnealui, dacă m-a văzut că mă speriu, zice [:] „Ei ce e dacă s-a răsturnat! (...)”* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

2° *Lasă să-l întreb numai [:] ce poștești, mă musiu?* (*Ibidem*.)

d) După semnul întrebării (în 1°), semnul exclamării (în 2°) și punctele de suspensie (în 3°) se scrie cu inițială mică primul cuvânt al propoziției sau al frazei care conține intervenția autorului după o vorbire directă reprodusă:

1° — *D. Tomița n-a venit [?] întreabă coana Zamfira.* (I. L. Caragiale, *Ultima emisiune...*)

2° — *Țal [!] strigă Mache bătând în masă...* (I. L. Caragiale, *O lacună...*)

3° — *Vezi că mâine trebuie [...] zic eu.* (I. L. Caragiale, *Țal!...*)

ÎNTREBUINȚAREA SEMNELOR DE PUNCTUAȚIE

PUNCTUL

§ 33. Punctul este, fundamental, semnul de punctuație finală care marchează în scris sfârșitul unei comunicări verbale enunțiative (declarative, asertive) neexclamative.

Deoarece acest tip de comunicare este cel mai des folosit în vorbire, punctul e semnul de punctuație finală cu cea mai mare frecvență în scriere. Și, din același motiv, punctul este primul semn de punctuație pe care copilul îl învață o dată cu scrierea și cititul: întâiul enunț dintr-un abecedar este o propoziție enunțiativă neexclamativă încheiată cu punct.

Cu această întrebuințare, specifică lui, punctul are funcție de delimitare și de identificare, este semn la dreapta, nesubstituibil, și nu poate fi repetat, nici asociat cu alt semn într-un grup unitar din punct de vedere funcțional. Funcțiile menționate sunt determinate obiectiv, sintactic și prozodic. În esență, punctul notează pauza finală precedată de intonație descendentă, care delimitează în rostire un enunț declarativ (neexclamativ), marcând deci, totodată, felul acestuia după scopul comunicării; în exemplele următoare, 1° o propoziție și 2° o frază, caracterul de enunț independent și natura enunțiativă neexclamativă a fiecăreia sunt marcate de punct:

1° *Creația culturală e sarcina providențială a geniilor și a talentelor [.]* (Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*.)

2° *Și ce e grav nu e atât că murim fizicește cu fiecare ceas al vieții, cum s-a spus, ci că murim spiritualicește de la un moment dat.*

în așa fel încât ar fi insuportabil pentru noi înșine să nu sfârșim [.]
(Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru.*)

În cadrul unui text scris, funcția delimitativă și de identificare a punctului capătă semnificații noi. Punctul, mai întâi, separă un enunț declarativ de altul de același fel sau de natură diferită; în exemple, punctul separă: 1° propoziții enunțiative neexclamative independente verbale; 2° propoziții enunțiative neexclamative independente nominale; 3° o frază enunțiativă neexclamativă de o frază enunțiativă exclamativă; 4° o frază enunțiativă neexclamativă de o frază interogativă:

1° *Soarele-n zenit ține cântarul zilei [.]*

Cerul se dăruiește apelor de jos [.] (Lucian Blaga, *În marea trecere.*)

2° *Pe o movilă, casa pădurarului [.]* *O fată cu șorț scurt. În prag [.]* *La dreapta o turlă de biserică, ascuțită ca o săgeată, ieșind dintr-o curmătură de deal.* (I. A. Bassarabescu, *Noemvrie.*)

3° *Lipsa de spirit politic de mare anvergură este caracteristică acestui „Orient” pe care ura trebuie să-l distrugă în noi, cu sistem [.]* *Cum o să învățăm de la astfel de neamuri cum se face o națiune [!]*
(Emil Cioran, *Schimbarea la față a României.*)

4° *Dorința primatului exclusiv este atât de puternică în națiuni, încât pentru ea sunt dispuse să calce orice fel de obligații etice sau internaționale [.]* *Se poate concepe că națiunile vor ajunge cândva la o astfel de neutralitate, încât să le fie indiferente puterea și dominația [?]* (Ibidem.)

Marcând un enunț declarativ cu care se încheie un alineat, un capitol sau o lucrare științifică, literară etc., punctul indică totodată sfârșitul diviziunii sau al lucrării respective în întregul ei; fraza următoare, de exemplu, constituie ultimul alineat al ultimului capitol dintr-o operă istorică, al căror sfârșit punctul îl notează concomitent:

Nu prin silinți răzlețe, ci prin buna înțelegere la lucrul harnic se întemeiază învățătura, cultura unui popor, care e vitejia de astăzi, și la această muncă locul cărturarilor e în frunte, ca să îndemne și să îndrepte [.] (N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare.*)

Iar în acest al doilea exemplu, punctul marchează în același timp sfârșitul unei propoziții independente și al unui poem de sine stătător:

TRECUTUL

În ochii verzi porți marea spălată de furtuni [.] (Ion Pillat, *Poeme într-un vers.*)

În sens negativ, punctului i se anulează funcția de delimitare, prin regula prohibitivă care interzice semnul după titluri de opere științifice, literare, plastice, muzicale, de publicații, de articole publicistice — așa cum s-a întâmplat cu titlul poemului citat mai sus.

Dacă însă titlul face parte dintr-o comunicare de sine stătătoare, cu caracter de informație bibliografică și după care expunerea nu mai continuă, la sfârșitul comunicării se pune punct — așa cum se procedează în lucrarea de față cu indicarea izvoarelor din care au fost extrase exemplele folosite sau în cadrul bibliografiei de la sfârșitul ei.

§ 34. Cu funcția lui de delimitare și de identificare (determinată sintactic și prozodic), punctul marchează sfârșitul oricărei propoziții independente sau fraze enunțiative neexclamative, indiferent de structura lor, de conținutul lor semantic și de aspectul lor pozitiv sau negativ.

1. Așadar, se pune punct după *p r o p o z i Ț i i* independente enunțiative neexclamative:

a) *R e a l e*; în exemple*: 1° o propoziție verbală; 2° o propoziție nominală; 3°—4° două propoziții verbale fragmentare; 5°—6° două propoziții neanalizabile (adverbe de afirmație și de negație):

1° *Casele vecine aveau înfățișarea unor funcționari ieșiți la pensie, cu ceva burghez și resemnat în construcția lor anodină [.]* (Dinu Pillat, *Tinerete ciudată.*)

2° *Miros vag de terebentină, mentă și levănțică [.]* (Ibidem.)

3° — *Și teoremele lor au rămas neschimbate?*

— *Neschimbate [.]* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini.*)

4° — *Cui ai făgăduit?*

— *Ei [.]* (I. L. Caragiale, *Poveste.*)

5° — *Prea târziu?*

* În astfel de împrejurări, aici și în restul lucrării exemplele propun un număr de cazuri semnificative, fără să epuizeze seria întrebunțărilor posibile (în speță, și propoziții verbale cu predicat nominal, propoziții nominale calificative, propoziții fără subiect, propoziții eliptice, propoziții negative...).

— *Da [.]* (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

6° *La ce mă gândeam? La un poem? Nu [.]* (Lucian Blaga, *Zări și etape*.)

b) Optative (1°), dubitative (2°), potențiale (3°):

1° *Unii s-ar ruga lui Dumnezeu, cu speranța absurdă de a li se amâna sfârșitul [.]* (Dinu Pillat, *Tinerete ciudată*.)

2° *Te-i fi ducând după datorii pe marfă [.]* (Mihail Sadoveanu, *Baltagul*.)

3 *Autorului cărții i-ar face plăcere [.]* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini*.)

c) Imperative (hortative), intonate neexclamativ; în exemple: 1° o propoziție imperativă; 2° o propoziție hortativă (de îndemn):

1° *Nu lăsa nici o clipă copilul singur [.]* (V. Voiculescu, *Limanul*.)

2° *După această incursiune istorică, să privim mai de aproape contribuția lui T. Maiorescu la stabilirea ortografiei limbii române [.]* (Ștefan Munteanu, Vasile D. Țăra, *Istoria limbii române literare*.)

2. Se pune punct după fraze care au ca principale (regente) propoziții enunțiative neexclamative reale, optative, dubitative, potențiale sau imperative: în exemple, fraze cu propoziții principale: 1° reale coordonate; 2° reală regentă; 3° reală regentă subînțeleasă (frază fragmentară); 4° optative coordonate; 5° regentă optativă; 6° dubitative coordonate; 7° dubitativă regentă; 8° potențiale coordonate; 9° potențială regentă; 10° imperative regente coordonate; 11° imperativă regentă:

1° *Elenuța se roși, coborî privirile în pământ, dar numaidecât și le ridică iar [.]* (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

2° *O școală în care profesorul nu învață și el e o absurditate [.]* (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*.)

3° — *Tu, Mezin! Ce cauți tu aicea? Unde-i Ler?*

— *Unde l-ai trimis Măria-Ta [.]* (I. L. Caragiale, *Poveste*.)

4° *Mai bine măria-sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică [.]* (C. Negruzzi, *Sobieski și românii*.)

5° *Eu aș fi avut plăcerea să cinstesc cu dânsul ca și cu dumneavoastră [.]* (Mihail Sadoveanu, *Baltagul*.)

6° Vei fi fiind trudit; vei fi având și altele asupra sufletului măriei-tale [.]. (Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*.)

7° Aceste lacrimi vor fi avut și ele o parte în pregătirea vremilor ce au urmat [.]. (I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*.)

8° După spusele lui, nici n-ar ploua, nici n-ar ninge [.].

9° — Domnule de Marenne — răspunse beizade Alecu —, la dorința aceasta, Bârlădeanul meu ți-ar răspunde că așa ceva nu se vede în țara noastră [.]. (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului*.)

10° — Apoi, dacă nu poți face nimica, resemnează-te și stai liniștit [.]. (G. Topârceanu, *Scrisori fără adresă*.)

11° La ziuă, caută să stai tot pe lângă mine [.]. (Ștefan Bănuțescu, *Dropia*.)

3. Când o propoziție independentă sau o frază cu propoziții principale enunțiative neexclamative se termină cu o abreviere marcată de punct, semnul ortografic preia și funcția de delimitare și de identificare ca semn de punctuație:

Nu te pot încredința îndestul cât de odioasă e pentru [mine] această specie de cerșetorie, deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională etc[.] (M. Eminescu către Al. Vlahuță, în M. Eminescu, *Opere XVI*.)

§ 35. În exemplele următoare, punctul delimitează fraze în care caracterul enunțiativ neexclamativ rezultă din transformarea unei propoziții interogative directe în una interogativă indirectă — devenită subordonată; în dependență sintactică de propoziția principală regentă care o precedă (1°) — sau e dat de propozițiile subordonate de după regentă, care fac să se piardă intonația exclamativă a propoziției principale exclamative (2°):

1° *Cineva poate să se întrebe care este valoarea unei cărți [.]* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini*.)

2° *Ce n-aș fi dat să mă lase profesorii în pace, ca să învățese degetele mari, unul împrejurul celui alt, din ce în ce mai repede, din ce în ce mai încet, după cum lecția curgea mai repede sau mai pe gândite [.]* (B. Delavrancea, *Irinel*; apud *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*.)

din in
punct
de o p
fragm
atât cu
descen
ca lun
(event
reliefu
izolări
devin,

1.
proposi
predica
conjunc
atribut a
loc; 7° c

1°
mică dia
2°

sumeden
3°

căsătorie
(G. Călines
G. Călines

4° A
minereur
protecție

Academic

5° F
părinții lun

6° Îl
Pitești.)

§ 36. Folosit în propoziții independente și fraze fragmentate din intenții expresive (v. § 5—1b), după interpretarea vorbitorului, punctul devine semn de punctuație finală și interioară, delimitând pe de o parte propoziția sau fraza ca unitate independentă, pe de alta fragmentul final izolat de rest. În felul acesta, punctul se corelează atât cu pauza finală de după fragmentul izolat, precedată de intonație descendentă, cât și cu pauza de dinaintea fragmentului, asemănătoare ca lungime cu prima și precedată tot de intonație descendentă (eventual, cu pauzele de dinaintea fragmentelor izolate). Efectele de reliefare expresivă obținute prin fragmentare depășesc în intensitate izolările de reliefare prin punctuație interioară comună — dacă nu devin, prin abuz, manierism.

1. În propoziții fragmentate, prin punct se izolează părți de propoziție coordonate sau subordonate; în exemple: 1° un nume predicativ coordonat juxtafus: 2° un atribut coordonat copulativ conjuncțional; 3° un complement indirect coordonat adversativ; 4° un atribut adjectival; 5° o apozitie; 6° un complement circumstanțial de loc; 7° complemente circumstanțiale de mod:

1° *Crezusem un timp că e un simplu accident de culise [.]* *O mică dialectică a rampei [.]* (Virgil Ierunca, *Dimpotrivă*.)

2° *Fiind vorba de „dreapta” și de „stânga”, se mai pun o sumedenie de probleme [.]* *Și dintre cele mai dificile[.]* (Ibidem.)

3° *Căci aici nu e vorba de o fată tânără care, în loc să ia în căsătorie un tânăr, preferă un bătrân cu bani [.]* *Ci de altă problemă [.]* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Correspondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

4° *Nu numai canal, nu numai unelte și mașini, fabrici și ogoare, minereuri, metale, industrii (grele și ușoare), furnale, măști de protecție iureșe și succese, succese în iureș, ci și... fotolii [.]* *Acadèmice [.]* (Virgil Ierunca, *Dimpotrivă*.)

5° *Familia factorului poștal poartă și acum doliu [.]* *Adică părinții lui [.]* (Ștefan Bănulescu, *Satul de lut*.)

6° *Îl aud alergând [.]* *Spre masă [.]* (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

7° Cum erau mulți, cum erau solidari, cum nu puteau să fie dați afară, expoziția nu s-a închis [.]. Simplu [.]. Fără scandal, fără ezitări [.]. (Monica Lovinescu, *Unde scurte* [I].)

2. În fraze fragmentate, prin punct se izolează propoziții în raport de coordonare sau de subordonare.

Propozițiile în raport de coordonare din exemplele următoare, izolate prin fragmentare, sunt: 1° o principală copulativă conjuncțională; 2° o principală adversativă conjuncțională; 3° o principală regentă disjunctivă conjuncțională; 4° o serie cu două principale regente copulative, o principală regentă și o altă serie cu principale regente copulative — coordonate alternative conjuncționale; 5° o principală regentă conclusivă conjuncțională; 6° două subordonate complete directe coordonate copulative juxtapuse:

1° Pe toți, criticul îi recitește cu un ochi nou [.]. Și îi recitește integral [.]. (Virgil Ierunca, *Subiect și predicat*.)

2° Răul poate să-l facă oricine, cât de nevolnic ar fi [.]. Binele însă e numai pentru sufletele tari și firile călite [.]. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

3° Rămâi și ascultă totul până la sfârșit [.]. Sau, dacă nu rezisti, roagă pe cineva să noteze amănunțit ce se va mai spune.

4° Te rog să vii singur, căci cu tine n-are nimeni nimic [.]. Ori fură-mă și du-mă undeva, ca să nu mai am spaimă [.]. Ori, când vine Alexandrel-vodă, nu-l lăsa să întârzie [.]. Ori, dacă se îndărătnicește să întârzie, tu pleacă și lasă-l [.]. (Mihail Sadoveanu, *Frații Ideri*.)

5° Mie mi-a spus că are să mă mărite după un prinț [.]. Deci prietenii tăi, oricum ar fi, sunt candidați prea puțin serioși pentru mine [.]. (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

6° Credeam că nu mai sosim la gazdă [.]. Că uraganul are să smulgă și să ia pe sus dealurile cu sat. cu tot [.]. (V. Voiculescu, *Behaviorism*.)

În raport de subordonare, propozițiile izolate prin punct în exemplele de mai jos sunt: 1° o atributivă, 2° o apozitivă, 3° o circumstanțială de mod, 4° de cauză, 5° de scop, 6° condițională:

1° *Apoi începeau casele. [.]* Pe care nu le mai cunoșteam [.]
Ana Blandiana, *Proiecte de trecut.*)

2° *În asemenea situație nu-i rămânea cuiva decât să-și ducă truda mai departe, cu gândul numai la viitorime, iar cu sufletul închinat neamului românesc [.]* Adică să publice [.]
(Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei I.*)

3° *Gherman dispare, Cobuz îmi dă o lingură de arpacaș rece, închegat [.]* Fără să mă privească [.]
(Paul Goma, *Patimile după Pitești.*)

4° *N-am vocație de anahoret [.]* Fiindcă sunt de o radicală sociabilitate [.]
(Petre Țuțea către Geo Bogza, în Petre Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu.*)

5° *Acestea sunt faptele. E bine să le cunoască toată lumea [.]* Pentru ca să-și amintească, mereu, cum a fost cu puțință [.]
(Virgil Ierunca, *Dimpotrivă.*)

6° *Cânt la oameni acasă, cântece de lume, de pahar [.]* Dacă sunt chemat la mesele de la botezuri sau de la nunți [.]
(Ștefan Bănuțescu, *Satul de lut.*)

Propozițiile și frazele enunțiative care încep cu și narativ (nu copulativ), sugerând înlănțuirea neîntreruptă a faptelor, au caracter independent și nu constituie, ca atare, izolări prin punct în fraze fragmentate:

Apoi începem cu toții a mânca [.] Și alții ca alții, dar eu știu că mi-am pus bine gura la cale, să-mi fie pe toată ziua [.]
Și-ndată ce m-am sculat de la masă, luându-mi rămas-bun de la călcâie, fuga la scăldat. (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie.*)

§ 37. Cu funcție delimitativă necorelată prozodic și cu funcție substitutivă, punctul poate fi folosit între termenii cifrici ai unei date, situație în care este substituibil prin linie de pauză sau bară oblică: 21[.]V[.]1899 sau 21[.]05[.]1899 (douăzeci și unu a cincea...).

NOTĂ. Pentru punct, v. și § 2—1a (cu funcție de delimitare); 2—4 (cu funcție de identificare); 3—1 (semn demarcativ prozodic); 5—1 (semn preferat); 9—1a (semn delimitativ la dreapta); 9—2 (semn delimitativ la stânga); 9—3c (semn delimitativ și substitutiv); 15—1 (în relațiile: [.]) și [.]'; 15—3 (în relațiile: [D.] și ["]'); 17

(semn neintervertibil); 18 (semn substituibil cu [/] sau [—] și cu []);
24—2 (semn interzis); 28—1 (notând intonația descendentă); 28—3
(notând intonația descendentă ca marcă gramaticală); 30 (semn
ortografic); 32—1 (corelat cu scrierea cu inițială majusculă).

SEMNUL ÎNTREBĂRII

§ 38. Semnul întrebării marchează enunțuri și componente ale enunțurilor cu caracter de întrebare directă, indică atitudinea vorbitorului față de o afirmație anterioară și dă expresie în dialog unei comunicări fără cuvinte. Cu aceste valori, semnul întrebării poate fi: — semn de punctuație finală, cu funcție de delimitare și de identificare (circumscrisă); — semn de punctuație interioară, cu funcție de delimitare și de identificare (circumscrisă) sau numai cu rolul de a marca interogativ o unitate sintactică sau un cuvânt, la care e raportat; — semn de sine stătător cu funcție substitutivă.

În toate situațiile de mai sus semnul întrebării poate fi repetat imediat și poate fi asociat cu semnul întrebării și/sau cu punctele de suspensie în grup unitar funcțional (dar cu valori diferite).

§ 39. Semnul întrebării marchează la finală caracterul de întrebare directă al unui enunț terminat — o propoziție independentă sau o frază —, având astfel funcție de delimitare și de identificare (aceasta din urmă, exclusiv din punctul de vedere al scopului comunicării).

În exemplele următoare sunt cuprinse: 1° o întrebare directă sub forma unei propoziții interogative directe, constituind un tip de comunicare distinct, diferit și independent sintactic de comunicarea care o anunță (printr-un verb de informație, de declarație); 2° același fel de întrebare, cu aceeași realizare sintactică, dar cu verbul de declarație cuprins în intervenția incidentă a autorului, de după

vorbirea directă; 3° o întrebare indirectă, reprodusă, având forma de propoziție interogativă indirectă, dependentă sintactic de verbul de declarație — ca subordonată completivă directă — și încorporată astfel în aceeași comunicare cu el — o frază marcată de punct:

1° *Omul părea a recita un discurs învățat pe de rost. Îl oprii de la un loc:*

— *Le-ai spus toate astea judecătorului [?]* (E. Lovinescu, *Aqua forte.*)

2° — *Ce face mama [?] întrebă el cu nerăbdare.* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară.*)

3° *Gheorghieș, copilul, are să-l întrebe [] ce i-a adus de la târg [.]* (Mihail Sadoveanu, *Dușmanii.*)

1. Funcția de delimitare (și cea de identificare) sunt determinate sintactic și prozodic: semnul întrebării notează pauza finală precedată de un tip de intonație care delimitează în vorbire un enunț interogativ și marchează totodată felul acestuia după scopul comunicării; în propoziția din 1° și în fraza din 2° caracterul lor independent și natura lor interogativă sunt indicate de semnul întrebării, iar în propoziția din 3° aceleași funcții sunt marcate, în condițiile unei intensificări a interogației, de semnul întrebării repetat imediat:

1° — *Ați participat la război [?]* (Cezar Petrescu, *Întunecare.*)

2° *Ce știi dumneata despre lașitate și bravură, când n-ai cunoscut riscul permanent al morții [?]* (Ibidem.)

3° — *E un poet persan.*

— *Da' de unde-l știi [??]* (Mircea Eliade, *Fata căpitanului.*)

În cadrul unui text, semnul întrebării are funcție de delimitare (și de identificare) separând, mai întâi, enunțuri interogative unul de altul sau de altele diferite după scopul comunicării și după afectivitate; în exemple: 1° o frază interogativă și o propoziție interogativă; 2° o propoziție interogativă și una enunțiativă neexclamativă; 3° o propoziție interogativă și una exclamativă:

1° — *Nu vezi ce-i afară [?] Cine mai poate măcina [?]* (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii.*)

2° *Cum să fi făcut noi așa ceva [?] Poate slujnica s-o fi scăpat în cenușe, poate Elenuța [.]* (Ibidem.)

3° — *Cum ne părăsești [?] Dumneata nu mergi astăzi [!]* (Ibidem.)

Semnul întrebării delimitează apoi, după enunțuri interogative, diviziuni textuale ale unei lucrări științifice, literare etc. sau marchează chiar sfârșitul lor; în exemple: 1° sfârșitul unui alineat care încheie un capitol; 2° sfârșitul unui text poetic:

1° CAP. IV

Război și revoluție

(...) *Fericite acele popoare care au reușit să fie primejdie pentru lume. Avea-vom fericirea să devenim primejdie pentru noi înșine [?]* (Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*.)

2° *Târzie toamnă e acum,
Se scutur frunzele pe drum,
Și lanurile sunt pustii...*

De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii [?] (M. Eminescu, *De ce nu-mi vii*.)

În cazul titlurilor, semnul întrebării își exercită funcția de delimitare și de identificare numai atunci când reprezintă efectiv întrebări directe, considerate de vorbitor ca atare. Dacă este însă interpretat ca o întrebare indirectă, dependentă sintactic de un regent neexprimat, titlul ia forma unui enunț declarativ supus regulii prohibitive care interzice în astfel de situații semnul de punctuație (punctul, v. § 33, 35); în exemple: 1° un titlu de operă literară ca întrebare directă; 2° un titlu de capitol ca întrebare directă; 3° un titlu de operă literară ca întrebare indirectă; 4° un titlu de capitol ca întrebări indirecte:

1° *Vei plânge mult sau vei zâmbi [?]* (Lucian Blaga, *Poemele luminii*.)

2° *Este Ispirescu un folclorist [?]* (Mircea Angheliescu, *Introducere în opera lui Petre Ispirescu*.)

3° *Cum am învățat românește* — (C. Negruzzi, apud *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*.)

4° *Cum îi numesc pe vrânceni vecinii și cum îi numesc pe aceștia vrâncenii* — (Ion Conea, *Vrancea*.)

2. Semnul întrebării are funcția de identificare limitată la indicarea caracterului de întrebare directă a enunțului al cărui sfârșit îl marchează, notând astfel numai opoziția dintre o propoziție sau o frază interogativă și o propoziție sau o frază enunțiativă. În exemplele următoare — (1°) o propoziție interogativă directă totală (intonată ascendent, specific, la care întrebarea se referă la predicat, iar răspunsul poate fi dat printr-o afirmație sau o negație) și (2°) o propoziție interogativă directă parțială (intonată descendent, la care întrebarea se referă la altă parte de propoziție, iar marca interogativă e un cuvânt interogativ purtând accentul sintactic) —, semnul întrebării nu poate distinge un tip de interogativă de altul:

1° — *Nu e cumva piesa de acum cinci ani [?]*

— *Ba da.* (E. Lovinescu, *Aqua forte.*)

2° — *Și cu ce ai susținut moralul soldaților [?]*

— *Cu versuri patriotice!* (*Ibidem.*)

Semnul întrebării nu are capacitatea de a identifica nici felurile unei întrebări parțiale, deosebite în rostire prin variații ale conturului intonațional descendent: propoziția interogativă următoare (apud Laurențiu Dascălu, v. Bibliografia) poate exprima o întrebare reală, una „ecou” sau una rememorativă:

Când vine mama [?] (— Astăzi; — *Când vine mama* [m-ai întrebat]? — *Când* [oare spunea că] *vine mama?*)

Frazele interogative conțin uneori întrebări directe diferite — una totală și alta parțială —, intonate diferit și situate în poziții diferite, pe care semnul întrebării nu le poate deosebi; în exemple, fraze cu: 1° o propoziție interogativă parțială și una totală, cu semnul întrebării la sfârșit; 2° o propoziție interogativă totală și una parțială, cu semnul întrebării după fiecare; 3° o propoziție interogativă parțială și una totală care se referă la răspunsul probabil de dat primei, cu semnul întrebării la sfârșit; 4° la fel, cu semnul întrebării după fiecare:

1° — *Ei, unde fugi [,] vrei să ne lași aici [?]* (Ștefan Bănulescu, *Masa cu oglinzi.*)

2° — *Ei, ai reușit[?] ce-a zis [?]* (I. L. Caragiale, *Infamie...*)

3° *Ce aud [,] că ne vine Sfânta [?]* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară.*)

4° *Ce sunt [?] oi [?]* (*Ibidem.*)

Unele fraze conțin inițial o parte enunțiativă (și exclamativă sau imperativă), urmată de alta interogativă, punctuația delimitând pe prima printr-un semn de pauză interioară (ca pe cele două propoziții interogative de mai sus), iar pe cealaltă — fie totală, fie parțială —, prin semnul întrebării; în exemple: 1° o parte enunțiativă urmată de alta interogativă totală; 2° o parte enunțiativă și una interogativă parțială; 3° o parte imperativă și alta interogativă parțială; 4° o parte exclamativă și alta interogativă totală:

1° — *Ascultă [,] tu vorbești serios [?]* (Radu Tudoran, *Anotimpuri*.)

2° — *Bine, să iau ceva, ca să-ți fac plăcere [,] dar ce [?]* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

3° — *Spune [,] ce faci [?]* (V. Voiculescu, *Sezon mort*.)

4° — *Vai dragă [,] îl văzuși [?]* (I. A. Bassarabescu, *Lume de ieri*.)

Semnul întrebării nu poate distinge o întrebare directă n e u t r ă de una cu c a r a c t e r afectiv (frecventă în vorbire) și cu atât mai mult, în cazul din urmă, nu poate arăta starea sufletească implicată — aceasta trebuind să fie dedusă din context, dacă n-a fost indicată explicit în text; iar pentru a marca natura exclamativă a unei întrebări directe, semnul întrebării trebuie să-și alăture semnul exclamării; în exemple: 1° o întrebare directă neutră (o simplă cerere de informație); 2° o întrebare directă afectivă, suferința, deznădejdea vorbitorului rezultând din context; întrebări directe a căror natură afectivă e indicată de intervenția incidentă a autorului după întrebare (3°), de comentariul autorului, de asemeni ulterior întrebării (4°); de către autor în anunțarea vorbirii directe (5°) ori în precizările de atitudine, de comportament din operele dramatice sau din cele narative, în cadrul dialogului (6°—7°); 8° o întrebare directă afectivă exclamativă:

1° — *Unde te duci [?] îl întreb eu.* (G. Topârceanu, *Scrisori fără adresă*.)

2° — *Nu mai e nici o șansă, doctore [?]* (Liviu Rebreanu, *Ciuleandra*.)

3° — *Eu mi-am luat îngăduința să le arunc.*

— *Și pentru ce motiv [?] o opri Vladimir, de data asta începând să se simtă supărat.* (Radu Tudoran, *Anotimpuri*.)

4° — *Ce pot să fac [?] repetă ea.*

În tonul ei era parcă conștiința unei culpe. (G. Ibrăileanu, Adela.)

5° *Bâlbâi spăimântat:*

— *Ce vrei să faci, tată [?] (Liviu Rebreanu, Ciuleandra.)*

6° *PROFESORUL (Încet îngrijorat): Ai adus [?] (Mihail Sebastian, Steaua fără nume.)*

7° *Eu (nădușit și plin de sfială): Cât îmi dai pă cartea asta [?] (I. A. Bassarabescu, Lume de ieri.)*

8° — *Și-acum voi ce v-ați oprit[?!] (Marin Preda, Moromeții I.)*

3. Întrebarea directă implică un interlocutor — cineva căruia ea îi este adresată pe cale orală sau în scris și de la care se cere o informație, deci un răspuns, cum s-a întâmplat în exemplele folosite până aici (cu excepția titlurilor — care au arătat că totuși nu se întâmplă întotdeauna așa, deși întrebarea exprimată de ele rămâne una propriu-zisă, marcată ca atare, de semnul întrebării).

Sunt, mai întâi, întrebări generale, pe care vorbitorul și le pune sieși din necesități și cu intenții variate și care reprezintă de obicei forma interogativă a unor idei ce-și așteaptă rezolvarea, a unor atitudini ce pun sub semnul întrebării opinii îndoielnice, a unor aserțiuni ce nu suportă replica... În exemple: 1° întrebări care indică problemele de soluționat în continuarea expunerii, a demonstrației; 2° întrebări care relevă contradicții de lămurit; 3° întrebări-ipoteze; 4° întrebări care exprimă rezerva, dubiul față de tezele altcuiva:

1° *Istoria nu se desfășoară automat și nici numai datorită unui impuls original. Există o necesitate internă, care activează continuu sub toate formele de viață și de cultură. Prin ce mijloace se dezvoltă viața istorică propriu-zisă [?] Care este instrumentul ei [?] Unii au găsit (...)* (Emil Cioran, Schimbarea la față a României.)

2° *Cum se leagă între ele aceste fapte contradictorii [?] Cum se explică oboseala care îl cucerește cu ușurință pe primitiv, alternând cu minunile de răbdare închise în operele industriei sale și cu marile prisosuri de energie pe care le cheltuiește când dansează [?] (Tudor Vianu, Estetica.)*

3° *Dar toată problema este dacă suntem în ordine ori nu, chiar noi, cei care ne-am trezit aruncați în închisori. Este oare ceva lipsit de necesitate, perfect arbitrar și în fond fără importanță, cum cred și*

spun eu, în tot ce se face așa, ca din prisosurile posibilului asupra realului [?] Să fie un bâlbâit organizat, ceva fabricat și revocabil, așa cum tot revin partidele astea comuniste asupra orientării lor, făcându-și autocritica periodic, ca într-o partidă de șah, în care și-ar lua mișcările îndărăt [?] Sau să fie în joc posibilul cel bun și uman, care-și face loc în lume cum poate și prin cine poate [?] (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru.*)

4° Interesantele observații ale lui Kant sunt însă juste mai mult prin ceea ce ele afirmă, decât prin ceea ce neagă. Este oare sigur că nu pot exista genii științifice [?] Reușitele cele mai de seamă ale științei stau oare în posibilitățile oricărei inteligențe omenești [?] Nu trebuie oare să recunoaștem și marilor capete științifice o spontaneitate și o originalitate care îndreptățesc calificarea lor de genii [?] Nu există apoi genii etice și religioase [?] (Tudor Vianu, *Estetica.*)

Mai frecvente și mai apropiate de viața de toate zilele a omului sunt întrebările pe care vorbitorul și le pune sub impulsul unei dileme, al unor temeri, griji, preocupări, sub semnul unei stări sufletești în criză. Forma lor mai simplă e dată de interogativele dubitative care exprimă oscilația între mai multe posibilități, o dilemă de rezolvat, și care se numesc, de aceea, *d e l i b e r a t i v e*:

Nici nu știu ce să fac; să-i dau de mâncare, să nu-i dau [?] (Ion Al. Brătescu-Voinești, Coana Leonora.)

Când o stare sufletească deosebită este prezentată de scriitor în vorbirea directă a personajului, întrebările pe care acesta și le pune astfel se cuprind într-un monolog interior, într-o convorbire cu sine, totdeauna marcată afectiv; în exemplu, o puternică frământare sufletească provocată personajului de întâlnirea unei românce sărmene în plină Siberie — eveniment care avea să devină semnificativ pentru orientarea crezului său politic și social:

„Pentru ce (...) cazul banal al Ruxandei Munteanu mă tulbură atât de adânc [?] Pentru ce tragedia unei Ruxande din Chipercenii Orheiului (...) m-a atins mai dureros decât aceeași poveste a vreunei Aliona sau Dunea oarecare [?] Pentru că vorbește limba copilăriei mele [?] Dar eu abia pot îndruga acest patois țărănesc, rudimentar, pentru uzajul mărunțișurilor vieții zilnice. N-aș putea exprima în el

corect nici gândurile mele mai abstracte, nici sentimentele mai adânci! Instinctul zoologic, chemarea inconștientă a speciei [?] Dar atunci de ce această înduioșare, acest sentiment de intimă legătură morală [?]...” (C. Stere, *În preajma revoluției*.)

Întrebări de același fel, cu un substrat afectiv, meditativ, pot fi redactate în stil indirect liber — introduse adică în narațiune și raportate la cel ce și le pune, deci reproduse la persoana a treia:

Atunci îi răsări în minte Sașa, punându-și o mână pe ea. Chipul ei, chemat astfel de împrejurări, avu darul de a-l reînsoții. Era oare cu putință ca dânsa să plece fără să vrea să-l vadă [?] Pentru ce această încercare la care voiau să-l supună [?] Oare nu era el o fire destul de statornică [?] (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

Întrebări care au avut cândva interlocutori pot apărea ca entități făcând obiectul unei enumerări, reproduse astfel pentru semnificația lor în narațiune — în exemplu, stimuli intelectuali de generare a energiei morale pentru supraviețuire:

E o aglomerație de neconceput, abia te poți mișca, gălăgia e formidabilă, deși se vorbește numai în șoaptă (cel puțin teoretic), coada la tinetă e neîntreruptă, circulă întrebările cele mai năstrușnice (cum se spune cintezoii pe franțuzește [?] prin ce pace s-a încheiat războiul de șapte ani [?] cum se spune alama pe nemțește [?] care-i numele celor trei parce, celor nouă muze, celor trei grații, celor șapte înțelepți ai lumii antice [?] celor trei cuconi din Babilon, dar pe siriacă [?] — cum îi chema pe frații Buzești pe numele mic [?] cine a compus **Țar și teslar** [?] care-i capitala Suabiei [?] care sunt râurile din Eden [?] da hasmatuchi, cum se spune pe franțuzește [?] dar gutui pe englezește [?]). (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

4. Sunt propoziții și fraze cu aspect interogativ care însă conțin false întrebări; interogative prin formă, astfel de propoziții și fraze sunt enunțative prin conținut: prin ele vorbitorul comunică ceva sub formă interogativă (subliniază o idee, întărește o afirmație, prezintă faptul pus sub semnul întrebării ca realitate incontestabilă etc.) — și o face cu un important aport afectiv, expresiv. Asemenea întrebări directe (enunțuri interogative) se numesc *retorice* și sunt marcate de semnul întrebării — de același semn pus după o întrebare directă

propriu-zisă; în exemple: 1°—2° întrebări retorice generale; 3°—4° întrebări retorice în situații conversaționale:

1° *Cui-i-ar fi dat vreodată prin cap și cine și-ar putea imagina vreodată că prin crearea unui ceas perfecționat se poate crea și timpul [?]* (Nichita Stănescu, *Respirări*.)

2° *(Ce nu face omul pentru o țigară [?] Ce nu face scriitorul pentru un condei [?])* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

3° *Eu vă spun că sunt aici. Nu ne-am ținut noi după birja lor [?] Birja lor nu s-a oprit aici [?] Nu s-a întors înapoi [?] N-am oprit noi birjarul care-i adusese [?] Nu s-a întors el cu noi și ne-a arătat că aici i-a lăsat, pe doi bărbați și o damă [?]* (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*.)

4° *De asta ne arde nouă acum [?]* (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

§ 40. Cu funcția de delimitare și de identificare determinată sintactic și prozodic, semnul întrebării ca semn de punctuație finală (semn la dreapta și neintervertibil) marchează sfârșitul oricărei propoziții independente sau fraze interogative directe, indiferent de natura întrebării pe care o exprimă ele — totală sau parțială, propriu-zisă sau retorică —, de structura lor, de conținutul lor semantic, de aspectul lor pozitiv sau negativ, dacă sunt întrebări generale sau în situații conversaționale, în monolog interior sau în stil indirect liber.

1. Se pune deci semnul întrebării după propoziții independente interogative directe.

Exemplele următoare conțin propoziții reale: 1°—2° verbale; 3° nominale; 4°—5° fragmentare; 6°—8° neanalizabile (vocativ, interjecție, adverb de afirmație):

1° *Se știe ceva despre el [?] S-a găsit ceva lângă el [?]* (Mircea Eliade, *Tinerețe fără tinerețe*...)

2° *Ce e cartea asta [?] De cine e [?] De unde vine [?] Ce scrie în ea [?] Ce gânduri ai cu ea [?] De ce ai cumpărat-o [?]* (Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*.)

3° *Și pentru ce vrea să-mi probeze că nu sunt bătrân? (...)*
Consolare [?] Delicateță de sentiment [?] Zădăreală [?] (G. Ibrăileanu, *Adela*.)

4° — Nu păstrezi nimic, i-am spus.

— Actele [?]

— Nimic. (Ștefan Bănulescu, *Gaudeamus*.)

5° — Mie [?] mă mir îndelung. (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

6° Ce-i asta? Jef [?] Ce fel de vorbă-i asta? (Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța*.)

7° — Ei [?]

— Tot nimic. (E. Lovinescu, *Memorii II*.)

8° — Scrie poeme filozofice, care îi plac foarte mult lui Tagore, adăugă observându-mă.

— Da [?] (Mă prefăcui cât mai indiferent.) (Mircea Eliade, *Maitreyi*.)

În noile exemple, propozițiile sunt optative (1°), dubitative (2°) și potențiale (3°):

1° — Tu așa ai face [?] (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

2° — Mihai, oare să fi existând strigoi [?] (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

3° Ce n-ar fi dat acest om al gândirii universale, în alte condiții [?] (Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*.)

2. Se pune apoi semnul întrebării după fraze interogative directe reale, optative, dubitative și potențiale — calitatea lor de întrebare directă și felul lor după înțeles fiind date de propozițiile principale (regente); în exemple, câte două fraze pentru fiecare tip: 1° cu principale coordonate copulative — de fapt, două întrebări legate (sau o întrebare repetată), 2° cu principală regentă — o singură întrebare:

1° Ce să facă, ce să facă [?] (Liviu Rebreanu, *Ion*.)

2° „Nu-ți pare curios, domnule Murășanu, că suntem dintr-un sat și abia ne cunoaștem [?]” (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

1° Dacă te hotărăști, cu ce ai pleca și cu ce te-ai întoarce [?]

2° N-ai fi dispusă să-mi dai însemnările, să le duc la mine la bibliotecă [?] (Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*.)

1° Și la ce va fi cugetând așa de mult și de ce va fi grăind așa de încet cu alții acel cneaz subțiratic [?] (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

2° Să fi primit fără să se gândească la urmări [?]

1° *Ce ar înțelege și cu ce ar fi de acord din toate astea [?]*

2° *N-ar fi mai bine, Barbule, să vorbească chiar Bubi cu el [?]*

(Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București*.)

§ 41. În cuprinsul unei propoziții independente sau fraze (interogative directe), semnul întrebării preia uneori funcția delimitativă a unui semn de punctuație interioară marcând totodată interogativ unitatea pe care o izolează, iar alteori indică numai caracterul interogativ al unei unități sintactice delimitate de alt semn sau atitudinea, reacția vorbitorului față de ce exprimă cuvântul (izolat sau nu) la care e raportat.

1. Cu funcție delimitativă și neintervertibil, semnul întrebării izolează unități sintactice din cadrul propoziției și al frazei, după criterii sintactice și prozodice sau după interpretarea vorbitorului, reliefându-le interogativ și accentuând, prin repetare, interogația propoziției sau a frazei.

a) În propoziție, mai frecvent sunt delimitate cu semnul întrebării membre ale ei coordonate (la dreapta deci). În cazul părților secundare (mai rar) așezate după regentul lor, semnul întrebării e semn la dreapta pentru porțiunea pe care o marchează interogativ și semn la stânga, înaintea părții secundare pe care o izolează. În exemple, cu funcție delimitativă determinată sintactic și prozodic, semnul întrebării e pus după părți coordonate: 1° un subiect (repetat); 2° o serie cu nume predicative coordonate copulativ; 3° un complement indirect coordonat copulativ; 4° complemente indirecte alternative; 5° un circumstanțial de mod (repetat); iar, cu funcție delimitativă determinată de interpretarea vorbitorului, semnul întrebării e pus după un subiect urmat de predicat (6°) și înaintea unui circumstanțial de loc (7°):

1° *Și nu e nimeni [?] nimeni?* (Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*.)

2° *Că e bătrână și urâtă [?] știrbă și strâmbă?* (V. Voiculescu, *Iubire magică*.)

3° *De ce te revolți contra adevărului [?] în contra dreptului?...*

(I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

4° Tu, Buzi-Ben-Levi, care ești adânc citit în legi, cărturar mare și mai știut ca toți, spune, oare de diavolul Nergal a pomenit păgânul [?] ori de Ashimah [?] ori de Nibhaz [?] ori de Tartak [?] ori de Adramaleh [?] ori de Anamaleh [?] ori de Lukot-Benit [?] ori de Dagon [?] ori de Belial [?] ori de Baol-Perit [?] ori de Baol-Peor [?] ori de Baal-Zebub [?] (I. L. Caragiale, *O întâmplare la Ierusalim*.)

5° — Îți place mult [?]... mult? (I. L. Caragiale, *Om cu noroc*.)

6° Eu [?] amăgesc o femeie?... (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*.)

7° Și-a luat copilul [?] din căruț? (V. Voiculescu, *Limanul*.)

b) În frază funcțiile și pozițiile semnelui întrebării sunt asemănătoare; în exemple, cu funcție delimitativă determinată sintactic și prozodic, semnul întrebării e pus: 1° după o propoziție principală regentă coordonată copulativă (în frază cu două întrebări legate, fiecare marcată interogativ); 2° după o propoziție completivă directă coordonată juxtapusă (frază cu o singură întrebare); 3° înaintea unei propoziții apozitive (frază cu o singură întrebare); cu funcție delimitativă determinată de interpretarea vorbitorului, semnul întrebării e pus: 4° după o propoziție principală coordonată copulativă conjuncțională (înainte de și copulativ; frază cu două întrebări); 5° după o propoziție principală regentă disjunctivă (cu conjuncția nereluată corelativ: frază cu două întrebări):

1° Da tu n-ai ochi să vezi [?] n-ai gură să spui? (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

2° Nu i-ai spus că l-am căutat [?] că avem o afacere foarte importantă și să ne aștepte? (I. L. Caragiale, *Inspecțiune*.)

3° Pentru asta-ți pătesc eu bani muncii [?] ca să-mi faci copilul lăutar?... (I. L. Caragiale, [Publicul Teatrului Național].)

4° Oare ce vor fi zicând boii în mintea lor, despre acele obraznice păsăruice [?] și ce gânduri vor fi rumegând ei, când se simt într-astfel călcați în picioare? (A. I. Odobescu, *Pseudo-kineghetikos*.)

5° Vrei să intrăm înăuntru [?] ori stai mai bucuros afară? (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

2. Fără funcție delimitativă și nesubstituibil, semnul întrebării marchează interogativ o unitate izolată în enunț de un semn de punctuație interioară; în exemple: 1° o propoziție interogativă directă

incidentă, izolată prin linii de pauză; 2° o propoziție interogativă directă incidentă, izolată prin paranteze; 3° o propoziție interogativă directă nominală incidentă (ipotetică), izolată prin paranteze:

1° *Pentru a fi și mai sincer la acest omagiu, aş adăuga — cum să-i spun [?] — o rugăciune.* (Gh. Oprescu, *Scrieri despre artă*.)

2° *Despre **Cartea nunții** aveai o certitudine, că un critic (ce-o fi aia [?]) nu poate scrie roman.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Correspondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

3° *În noiembrie 1821 transportul unui car cu vin de la malul Prutului (Ungheni [?]) până la Orhei costa 50 de lei; (...)* (Constantin C. Giurescu, *Istoria podgoriei Odobeștilor*.)

3. Tot fără funcție de delimitare și nesubstituibil, semnul întrebării, izolat între paranteze rotunde, e raportat la un cuvânt, la o afirmație anterioară, exprimând nemijlocit atitudinea vorbitorului față de acestea și având referință interogativă subsumată („chiar așa?”, „numai atât?”, „doar atunci?” etc. — în funcție de sensul afirmației „puse sub semnul întrebării”); în exemple: 1° rezerva uimită a vorbitorului; 2° îndoiala față de caracterul radical al evaluării:

1° *După ce M-ii pleacă, I. îmi confirmă că Marin Preda a murit de cord, dar și asfixiat [(?)].* (Mircea Zăciu, *Jurnal I*.)

2° *Dificultățile unui eventual derivat din **bucă** cu suf. -ăt se ivesc din faptul că toate [(?)] derivatele cu -ăt, devenite substantive abstracte, și nu adjective, provin din verbe: (...)* (Vasile D. Ioniță, *Metafore ale graiurilor din Banat*.)

Când însă, în situații similare, semnifică sublinierea ironică a cuvântului la care e raportat, semnul întrebării poate fi substituit prin semnul exclamării, puncte de suspensie sau, în alte împrejurări, prin ghilimele:

De un an și mai bine, chiar peste vreo lună după ce doftorul Limbric [(?)] s-a fost cununat la Mitropolie, era știut de toată lumea că peste casa lui revarsă acela care-l cununase harul Domnului, ploaie de aur. (I. L. Caragiale, *Dintr-un catastif vechi*.)

§ 42. Semnul întrebării este folosit în propoziții independente și fraze fragmentate din intenții expresive, după interpretarea vorbitorului, în condiții sintactice, prozodice și de reliefare asemănătoare cu punctul (v. § 36; cf. și § 5—1b).

1. În propoziții fragmentate, semnul întrebării izolează părți de propoziție coordonate sau subordonate, marcându-le interogativ; în exemple sunt izolate: 1° un complement direct coordonat copulativ juxtapus: 2° un complement indirect în aceeași condiții; 3° un nume predicativ coordonat disjunctiv conjuncțional; 4° o apozitie dezvoltată; 5° un complement circumstanțial de loc:

1° *Vreți să ne faceți un serviciu [?] Un foarte mare serviciu [?]* (Mircea Eliade, *Incognito la Buchenwald*.)

2° *Ați auzit de Hiroshima [?] De Buchenwald [?]* (Mircea Eliade, *Tinerețe fără tinerețe...*)

3° *Ce, ești pește [?] Ori măcar o vidră [?]* (V. Voiculescu, *Lacul rău*.)

4° *Cunoașteți alte exemple de centenari sau quasi-centenari care să trăiască beatitudinile descrise de Linda Gray, în afară de solitarii taoiști, sau maeștrii Zen, sau anumiți yogini și anumiți călugări creștini [?] Adică, într-un cuvânt, practicanți ai diferitelor discipline spirituale [?]* (Mircea Eliade, *Tinerețe fără tinerețe...*)

5° *Steza-i tot acolo, sus [?] La munte [?]* (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

Cu funcție delimitativă și substitutivă, asemănător unor semne de punctuație interioară, semnul întrebării poate marca interogativ subiectul și indica pauza care substituie verbul copulativ:

Eu [?] Interesant [?] Dar nu țin de loc să fiu interesant. (Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța*.)

2. În fraze fragmentate, semnul întrebării izolează propoziții în raport de coordonare sau de subordonare.

În raport de coordonare, propozițiile principale reprezintă fiecare o întrebare, iar cele subordonate se subsumează întrebării exprimate de propoziția principală regentă, așa cum orice subordonată se integrează în întrebarea propoziției principale regente; în

exemple sunt izolate: 1° o propoziție principală coordonată copulativă (prin *și*); 2° o propoziție principală coordonată disjunctivă (cu *ori*); 3° o subordonată atributivă coordonată copulativă (cu *și*); 4° o propoziție atributivă coordonată disjunctivă; 5° o subordonată completivă directă; 6° o subordonată circumstanțială de scop; 7° o subordonată circumstanțială de cauză:

1° *De ce să decidă el [?] Și întru cât e mai copt, de pildă, Șaptefrați [?]* (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

2° *A fost numai un gest al gândurilor ei [?] Ori a fost, în adevăr, numai o părere a mea [?]* (G. Ibrăileanu, *Adela*.)

3° *Nimeni n-ar accepta să gândești astfel și, la urma urmei, cine-ți dă dreptul să presupui că lumea e atât de egoistă și de cinică? Faptul că hanul unde a murit pictorul se cheamă „Van Gogh” [?] Și că această firmă aduce clientelă [?]* (Octavian Paler, *Un muzeu în labirint*.)

4° *Stătea cu brațele încrucișate în fața unui tablou și privea ore în șir, dar ce concluzie să rețin de aici? Că se grăbea [?] Sau că dorința de a fi desăvârșit era mai puternică decât el [?]* (*Ibidem*.)

5° — *No, vez', mă [?] Că suntem omini de-nțăles [?]* (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

6° *Nu vrei ca băiatul ăsta să-ți facă și un desen [?] Ca să știi tu, tot-tot [?]* (*Ibidem*.)

7° *Să fi fost eu o excepție [?] Fîndcă eram băiatul învățătorului [?]* (Paul Goma, *Din calidor*.)

§ 43. După cum se poate constata din exemplele folosite în § 40—42, în enunțuri interogative se pot crea diferențe de felul: — fără semnul întrebării în interior; — cu semnul întrebării în interior, urmat de un cuvânt scris cu inițială mică; — enunț fragmentat, cu primul cuvânt de după semnul întrebării care fragmentează scris cu inițială majusculă. Propunem pentru comparație alte exemple, cuprinzând: 1° părți de propoziție coordonate; 2° părți de propoziție subordonate; 3° propoziții coordonate; 4° propoziții subordonate:

1° *Are colegi [,] prieteni [?]/ Are colegi [?] prieteni [?]/ Are colegi [?] Prieteni [?]*

2° *Vine sigur [,] mâine [?]/ Vine sigur [?] mâine [?]/ Vine sigur [?] Mâine [?]*

3° Tu l-ai întrecut [] sau te lauzi [?]/Tu l-ai întrecut [?] sau te lauzi [?] Tu l-ai întrecut [?] Sau te lauzi [?]

4° N-a venit el în aceeași zi, ca să spună același lucru [?]/ N-a venit el în aceeași zi [?] ca să spună același lucru [?]/ N-a venit el în aceeași zi [?] Ca să spună același lucru [?]

Variația de interpretare este motivată: trecerea de la o situație la alta înseamnă, mai întâi, accentuarea unei pauze interioare existente obiectiv sau introducerea unei pauze interioare neobligatorii (când după semnul întrebării se scrie cu inițială mică), apoi introducerea prin fragmentare a unei pauze asemănătoare ca durată și semnificație cu una finală (când semnul întrebării e urmat de inițială majusculă) — și are drept urmare încetinirea tempoului vorbirii concomitentă cu intensificarea întrebării și cu reliefarea progresivă a părții delimitate de semnul întrebării.

§ 44. Folosit autonom, semnul întrebării are funcție substitutivă, înlocuind mimica și gesturile, prin care vorbitorul realizează în dialog comunicări fără cuvinte, replici mute, și notează totodată pauza care desparte replicile orale. În esență, o replică mută exprimă fie nedumerirea, nesiguranța, nevoia vorbitorului de informație suplimentară (ca în 1°), fie neștiința, neputința răspunsului (ca în 2°):

1° — *O parte mai puternică decât toată lumea? cum se poate?*

— *Se poate foarte bine...*

— [?] (= Cum? De ce?)

— *Fiindcă toată lumea e mai slabă decât acea parte.* (I. L. Caragiale | *Păreri libere* |.)

2° — *Dumneata știi care e răspunsul cel mai dezagreabil pe care ți-l poate da o femeie căreia i-ai făcut o declarație de dragoste?*

— [?] (= Nu!)

— *Să-ți spună că ești deștept.* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini*.)

NOTĂ. Pentru semnul întrebării v. și § 2—4 (cu funcție de delimitare și de identificare); 2—5 (marcând interogativ fără delimitare, precum și interogativ cu delimitare și substituie); 9—1a (semn la dreapta delimitativ); 9—1c (semn la dreapta nedelimitativ);

9—2 (semn la stânga delimitativ); 9—5 (semn de sine stătător); 10—1a (semn repetat, cu funcție de delimitare); 14—1a (învecinat cu [!]) și cu [...], în grup unitar funcțional, delimitativ); 14—1b (învecinat cu [!], în grup unitar fără funcție de delimitare); 14—1c (învecinat cu [!], [...] în grup unitar de sine stătător); 14—2 (în relația [?—]); 15—1 (la finală, în relațiile [?] și [?]); 15—2a (în interior, în relația [?]); 15—2b (în relația [?]); 15—2c (în relația [?]); 15—2d (în relația [?]); 15—3 (în relațiile [?] și [?]); 17 (semn neintervertibil); 27—3 (marcând pauze de durate diferite); 28—1, 2 (notând intonația ascendentă și intonația descendentă); 32—1 (corelat cu inițiala majusculă); 32—2a, d (corelat cu inițiala mare și mică)...

SEMNUL EXCLAMĂRII

§ 45. Semnul exclamării, simbol grafic specific notării stărilor afective, marchează enunțuri și componente ale enunțurilor cu caracter exclamativ, indică atitudinea vorbitorului față de o afirmație anterioară și dă expresie în dialog unei comunicări fără cuvinte. Cu aceste valori, semnul exclamării poate fi: — semn de punctuație finală, cu funcție de delimitare și de identificare (circumscrisă); — semn de punctuație interioară, cu funcție de delimitare și de identificare (circumscrisă) sau numai cu rolul de a marca exclamativ o unitate sintactică sau un cuvânt, la care e raportat; — semn de sine stătător cu funcție substitutivă.

În toate situațiile menționate semnul exclamării poate fi repetat imediat și asociat cu semnul întrebării sau/și cu punctele de suspensie în grup unitar funcțional (dar cu valori diferite).

§ 46. Semnul exclamării marchează, la finală, caracterul exclamativ al unui enunț *terminat* — o propoziție independentă sau o frază declarativă ori interogativă directă —, având astfel funcție de delimitare și funcție de identificare (circumscrisă) după afectivitate.

1. Funcția de delimitare e determinată sintactic și prozodic: semnul exclamării notează pauza finală precedată de intonație exclamativă, care delimitează în vorbire un enunț exclamativ; în exemple: 1° o propoziție enunțiativă exclamativă; 2° o frază

enunțiativă exclamativă; 3° o propoziție enunțiativă cu exclamația intensificată; 4° o propoziție interogativă exclamativă — tuturor semnul exclamării indicându-le caracterul independent (ultimei, împreună cu semnul întrebării), precum și natura exclamativă:

1° *Ce imensă, ce colosală creație [!]* (Alexandru Paleologu, *Alchimia existenței*.)

2° *Păcat că nu mai suntem copii [!]* (Dinu Pillat, *Tinerete ciudată*.)

3° — *Tare mai ești stângaci [!!]...* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

4° *Proprietar sunt eu, de nici nu știu ce să cer [?!]* (Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București*.)

În cadrul unui text, semnul exclamării are funcție de delimitare separând enunțuri exclamative unul de altul sau de altele neexclamative; în exemple, o propoziție independentă exclamativă urmată de una tot exclamativă (1°), de alta enunțiativă neexclamativă (2°) și de una interogativă neexclamativă (3°):

1° *Mare scofală [!] Parcă cine nu-i de-ai dumneavoastră [!]* (G. Ciprian, *Capul de rățoi*.)

2° *Îmi pare rău [!] Cinstesc pe cine mă cinstește[.]* (Ibidem.)

3° *Asta e prea mult [!] Știți cu cine vorbiți [?]* (Ibidem.)

Semnul exclamării marchează apoi, delimitând enunțuri exclamative, încheierea unor diviziuni textuale sau a unei lucrări în întregul ei; în exemple: 1° sfârșitul unui alineat care încheie un capitol; 2° sfârșitul unui text poetic:

1° (...) *Dar de vreme ce nu ne prea înțelegem amândoi asupra felului preferit de vânătoare, —* tu ținând cu prepelicarul și eu cu căruța Tămădăianului, —* aidem, amice, să căutăm împreună, prin largul domeniu al vânătoarei un câmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi [!]* (A. I. Odobescu, *Pseudo-kineghetikos*.)

2° *O, gând-vârtej! Deasupra mea
ce flori de nori, ce zori, ce sori [!]* (Lucian Blaga, *Porumbă*.)

Tot cu funcție de delimitare, semnul exclamării se poate pune după formule de adresare (vocative), îndeosebi în apeluri, discursuri; virgula, posibilă în aceleași situații, lipsește adresarea de caracterul

* Folosirea (redundantă) a celor două semne cu aceeași funcție delimitativă nu mai este recomandabilă.

exclamativ, emfatic, dat de semnul exclamării (mai ales când e repetat, ca în exemplul următor):

Cetățeni [!!!]

Săptămâna viitoare este o zi solemnă pentru orașul nostru!!!
(...) (I. L. Caragiale, 25 de minute...)

Pot fi delimitate cu semnul exclamării titlurile cu caracter exclamativ (1°) și/sau ironic (2°), precum și titluri interioare — în exemplu, enunțând expresiv, prin joc de cuvinte, o opoziție ortografică (3°):

Învins [!] (Șt. O. Iosif, *Patriarhale*.)

Boborul [!] (I. L. Caragiale.)

Bun simț lingvistic, dar și bun-simț [!] (Dorin N. Uritescu, Rodica Uță-Uritescu, *Cuvinte cu dificultate de scriere în limba română*.)

2. Funcția de identificare, determinată afectiv, a semnului exclamării e limitată la indicarea caracterului exclamativ al unui enunț: în acest sens, semnul exclamării marchează numai opoziția dintre un enunț neexclamativ, intonat neexclamativ, și unul exclamativ, al cărui contur intonațional exclamativ — descendent în cazul enunțurilor declarative sau interogative directe parțiale și ascendent în cazul enunțurilor interogative directe totale — e caracterizat de oscilații de înălțime a tonului sau de accente de intensitate, corespunzător cu stările afective exprimate (v. § 28 — 1).

Neavând capacitatea de a indica astfel de variații de accent și de înălțime a tonului, de a distinge varietatea de contururi intonaționale exclamative care deosebesc în rostire un afect de altul, punctuația nu poate identifica starea sufletească în cauză. Propoziția următoare, de exemplu (apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*): *Vine mama [!]* poate exprima bucurie, avertisment, regret, surpriză, după cum aceasta (*ibidem*): *Ce mai viață [!]* poate comunica admirația, regretul, dezaprobarea, compătimirea, sila, dezgustul, durerea, ciuda... vorbitorului — deosebiri care, la lectură, trebuie deduse din context.

Totuși, ca și în situația semnului întrebării, natura afectului este uneori menționată de autor în enunțarea sau comentarea vorbirii directe (1° — 2°), în indicațiile scenice din operele dramatice sau dramatizate (3° — 4°):

1° *El făcu un gest contrariat.*

— *Parcă vroiai să ne grăbim [!]* (Radu Tudoran, *Anotimpuri*.)

2° — *Ia te uită [!] se miră cu glasul ei mic, din gât, subțire și muzical, ca un piuit de vrabie. (Ibidem.)*

3° *SBILȚ (furios): Să-ți spun eu cine ești [!]* (Mihail Sorbul, *Patima roșie*.)

4° *G. (dă să bea, îi răsare și pufnește) — Nene [!] (cu multă căldură) Nene! lasă-mă să te pup [!]* (I. L. Caragiale, *C.F.R.*)

§ 47. Cu funcția de delimitare și de identificare determinată sintactic, prozodic și afectiv, semnul exclamării ca semn de punctuație finală (semn la dreapta și neintervertibil) marchează sfârșitul oricărei propoziții independente sau fraze exclamative, indiferent de structura lor, de conținutul lor semantic ori de aspectul lor pozitiv sau negativ.

1. Se pune, astfel, semnul exclamării după propoziții independente exclamative.

Exemplele următoare conțin, ca propoziții reale: 1° două propoziții verbale; 2° o propoziție nominală existențială; 3° o propoziție nominală calificativă; 4° o propoziție fragmentară; 5° — 10° șase propoziții neanalizabile (un vocativ cu determinant, o interjecție singură, o interjecție și un vocativ cu determinant — independente, o interjecție și un vocativ formând o unitate, un adverb de afirmație, unul de negație):

1° *Lumina ce largă e [!]*

Albastrul ce crud [!] (Lucian Blaga, *Zi de septembrie*.)

2° *Ce de lucruri pe scrin [!]* (I. A. Bassarabescu, *Cât ține liturghia*.)

3° *Eu vampir, ai? Caraghioz [!]* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

4° *Cine era, în sat, simbolul științei de carte? Învățătorul [!]*
(Paul Goma, *Din calidor*.)

5° *Angel radios [!]* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

6° *Sst [!] Să nu te-audă cineva.* (Gh. Ciprian, *Omul cu mârtoaga*.)

7° — *Vai, domnule Cerna [!]* (E. Lovinescu, *Memorii II*.)

8° *O doamne [!] am exclamat.* (I. L. Caragiale, *Greu de azi pe mâine...*)

9° — *Șirul acela? întrebă cu groază Murășanu.*

— *Da [!]* Șirul acela mărunț, răsese fata. (Ion Agârbiceanu, Arhanghelii.)

10° *M-am apropiat de ea, fără voie, aproape s-o ating.*

— *Nu [!]* Lasă-mă, du-te, mâine. (G. Ibrăileanu, Adela.)

Se pune apoi semnul exclamării după propoziții optative (1°), dubitative (2°), potențiale (3°) și imperative, la ultimele conturul exclamativ fiind mai coborât (4°—5°):

1° *Nu i-ar mai ajuta Dumnezeu [!]*... (Mircea Eliade, Ivan.)

2° *Posibil. Atâtea se vor fi schimbat de atunci [!]* (Cezar Petrescu, Adevărata moarte a lui Guynemer.)

3° *Bine v-ar ședeă, în toalete de bal, cu pantofi albi și pe jos [!]* (Liviu Rebreanu, Ion.)

4° *Ieși afară [!]* (Ștefan Bănuțescu, Masa cu oglinzi.)

5° *Gardianul își arată chipul la vizetă: „Unde vă treziți că vorbiți așa tare? Să stați o oră în picioare, cu fața la peretele din fund [!]”* (Constantin Noica, Rugați-vă pentru fratele Alexandru.)

2. Se pune semnul exclamării după fraze exclamative, al căror caracter exclamativ și a căror natură după conținutul comunicat sunt date de propozițiile principale — în exemple, principale coordonate și principale regente 1°—2° reale, 3°—4° optative, 5°—6° dubitative, 7°—8° potențiale, 9°—10° imperative:

1° *Știe atâtea glume hazlii, mângâie copilul așa de frumos, cântă la pian atât de bine [!]* (Ion Al. Brătescu-Voinești, Două surori.)

2° *Tu nici nu bănuiești cât se vorbea despre tine, despre drumurile tale, despre legăturile tale [!]* (Lucian Blaga, Luntrea lui Caron.)

3° *Aș mânca sticlă pisată, aș înghiți o tavă cu jăratic și mi-aș întoarce unghiile pe dos [!]* (Mihail Sorbul, Patima roșie.)

4° *Bine ar face să-i tragă o sfântă de bătaie [!]* (Liviu Rebreanu, Ion.)

5° *Or fi plângând și s-or fi tânguind și-acum [!]*

6° *S-o fi întâmplat ceva de n-a venit de-atâta timp [!]*

7° *Câte nu s-ar fi evitat și câte nu s-ar fi făcut în schimb [!]*

8° *Ce simplu ar fi dacă faptele li s-ar potrivi cu vorbele [!]*

9° *Taci și mai bine vezi-ți de treabă și nu strica adunarea creștinilor [!]* (Liviu Rebreanu, *Răscoala*.)

10° *Ține-1, conită, că mă dă jos cu tava [!]* (I. L. Caragiale, *Vizită*.)

Natura exclamativă a unei fraze este dată uneori de partea ei finală; în exemple: o parte enunțiativă neexclamativă urmată de alta exclamativă reală (1°), optativă (2°); o parte enunțiativă neexclamativă urmată de o vorbire directă integrată exclamativă (3°):

1° *Apoi tocmai la asta vream să ajung [;] dar dacă mă întrerupi mereu [!]* (I. L. Caragiale, *Amici*.)

2° *Toți dormiți [,] dormirea-ți somnul ăl lung [!]* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

3° *Dar ce ar merita să fie spus, în fața timpului nostru, este că nu mai poți exclama despre el ca despre întâmplările din opera lui Goethe [:] iată lucrarea diavolului [!]* (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.)

§ 48. În cuprinsul propozițiilor și al frazelor exclamative (sau nu), ca și semnul întrebării, semnul exclamării preia uneori funcția delimitativă a unui semn de punctuație interioară marcând totodată exclamativ unitatea izolată, iar alteori indică numai natura exclamativă a unei unități delimitate de alt semn ori semnifică atitudinea vorbitorului față de o afirmație anterioară.

1. Cu funcție delimitativă și neintervertibil, semnul exclamării izolează unități sintactice cu caracter exclamativ, după criterii sintactice și prozodice — notând pauzele interioare precedate de intonație exclamativă, care delimitează în rostire unitățile respective. Acestea, prin marca lor exclamativă, sunt reliefate afectiv și intensifică tonul general exclamativ al enunțurilor exclamative.

a) În propoziție, semnul exclamării este semn la dreapta după unități coordonate (marcativ și delimitativ în același timp) sau semn la dreapta marcativ pentru componentele exclamative și la stânga delimitativ pentru unitățile subordonate așezate după regentul lor; în exemple, părți coordonate: 1° un nume predicativ (reluat cu determinanți); 2° un element predicativ suplimentar repetat; 3° un complement circumstanțial instrumental (repetat); părți subordonate:

4° o apozitie; 5° complemente directe; 6° un complement circumstanțial de loc. Virgula, care ar putea fi folosită în aceleași situații, ar anula caracterul exclamativ al unităților izolate:

1° *Ei! zic în gândul meu; de acum sunt pierdut [!] pierdut în pragul patriei mele [!]*... (I. L. Caragiale, *Identitate*.)

2° *Nu-l las nici mort [!] nici mort [!]* (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*.)

3° *Cu dinții [!] cu dinții am să-l rup [!]* (*Ibidem*.)

4° *Mă omoară vampirul [!] prefectul asasin [!]* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

5° *A! dar până să-și răzbune el, am să vă omor eu, eu [!] pe Didina, pe tine, și pe mine [!]*... (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*.)

6° *DRAGOMIR — S-a înjungheat! (...)*

ANCA — Înjungheat aici [!]... în casa noastră [!] (I. L. Caragiale, *Năpasta*.)

În propoziții independente sau cuprinse în fraze — exclamative, dar și de altă natură (în 4°, 5°, 6°, 8°) —, se pune semnul exclamării după vocative (1°—4°), interjecții (5°—7°) și adverbe de afirmație și de negație (8°—9°), singure, repetate ori în serie (în cazul interjecției, și împreună cu un vocativ, 10°), unități care sunt lipsite de raporturi sintactice în enunț și cărora semnul exclamării le mărește independența, o dată cu indicarea naturii lor exclamative. Folosirea virgulei în locul semnelui exclamativ anulează efectul menționat mai sus:

1° *Zoe [!] fii cuminte!* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

2° *Fănică [!] Fănică [!] hotărește-te!* (*Ibidem*.)

3° — *Matei [!] nene [!] conductor [!] vin de deschide, domnule!* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

4° — *Băiete [!] încă trei.* (I. L. Caragiale, *Mici economii*.)

5° — *Ei [!] ce cauți tu până-n ziuă?* (I. L. Caragiale, *Calul Dracului*.)

6° *A [!] a [!] a [!] m-a apucat rău...* (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*.)

7° *Ei [!] bravos [!] asta e una la mână!* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

8° — *De ce?... te doare la inimă?*

— *Nu [!] nu pot...* (I. L. Caragiale, *D-I Goe...*)

9° „Nu [!] nu [!] acest guvern a-nebunit!” (I. L. Caragiale, *Tempora...*)

10° — Bravo, Nae [!] să-ți trăiască! (I. L. Caragiale, *Situațiunea*.)

b) În frază, funcțiile, pozițiile, situațiile și efectul afectiv al folosirii semnului exclamării sunt asemănătoare cu cele constatate la izolările interioare din propoziție.

În exemplele următoare, semnul exclamării e folosit sintactic și prozodic delimitând și marcând exclamativ propoziții principale: 1° enunțative verbale reale juxtapuse, copulative primele, adversativă ultima; 2° enunțative nominale reale copulative juxtapuse; 3° o propoziție imperativă urmată de enunțative reale — toate copulative juxtapuse; propoziții subordonate: 4° complete directe; 5° o cauzală (indirectă):

1° Nu cunosc prefect eu [!] eu n-am prefect [!] eu am prieten! (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

2° Chestii de tarabă, onorabile [!] daraveri de clopotniță, stimabile! (Ibidem.)

3° — Sări, conia [!] varsă spirtul [!] s-aprinde! (I. L. Caragiale, *Vizită*.)

4° Câte n-am văzut ș-am auzit eu [!]... n-am vreme acuma să ți le povestesc... (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*.)

5° Ptiu, să nu fie de deochi [!] că frumoasă mai ești! (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

În cazuri puternic marcate afectiv, semnul exclamării fragmentează atenuat fraze în unități sintactice exclamative care, deși cu independență reală, sunt susceptibile să se lege între ele în cadrul unei situații unitare de comunicare verbală; de exemplu, un apel la înțelegere, îndurare, iertare și împăcare, pentru o greșală plătită și așa cu urmări grave:

— Cănuță maică, fie-ți milă [!] e nevastă-ta, iart-o [!] se prăpădește fata, moare [!] că Dumnezeu [!] Cănuță maică, pentru un pește! (I. L. Caragiale, *Cănuță om sucit*.)

Iar fraza următoare, tot fragmentată atenuat, cuprinde unități cvasiindependente juxtapuse care proliferază emfatic o idee mimând ironic procedee retorice de rutină:

Ce n-ar putea spune un retor, un poet, despre binefacerile descoperirii lui Gutenberg? Dar ea a dat umanității oarbe lumina ochilor [!] dar ea a rupt lanțurile sclaviei [!] ea a ridicat din uitarea și părăsirea seculară seminții ce păreau blestемate la veșnic întuneric și nenoroc, chemându-le la dignitatea vieții istorice [!] ea a îmblânzit fiarele pustiilor [!] ea a consfințit Libertatea, Egalitatea și Fraternitatea [!] ea a întronat și apără drepturile sfinte ale omenirii și ale omului! Mă rog, ce n-a făcut? (I. L. Caragiale, Câteva păreri.)

În fraze mixte din punctul de vedere al scopului comunicării, semnul exclamării poate delimita partea de început, enunțiativă exclamativă, de partea a doua, interogativă — situații în care se folosește și virgula, dar fără subliniera naturii exclamative a primei părți; în exemple: 1° o propoziție enunțiativă reală exclamativă, urmată de o interogativă parțială; 2° o propoziție enunțiativă imperativă, urmată de o interogativă parțială:

1° *Mai e vorbă [!] cum să nu merg [?]* (I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*.)

2° — *Dar spune-o, frate [!] cine te oprește [?]* (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

2. Fără funcție delimitativă și neintervertibil, semnul exclamării marchează exclamativ o unitate izolată în enunț de un semn de punctuație interioară: în exemple: 1° o propoziție exclamativă incidentă izolată prin linii de pauză; 2° a frază exclamativă incidentă izolată prin paranteze:

1° *Avea fata trei mii de galbeni în bani, afară de trușie și de cheltuielile nunții; iar — ferască Dumnezeu [!] — după moartea mă-si, și o casă cu loc frumos în Câmpulung.* (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Până Trăsnea Sfântul*.)

2° *Dar omul despre care totdeauna se vorbea în amănunțime (și conu Barbu cerea mereu alte povești și nu se mai sătura [!]) era conul Ștefan.* (Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București*.)

3. De asemeni fără funcție de delimitare, semnul exclamării poate exprima *a t i t u d i n e* a vorbitorului față de un cuvânt, de o afirmație anterioară la care e raportat; în exemple, semnul exclamării:

1° între paranteze, relevă ironic și culpabilizant o apreciere convențională și nemotivată prin raportare la negarea condiției necesare pentru obținerea ei; 2° direct la dreapta numelui, indică surpriza neplăcută, tristă, produsă de probabila participare a persoanei marcate, la acțiunea de înlocuire a lui Al. Rosetti din funcția de director al Editurii Fundațiilor Regale; 3° direct după cuvânt, subliniază unicitatea unui model de exprimare în studiile de folclor sau, 4°, o modalitate exclusivă de exprimare:

1° *Ce-ai zice, mă rog, ca acum să-ți scriu așa: „E drept că nu citisem atent **Istoria limbei** atunci când am făcut cronica. Părerea defavorabilă (!!) pe care mi-am dat-o o îndreptățesc astfel etc.”* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

2° *Cu o vie consternare am citit azi în **Universul** numirea lui Caracostea (...) Aici pare o inițiativă academică (Radu Rosetti !!), Caracostea, Crainic etc.).* (Ibidem.)

3° *Cât privește forma redactării observațiilor și studiilor sale: folkloristul e necesar să folosească un stil literar expresiv (modelul: Ovid Densusianu !!), clar, variat ca vocabular, suplu în mulajul lui logic.* (Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei I*.)

4° *Va fi intervenit și influența construcțiilor sinonime, de ex. **am suferit, am pățimit**, care sunt (totdeauna !!) active.* (Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*.)

§ 49. Semnul exclamării se folosește în propoziții independente și fraze fragmentate din intenții expresive, după interpretarea vorbitorului, în condiții sintactice, prozodice și de reliefare asemănătoare cu punctul și cu semnul întrebării (v. § 36, 42; cf. și § 5—1b).

În propoziții fragmentate, semnul exclamării izolează părți de propoziție coordonate sau subordonate, marcându-le exclamativ: în exemple: 1° attribute substantivale genitivale coordonate copulative (cu și); 2° attribute adjectivale coordonate copulative juxtapuse; 3° un complement direct coordonat copulativ juxtapus; 4° un complement circumstanțial de scop:

1° Orgă comandată special în Germania lui Hitler [!] Și a lui Goebels [!] Și a lui Rosenfeld [!] (Paul Goma, *Din calidor*.)

2° Tot ce-i tipărit cu litere românești e reacționar [!] Dușmănos [!] Capitalist [!] (Ibidem.)

3° Ia aminte: trăim o zi memorabilă [!] Un moment istoric [!] (Cezar Petrescu, *Întunecare*.)

4° Toată lumea merge cu mine la Curchi [!] La astupat [!] (Paul Goma, *Din calidor*.)

În fraze fragmentate, semnul exclamării izolează propoziții în raport de coordonare sau de subordonare; în exemple: 1° o propoziție coordonată adversativă juxta pusă; 2° o propoziție coordonată disjunctivă (cu *sau*); 3° o propoziție coordonată alternativă juxta pusă; 4° o propoziție completivă directă coordonată copulativă juxta pusă; 5° o propoziție apozitivă; 6° o propoziție circumstanțială de loc:

1° — Dar nu-i anecdotă [!] Adevărul istoric [!] (Paul Goma, *Din calidor*.)

2° Ce tânăr ești [!] Sau ce bătrân [!] (Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*.)

3° — O fi [!] N-o fi [!] Tot una e [!] (Hortensia Papadat Bengescu, *Concert din muzică de Bach*.)

4° Ne învinuiesc că suntem prea slabi, că prea ne purtăm „cu mânuși” [!] Că „nu în acest fel se face educația tinerilor delincvenți” [!] (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea*.)

5° — Atunci ce fac anul întreg în capitală?

— Sfinte Doamne, d-apoi ce-au făcut și până acum [!] Chefuiesc [!] (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

6° Da noi, cu cârligu-ista-l prindem pe domțători și-l tragem la casa lui [!] De pe unde-ar fi [!] (Paul Goma, *Din calidor*.)

§ 50. Ca în cazul semnelui întrebării (§ 43), din paragrafele precedente s-a putut constata că (și) în enunțuri exclamative se creează diferențe de felul: — fără semnul exclamării în interior; — cu semnul exclamării în interior, urmat de un cuvânt scris cu inițială mică; — enunț fragmentat, cu primul cuvânt de după semnul exclamării care fragmentează scris cu inițială majusculă. Trecerea de

la o situație de punctuație la alta transcrie în intenția vorbitorului intensitatea crescândă a stării afective exprimate, prin intonația exclamativă repetată și sporită, precum și accentuarea independenței unităților interioare marcate cu semnul exclamării, prin pauzele mărite treptat. Variațiile de grad de intensitate și de independență pot fi sesizate comparativ (1°—2°) în cazuri cu structuri paralele ca următoarele:

1° *Ce ființă aleasă [,] câtă deosebire între dânsul și ceilalți [,] ce prăpastie [!]* (Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea Veche*.)

Ce vuet [!] ce scandal [!] ce cronică infernală [!]... (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

— *Ce superioară și fericită natură [!] Ce minte și ce suflet [!] Câtă știință și câtă credință [!]* (I. L. Caragiale, *O vizită la castelul „Iulia Hașdeu”*.)

2° *Vine[,] vine primăvara [!]*

Vine [!] vine conul Zaharia [!] (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*.)

Vino [!] Vino odată[!] (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

§ 51. Folosit autonom, semnul exclamării are funcție substitutivă, înlocuind mimica și gesturile prin care vorbitorul realizează în dialog, ca și semnul întrebării cu care se poate asocia, comunicări fără cuvinte, *replici mute*, și notează în același timp pauza dintre replicile verbale; în exemple, semnificând: 1° nedumerirea și surpriza puțin plăcută a intervenției; 2° starea afectivă menționată în indicația scenică:

1° — *Am venit să te rog să dai lui Ovidiu Georgescu, pe care l-ai examinat ieri la Morală și i-ai dat nota 3 — să-i dai nota 6...*

— [!]

— *Să nu zici că nu poți...* (I. L. Caragiale, *Bacalaureat*.)

2° *PATROANA cu ochii calzi — Și de ce mă iubești?*

MITICĂ rămâne năuc — [!!!!] (Camil Petrescu, *Mitică Popescu*.)

NOTĂ. Pentru semnul exclamării v. și § 2—4 (cu funcție de delimitare și de identificare); 2—5 (marcând exclamativ sau notând reacția vorbitorului, fără funcție de delimitare); 9—1a (semn la dreapta, delimitativ); 9—1c (semn la dreapta, nedelimitativ); 9—2

(semn la stânga delimitativ); 9—5 (semn de sine stătător); 10—1a, b (semn repetat, cu funcție de delimitare); 10—1c (repetat, nedelimitativ); 10—2 (repetat și de sine stătător); 11 (reluat la distanță sau făcând pereche cu [,]); 14—1a (învecinat cu [?] și cu [...], în grup unitar delimitativ); 14—1b (învecinat cu [?], în grup fără funcție de delimitare); 14—1c (învecinat cu [?], [...], în grup unitar de sine stătător); 14—2 (în relația [!—]); 15—1 (în relațiile [!]) și [!'], la finală); 15—2a (în relația [!]), în interior); 15—2b (în relația [!].); 15—2c (în relația [!]); 15—3 (în relațiile [!]) și [!']); 17 (neintervertibil); 24—2 (semn interzis); 27—3 (notând pauze de durate diferite); 28—1 (notând intonația exclamativă); 28—2 (notând în enunț partea inițială exclamativă urmată de alta interogativă); 32—1 (corelat cu inițiala majusculă); 32—2a, d (corelat cu inițiala mare și mică).

PUNCTELE DE SUSPENSIE

§ 52. Punctele de suspensie sunt, fundamental, marca discontinuităților din vorbire — caracteristică ce-l face, în această ipostază, neintervertibil.

Punctele de suspensie pot fi folosite în orice poziție, nu pot fi repetate imediat, dar se pot asocia cu semnul întrebării și/sau cu semnul exclamării în grup unitar funcțional (dar cu valori diferite).

1. Semnele de punctuație finală și interioară, din seria cărora fac parte și punctele de suspensie, notează delimitările create în vorbire de pauzele gramaticale, obligatorii, sau de pauzele facultative, introduse de vorbitor în general pentru reliefare — pauze însoțite de un anumit tip de intonație. Funcția delimitativă a punctelor de suspensie adaugă însă sarcinilor amintite o notă proprie: ele marchează, specific, *î n t r e r u p e r i l e* cursului vorbirii — supuse modului de desfășurare a gândului, manifestării afectelor sau situațiilor care nu îngăduie încheierea comunicării*. Cu această caracteristică, punctele de suspensie pot fi legate de condiționările gramaticale ale punctuației sau nu. Dar, chiar într-o poziție impusă ori admisă sintactic și prozodic, punctele de suspensie suplimentează indicarea delimitării propriu-zise cu marca unei anume

* „Dar ce se petrece cu ea? Când vorbește, totdeauna parcă ar mai avea ceva de spus. Are reticente subtile și curioase. Dacă i-ai transcrie vorbele, ar trebui să pui mereu câteva puncte de suspensie la sfârșitul frazelor.” (G. Ibrăileanu, *Adela*.)

discontinuități a vorbirii: pauza astfel notată are (și prin scris capătă) o semnificație (nu numai de durată) care depășește rolul ei delimitativ pur și simplu.

În primul exemplu (1°), vorbitorul (scriitorul), surprins de înfățișarea unei camere de han, îi subliniază unicitatea calităților suprimând, întrerupându-se (în scris, cu puncte de suspensie), un termen de comparație, mai expresiv prin nementionare, și își exprimă încântarea și admirația față de fiecare dintre aspectele relevante ale încăperii, structural prin propoziții nominale exclamative juxtapuse. În situația din exemplul al doilea (2°), în care vorbitorul e readus magic în același cadru de farmecele hangitei, impresiile dintru început dobândesc înțelesuri noi, evocate retrospectiv reticent, cu sugerarea complice a gândului nedus până la capăt; punctele de suspensie de după prima propoziție au astfel, aici, altă semnificație, iar semnele exclamării au trebuit să se însoțească de punctele de suspensie:

1° *Multe odăi curate și odihnite am văzut în viața mea, dar ca odaia aceea [...]* *Ce pat[!] ce perdeluțe [!] ce pereți [!] ce tavan [!] toate albe ca laptele.*

2° *Parcă văz încă odaia aceea [...]*

Ce pat [!...], ce perdeluțe [!...] ce pereți [!...] ce tavan [!...] toate albe ca laptele. (I. L. Caragiale, *La hanul lui Mânjoală*.)

Pauzele de suspendare au durată variabilă, după conținutul semantic exprimat și după starea afectivă a vorbitorului, având consecințe asupra tempoului vorbirii (v. § 27—3, 4).

2. Punctele de suspensie marchează în dialog discontinuități sub forma de *întârziere* a răspunsului sau de *scindare* a replicii, produse de stări afective, de momente de reflectare; în exemple: 1° o întârziere a răspunsului provocată de deznădejdea, căința și teama vorbitorului, după un act necugetat; 2° o situație în care, tulburați în intimitatea lor de un necunoscut, amicii răspund cu întârziere, reprimându-și astfel, cu amenitate totuși, lipsa de interes și de plăcere față de intrus; 3° o replică exprimând cu durere părerea de rău a vorbitorului (directorul școlii) de a constata că elevul preferat urmează să fie dat la stăpân sau la un meșteșug, replică pe care o

continuă după o întrerupere de reflectare și descumpănire cu o propunere, de posibilitatea realizării căreia e totuși îndoit:

1° *Unchiul îl cheamă în odaie; nepotul îl ascultă d-abia târându-se pe picioare.*

— Cât ai pierdut, mă [la joc de cărți]?

— [...] Tot. (I. L. Caragiale, *La conac*.)

2° M. — Îmi dați voie?

N. — [...] Poftim!

M. — Nu vă deranjez, c'va-s'zică.

G. — [...] Nu.

M. — Vorbeați ceva secret?

G. — [...] Aș! (I. L. Caragiale, *C.F.R.*)

3° — *Păcat [...]*

Iar după o pauză:

— [...] N-ai putea să-l dai la liceu? (Panait Istrati, *Trecut și viitor*.)

3. Punctele de suspensie notează discontinuități textuale, sub forma de goluri narrative sau de omisiuni operate.

Înainte a unei porțiuni de text narativ, punctele de suspensie marchează un timp narativ gol — fie lipsit de semnificație (ca în 1°, unde precedă începutul narațiunii propriu-zise), fie impus de împrejurări (2°) — sau treceri de la un moment narativ la altul, despărțite de scurgerea timpului (3°):

1° — [...] *De aceea eu cred în vise, urmă cu tărie bătrânul sculptor. Nu în toate, bineînțeles (...)* (V. Voiculescu, *Căprioara din vis*.)

2° [...] *A trecut mai multă vreme și nu mai știam nimic de prietenul meu (...)* (E. Lovinescu, *Memorii II*.)

3° *Niciodată cuvântul „înger” nu s-a potrivit unei trecătoare apariții umane ca acestei ființe în adevăr angelice.*

[...] *Era într-o după-amiază de vară când i-am văzut mormântul...* (G. Ibrăileanu, *Adela*.)

Punctele de suspensie, închise în paranteze sau nu, marchează omisiuni de orice fel și în orice poziție; în exemple: 1° omisiuni operate într-un citat; 2° omisiuni în continuarea unei enumerări (= etc., ș.a.); 3° tipare verbale cu spații libere pentru variații de conținut concret posibil — omis; 4° omisiuni care evită menționarea de date

concrete, ne semnificative și indiferente pentru intenția comunicării: alcătuirea textului unei probleme de rezolvat după metode matematice; 5° frânturi (în enumerare) din schimburile de comunicări și informații în condițiile de regim concentraționar — cu omisiuni înainte de și după fiecare; 6° o omisiune cifrică într-o dată nesigură; 7° omisiune impusă de cenzura regimului totalitar:

1° Ovidiu Papadima înfățișează „**viziunea românească a lumii așa cum se mai păstrează ea încă în spiritul țărânimii noastre** ([...]), viziunea aceasta nu e exclusiv a noastră, fiindcă se aseamănă în unele din liniile ei cu ale altora ([...]) dintre popoarele care ne înconjoară ([...])”. (Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*.)

2° Occidentalii (Becket, Ionescu, Cioran [...]) sunt nenorociți pentru noi; iar noi — noi care știm ce poate fi un petic de cer, o felie de pâine, un pat propriu, un cui, un creion — suntem fericiți pentru ei. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

3° Unele complemente apar corelate în construcții ca de [...] în [...] (de azi în trei zile), de [...] până [...] (de luni până vineri), de la [...] până la [...] (de la plecare până la sosire), din [...] până în [...] (din aprilie până în octombrie); (...) (Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

4° Direcția cimentului știe că cele [...] fabrici de ciment instalate în [...] producând fiecare [...] vagoane trebuie să trimită ciment la următoarele șantiere: [...] și anume fiecăruia cantitatea menționată alăturat. (Gr. C. Moisil, *Îndoileli și certitudini*.)

5° [...] Ajungând să susțin că și gramatica lui Panini nu putea fi înțeleasă decât aplicându-i-se metodele cele mai moderne: structuralismul lingvistic și logica formală [...] Titulescu, în ciuda purtărilor lui de monarh, era și tare copilăros: se juca neîncetat cu trenuri electrice din care avea plină casa [...] continuăm să expunem azi sistemul general al plantelor după Linné, am ajuns la încrengătura [...] (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

6° Într-o scrisoare din 184 [...] zice corespondentul său. (G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, apud *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*.)

7° Sub domnia despotică de 14 ani a lui Mihai Sturza, primul domn regulamentariu, [...] asemenea idei prinseseră rădăcini adânci

în țară. (G. Sion, *Emanciparea Țiganilor*, în G. Sion, *Proză*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1956; de comparat cu textul din G. Sion, *Suvenire contimpurane*, București, Tipografia Academiei Române, 1888: „*Sub domnia despotică de 14 ani a lui Mihai Sturza primul domn regulamentariu, care în cele mai mici acte se conducea după dictatura Consulatului protectoral al Rusiei, asemenea idei prinseseră rădăcini adânci în țară.*”).

Punctele de suspensie în paranteze rotunde indică în lucrarea de față omisiuni în exemple, operate pentru economie de spațiu.

4. În afara valorii lor caracteristice, care a făcut obiectul observațiilor precedente, punctele de suspensie se folosesc autonom, cu funcție substitutivă, înlocuind în dialog mimica, gesturile, atitudinea care exprimă reținerea de la răspuns, șovăiala, dificultatea intrării în dialog — în esență, o replică mută semnificând absența răspunsului (și care constituie în același timp o pauză între replicile orale):

Nu aveau de comunicat nimic urgent, căci ar fi făcut-o până acuma, dar voiau totuși să-mi vorbească. Le fac semn să se apropie:

— *Ei, haideți, ce doriți? Spuneți...*

— [...]

— *Vreți să mă întrebați ceva?* (Gib I. Mihăescu, *Rusoica*.)

Însoțind semnul întrebării și/sau semnul exclamării, punctele de suspensie accentuează caracterul afectiv al replicii mute (v. § 14).

Replicile ascultate într-o convorbire telefonică, „mute” pentru cei din jurul vorbitorului, sunt reprezentate de asemenea prin puncte de suspensie:

La poștă, să expediez plicurile. Un bătrân uscat, cu receptorul strâns lipit de falcă:

— *Tăticule, te-am așteptat... Mamă-ta a tăiat o găscă...*

— [...]

— *Zici că nu putuși veni? Așa zici, tăticule, că nu putuși veni?*

— [...] (Petre Stoica, *Viața mea la țară*.)

§ 53. Ca semn de punctuație fi n a l ă, punctele de suspensie marchează, singure sau însoțind semnul întrebării și/sau semnul exclamării, enunțuri t e r m i n a t e formal, sintactic și prozodic, dar

deschise totodată continuării gândului sau sugerării stării afective — acestea determinând lungimea pauzelor și ritmul vorbirii; în exemple, situații marcate afectiv: 1° o noapte de coșmar; 2° rezerve care au dus la o hotărâre neașteptată; 3° o împrejurare tensionată în care vorbitorul, surprins și contrariat, rămâne fără replică; 4° o stare halucinantă din teamă obsesivă:

1° *Un neastâmpăr nesuferit îmi furnică din talpă până-n creștet [...]* Insecte! [...]
Iute jos din paț! [...] Iau lumânarea să văd de aproape [...]
E grozav! [...] (I. L. Caragiale, *Grand Hôtel „Victoria Română”*.)

2° *M-am răzgândit [...]* Nu mă mai interesează [...]
Arde-le! Fă ce vrei cu ele [...]
 (Cezar Petrescu, *Întunecare*.)

3° *Tata a început să se bâlbâie [...]* Și-a ridicat ochelarii negri,
i-a spus iar [...] Nu găsea cuvinte [...]
 (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

4° *Gheorghe [...]* Noaptea Paștelui [...]
Tâlhari [...] Ieșii [...]
O crâșmă în miezul târgului [...] O dugheană veselă care merge bine [...]
Sănătatea.

Și ațipi. (I. L. Caragiale, *O făclie de Paște*.)

După enunțuri ne terminate, punctele de suspensie notează întreruperea definitivă a cursului vorbirii, cu sau fără intenția vorbitorului și cu consecințe asupra lungimii pauzelor și a tempoului exprimării.

Intenționat, vorbitorul se poate întrerupe în orice punct al comunicării, după intenție, stare afectivă, împrejurare; în exemple, el nu-și continuă gândul pentru că socotește inutil (1°), pentru că-i este groază să-l ducă până la capăt (2°), pentru că insinuează astfel un anume răspuns, dorit (3°), pentru că, întrerupându-și-l, mărește efectul pe care l-ar produce comunicarea lui întreagă (4°), pentru că e într-o stare sufletească încordată (5°), pentru că evită, din resentiment, să spună totul (6°):

1° *Îmi scrieți de abonamente. De citit citesc oamenii noștri, dar de plătit [...]* (M. Eminescu către Iacob Negruzzi, în M. Eminescu, *Opere XVI*.)

2° *Dacă ar voi Eliza să mă vadă înainte de a [...]* Mi-e frică să scriu cuvântul! (Duiliu Zamfirescu către Duiliu Ioanin, în Duiliu Zamfirescu, *Cele mai frumoase scrisori*.)

3° *Ne-ar trebui brișca d-tale pentru diseară... Știi că-i balul diseară... Dumneata tot nu te duci, iar noi [...]* (Liviu Rebreanu, *Ion*.)

4° — *În sfârșit, ce e? de ce e vorba?*

— *Dumneata cunoști pe [...]* *Știu că-l cunoști!* (I. L. Caragiale, *Bacalaureat*.)

5° — *Să nu dai, bade Vasile, că [...]* *Să nu dai!... Să nu dai!...* (Liviu Rebreanu, *Ion*.)

6° — *Otilia, ce eram să fac? Te-am așteptat. Eu am crezut că tu mă iubești, am avut încredere în tine și de aceea când ai plecat pe neașteptate cu [...]* *cu [...]*

— *Cu Pascalopol — preciză râzând Otilia.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*.)

În alt exemplu, reticența, jena, dorința de a cruța susceptibilitatea interlocutorului rup cursul vorbirii în locul sensibil, iar vorbitorul își continuă comunicarea printr-un gest, ocolind astfel duritatea cuvântului direct:

— *Atunci e o prietenă cam [...]*

Radu Comșa nu-și sfârși cuvântul, înlocuindu-l cu un semn din degete, care arăta cât de puțină considerație simțea el pentru inteligența și poezia acestei prietene necunoscute a Luminiței. (Cezar Petrescu, *Întunecare*.)

Titlurile marcate de puncte de suspensie pot fi enunțuri neterminate, întrerupte intenționat, când reproduc primul vers (1°) sau primele cuvinte cu care începe un vers (2°), un enunț terminat (marcat ironic în 3°) sau un enunț terminat, ca titlu interior, cu subtext (4°):

1° *Pe lângă plopii fără soț [...]* (M. Eminescu.)

2° *Atât de fragedă [...]* (M. Eminescu.)

3° *Infamie [...]* (I. L. Caragiale.)

4° *Nu-i cine-știe-ce filozofie [...]* (Dorin N. Uritescu și Rodica Uță-Uritescu, *Cuvinte cu dificultate de scriere în limba română*.)

Neintenționat, vorbitorul, de exemplu, se întrerupe singur, pentru că, tulburat de împrejurare, își pierde stăpânirea de sine, trece de la o idee la alta, devine incoerent (1°), e întrerupt de interlocutor, pe care continuarea comunicării nu-l mai interesează (2°), care-i preia cu bruschețe replica (3°) sau care continuă el ideea întreruptă (4°):

1° D-ra CUCU — Ce cauți aici? De ce ai venit?

ELEVA — Să vedeți, dom'șoară [...] Mama [...] Vreau să spun tata [...] Adică o mătușă a mea [...] O scrisoare [...] Un colet... da un colet [...] (Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*.)

2° — În măsura în care am înțeles întrebarea dumneavoastră, vă pot spune că [...]

— Mulțumesc, am înțeles! (Mircea Eliade, *Tinerete fără tinerețe*...)

3° Tincuța — Ai fost [...]

Măndica — Taci tu!... Las să-l întreb eu... Ai fost aseară la circ? (I. L. Caragiale, *Five o'clock*.)

4° — O fricțiune de un sfert de oră. Apoi cu restul lichidului o compresă. Mâine articulația va fi degajată și poimâine îndestul de [...]

— [...] îndestul de restabilită să suporte un drum de trei poște! m-am grăbit să completez, cu un surâs stupid, când am crezut că înțeleg sensul frazei. (Cezar Petrescu, *Adevărata moarte a lui Guynemer*.)

§ 54. În cuprinsul enunțului, punctele de suspensie se folosesc în orice poziție și marchează întreruperea momentană a vorbirii, neintenționată sau intenționată, cu valori afective (mai frecvent) sau nu și cu urmări asupra lungimii pauzelor și ritmului vorbirii.

Neintenționat, vorbirea e întreruptă îndeosebi din motive afective; în exemple: 1° o comunicare evazivă, în ritmul deliberării, al indeciziei, al unei acceptări neduse până la capăt, dar nici refuzate; 2° text fracționat de teama, suspiciunea, obsesia vorbitorului; 3° vorbire întreruptă de șovăieli, din jenă; 4° întreruperi prin blocaj emoțional în căutarea unui răspuns ascunzând realitatea:

1° Să vedem [...] om veni [...] că de [...] mai cu dereticatul curții [...] mai cu cârpitul casei [...] om veni [...] să vedem ... (B. Delavrancea, *Văduvele*.)

2° Jupânul era bun, era cinstit, da de [...] două chei la o tejghea [...] două mâini în parale [...] douăzeci de degete în firfirici [...] patru buzunare și două socoteli... (B. Delavrancea, *Hagi-Tudose*.)

3° A mai șovăit puțin.

— Da [...] vreau să spun [...] știi [...] se obișnuiește un mic
acont... (Camil Petrescu, *Patul lui Procust.*)

4° D-ra CUCU — (Apucând-o de mânica stângă a șorțului): Da,
numărul. Te faci că nu știi? Ce număr ai?

ELEVA — 218.

Dra CUCU — Și unde e?

ELEVA — A [...] a [...] a căzut. (Mihail Sebastian, *Steaua fără
nume.*)

Întreruperile produse de o stare emoțională pot face vorbirea
incoerentă (1°—2°):

1° Vă asigur că [...] o afacere [...] urgentă ... (I. L. Caragiale,
Five o'clock.)

2° Domnule Grofșoru [...] eu [...] nu [...] acuma... Iartă-mă!
Iartă-mă! (Liviu Rebreanu, *Ion.*)

Vorbitorul se întrerupe alteori căutând cuvântul de care are
nevoie și care nu vine la timp (1°—2°):

1° Poate să confirme și [...] (nu găseam cuvântul) și „domnul”,
că era un spectacol într-adevăr pasionant. (Cezar Petrescu, *Adevărata
moarte a lui Guynemer.*)

2° — M-am gândit [...] poate [...] am ...

— Ah, nici nu găsești cum să te scuzi. (Gib I. Mihăescu, *Brațul
Andromedei.*)

În mod asemănător, punctele de suspensie marchează
întreruperile provocate de carențele supărătoare ale memoriei la
oamenii în vârstă (1°) sau de blocarea vorbitorului „prostit de frică”
(2°):

1° Știți că am invitat-o și pe Wanda [...] cum o cheamă,
creatura aia [...] vara voastră ... (Alexandru Kirilescu, *Gaițele.*)

2° „Maiorul are [...] are ...” (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Inspecție.*)

Întreruperea poate lăsa neterminat un cuvânt sau îl poate scinda;
în exemple: 1° cuvânt necontrolat, care trădează dorința și așteptarea
nestăpânită a vorbitorului; 2° cuvânt neterminat prin sucombarea
vorbitorului; 3° cuvânt fragmentat de o reacție la durere fizică sau, 4°,
de o sufocare după efort:

1° Otilio, scumpo, fă-mi plăcerea, tu nu vezi ce e pe noi? ce tu crezi că noi nu știm ce e durerea? parcă pe noi nu ne doare că moș Costache a mu[...] , vreau să zic e bolnav? (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*.)

2° Popa se ridică, se-ntoarce spre mulțime cu privirea ținută și-nfricoșat de îngrijorată.

„Inima!... zice el. I[...]” și se culcă să doarmă somnu-ăl bun lângă copiii săi. (I. L. Caragiale, *Păcat...*)

3° — Va[...] leu, destul! (Ion Creangă, *Dănilă Prepeleac*.)

4° — Cum ai venit?

— Sin[...] gur, abia poate el răspunde gâfâind. (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Două surori*.)

În dialog, punctele de suspensie notează întreruperea comunicării de către interlocutor și continuarea ei după întrerupere:

JEF — Eu am 16 ani [...]

CORINA — Cei mulți înainte.

JEF (Continuând): [...] și dumneavoastră vă purtați cu mine de parc-aș avea opt. (Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța*.)

Intenționat, vorbitorul, de pildă, își întrerupe gândul aluziv și cu avertizare (1°) sau din jenă și demnitate (2°), își oprește un moment cursul vorbirii din reținere și dorință de crutare (3°) ori suspicios și investigator (4°) sau temător și implorator (5°):

1° Îți păzești zestrea ta, fetițo. Mama soacră ne umple cu bani dacă [...] mă-nțelegi. (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*.)

2° Ești un [...] mă iartă, era gata să te fac dobitoc. (Mihail Sorbul, *Patima roșie*.)

3° — A! bună ziua. Ce? Pe aici? Eu te țineam plecat acasă.

— Cum acasă când am slujbă aici?

— Vezi că știam că [...] mama ți-e bolnavă. (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Moartea lui Castor*.)

4° Tu [...] ai mai fost p-acolo, pe la ei? (I. L. Caragiale, *O invenție mare*.)

5° — Și vei veni [...] vei veni să te înțelegi cu [...] părinții? (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

§ 55. 1. Considerate din punct de vedere gramatical, discontinuitățile marcate de punctele de suspensie se pot suprapune,

în interiorul enunțurilor, delimitărilor după criterii sintactice și prozodice, precum și delimitărilor determinate de interpretarea vorbitorului și admise gramatical. Punctele de suspensie notează în astfel de împrejurări accentuarea pauzelor obligatorii sau facultative și dotarea lor cu valori afective, expresive — absente altor semne de punctuație interioară.

În exemple, punctele de suspensie sunt puse după: 1° propoziții verbale coordonate copulative juxtapuse; 2° propoziții nominale în aceeași situație; 3° o propoziție completivă directă (interogativă indirectă) coordonată copulativă juxtapusă; înaintea: 4° unei propoziții (subiective) apozitive; 5° unei propoziții subordonate cauzale; 6° unei propoziții subordonate condiționale:

1° *Începe să numere [...] se încurcă [...] începe iar [...] iar se încurcă [...] îi cade pălăria [...] se întoarce repede la dreapta, crezând că vrea să-l fure cineva [...] se necăjește că-i lipsește o hârtie pe care o găsește sub dosar...* (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Microbul*.)

2° *Afară noapte, liniște, stele [...] un câine [...] un gardist...* (I. A. Bassarabescu, *Don Bazil*.)

3° *Mă întrebam ce vei face [...] ce enervată trebuie să fii...* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

4° — *Aș, asta e teribil [...] că le-a scăpat!* (I. L. Caragiale, *Ultima oră!*...)

5° *Nene, nu te puteai aștepta la mai bine [...] că nu era cu putință să mai meargă mult.* (I. L. Caragiale, *Politică și Literatură*.)

6° *Ce ușoară ar fi viața [...] dacă ar fi așa.* (C. Rădulescu-Motru, *Cultura română și politicianismul*.)

Se izolează cu puncte de suspensie unități fără raporturi sintactice în enunț; în exemple: 1° două vocative; 2° o interjecție; 3° un adverb de afirmație; 4° o construcție (frază) incidentă interogativă și 5° o construcție (propoziție) incidentă exclamativă:

1° — *Anico [...] Anico [...] aleargă după trăsură... că a uitat domnu' un pachet.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste. Întâia noapte de război*.)

2° *A [...] acum se putea uita lung fără să cadă în adâncimea cerului de dedesubt, în slăvile înălțimilor adâncului.* (V. Voiculescu, *Pescarul Amin*.)

3° —Mă rog, zice provincialul, trenul ăsta se mai oprește undeva până la Ploiești?

— Da [...] la Periș două minute. (I. L. Caragiale, *Accelerat* No. 17.)

4° Cravata [...] cum să spun ca să pricepeți? [...] ca pănușa păpușoiului uscat... (D. D. Pătrășcanu, *Temperament egal*.)

5° Și chiar să fi sunat al treilea [...] să zicem! [...] n-aveți grije: nu pleacă trenul fără Măriile-Voastre... (I. L. Caragiale, *25 de minute...*)

2. Punctele de suspensie se folosesc, ca și alte semne de punctuație finală și interioară, pentru fragmentarea enunțurilor; în exemple sunt izolate: 1° o propoziție completivă directă (regentă) coordonată copulativă juxtapusă; 2° o propoziție principală coordonată adversativă și una disjunctivă — ambele conjuncționale; 3° o propoziție subordonată cauzală:

1° Valeria spunea că să nu rup... că e o greșeală [...] Că e mai bine să-l duc așa cu zăhărelul... (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

2° Am văzut că asta te-a indispus [...] Dar n-am fost supărat [...] Sau, Doamne, poate că mai bine a fost așa... (*Ibidem*.)

3° Era în comitetul unei expoziții de câini [...] Pentru că se știa că e unul dintre cei mai buni cunoscători ai raselor de câini din țara noastră. (*Ibidem*.)

NOTĂ Pentru punctele de suspensie v. și § 3—3 (semn demarcativ la discontinuitățile vorbirii); 5—1 (semn preferat); 9—1 a, b (semn la dreapta delimitativ); 9—2 (semn la stânga delimitativ); 9—4 (semn în cuvânt); 9—5 (semn de sine stătător); 14—1 a (învecinate cu [?], [!] în grup unitar delimitativ); 14—1 c (învecinate cu [?], [!] în grup unitar de sine stătător); 14—2 (în relația [...—]); 15—1 (în relațiile [...]) și [..."] la finală); 15—2 a (în interior, în relația [...]); 15—2 b (în relația [...]); 15—2 c (în relația [...]); 15—2 d în relația [...]); 17 (semn neintervertibil); 19—1 (neintervertibile stilistic); 27—3 (marcând pauze de durate diferite); 27—4 (diferențiind ritmul vorbirii); 32 (la incidența cu apostroful); 32—1 (corelate cu inițiala majusculă); 32—2 b, d (corelate cu inițiala mare și mică).

DOUĂ PUNCTE

§ 56. Două puncte marchează, fundamental, relația dintre un termen care anunță ceva (previne) — după care se pun — și altul care enunță (exprimă) conținutul vizat de anunțare (prevenire).

Două puncte sunt un semn de punctuație după care urmează în mod obligatoriu ceva asupra căruia atrage atenția — fie altă comunicare, fie continuarea comunicării care îl cuprinde; de aceea, cu toate că notează și pauze finale (ultimul semn din serie), două puncte nu pot încheia diviziuni textuale și cu atât mai mult lucrări de întindere. De asemeni, ele nu pot fi repetate imediat, nici asociate cu alt(e) semn(e) în grup unitar funcțional.

§ 57. Ca semn de punctuație finală, două puncte indică sfârșitul unei propoziții independente sau fraze insuficiente sintactic — care „anunță” —, delimitată de o pauză precedată de intonație descendentă și urmată de partea care „enunță”. În situația aceasta, două puncte sunt semn neintervertibil.

1. Se pun, astfel, două puncte după propoziția independentă sau fraza care anunță o vorbire directă — printr-un verb de informație (de declarație) exprimat (1°) sau subînțeles (2°) ori printr-un substantiv (3°) —, marcând deci o schimbare de registru:

1° *Abia mai târziu mă întrebă [:]*

— *Unde-i acuma?* (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*.)

2° *Din nou tăcere și frecarea genunchilor. După care [:]*

— *Mai ai mult mata cu școala ceea a matală?* (C. Stere, *În preajma revoluției*.)

3° *Ne despărțeam cu aceeași întrebare șoptită [:] „Mai rezistăm?”*

2. Se pun două puncte după o propoziție independentă sau frază care anunță un text citat (1°), un proverb (2°), un principiu etc.

1° *Psalmul 38, 18 [:] „Lasă-mă să mă odihnesc înainte de a mă duce și a nu mai fi”*. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° *Dar vorba ceea [:] Nevoia învață pe cărauș*. (Ion Creangă, *Dănilă Prepeleac*.)

3. Se pun două puncte după o propoziție independentă sau o frază care anunță relatarea unui fapt (1°), expunerea unei idei (2°) etc.:

1° *Căci iată ce se întâmplase [:]*

Pe la începutul lui septembrie sosise în București un Ciohodar turc cu o scrisoare către Șerban Cantacuzino din partea unui bun prieten al său, meghistanul Porții, Fetfaț (...) (C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe I*.)

2° *Iată exemplul gata [:]*

Eu sunt de părere că directorul ziarului nu e răspunzător de părerile colaboratorilor, întru cât ele nu ofensează demnitatea acelui ziar. (I. L. Caragiale | *Părerii libere* |.)

§ 58. Ca semn de punctuație interioară, două puncte își extind întrebuințările, cu semnificații noi. Pauza pe care o notează e însoțită de intonații dependente de ceea ce urmează după ele, iar în unele împrejurări semnul devine intervertibil.

1. Ca și la finală de enunț insuficient, două puncte notează și aici relația dintre un termen care anunță ceva — după care se pun — și altul care exprimă conținutul vizat de anunțare, cu deosebirea că în noua situație ambii termeni sunt incluși în același enunț.

a) Termenul de după două puncte poate fi o vorbire directă integrată, aparținând celui ce a anunțat-o (1°) sau altcuiva (2°); în amândouă situațiile semnul este neinvertibil:

1° *I-am zis [:] lasă-mă, dă-mi drumu-n lumea mea, mi-i drag altul...* (Mihail Sadoveanu, *O istorie de demult*.)

2° *S-a spus [:] un peisaj este o stare sufletească.* (Gr. C. Moisil, *Îndoileli și certitudini*.)

Integrarea vorbirii directe în enunț se poate realiza, când relația amintită nu e tranșantă, nu numai prin două puncte, ci, după raporturile din cadrul enunțului, și prin alt semn de punctuație interioară (comparativ: 1°—2°) sau fără semn (comparativ: 3°—4°), vorbirea directă fiind reprodusă numai între ghilimele:

1° *Dacă se apropia de ea și da s-o mângâie, ca s-o mai îmbuneze [:] „Dragă Acrivițo, de ce ești supărată?”, ea îl împingea cât colo.* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*.)

2° *Dar se porni numaidecât o ploaie de boncănituri în porți atât de furioase, amestecate cu urlate [,] „Deschideți, deschideți!”, că maica portăreasă, încotoșmănată cu șuba, a ieșit să întrebe cine este.* (V. Voiculescu, *Behaviorism*.)

3° *Dar cuvintele mele [:] „isprăvesc aici” mai au un înțeles.* (G. Ibrăileanu, *Eminescu. Note asupra versului*.)

4° *Și dumneata spui [] „nu e enigmă”, „obișnuit”, „trenează”.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Correspondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

b) Porțiunea anunțată poate fi un **t e x t** citat și integrat în enunț:
Era momentul să-mi spun ca Fontenelle [:] „când vin să mă vadă, unii oameni îmi fac cinste, dar când nu mai vin îmi fac plăcere”. (E. Lovinescu, *Memorii III*.)

c) Porțiunea anunțată este redată în stil indirect liber (situație în care se poate folosi și linia de pauză):

Își ceru iertare [:] era bolnav. (Apud Camelia Stan; v. Bibliografia.)

2. Se pun două puncte după prima parte a enunțului urmată de alta pe care o „anunță” oarecum, o previne, cu care se află în anumite raporturi logice, sintactic nu totdeauna clare. În astfel de cazuri două puncte sunt semn intervertibil, putând fi înlocuit îndeosebi cu linia de pauză (uneori chiar cu virgula), dar fără pregnanța „anunțării” semnificate de două puncte:

Porțiunea prevenită poate conține o enumerare — componente cu caracter apozitiv, analizând termenul dinaintea semnului:

Îndrăznesc să spun că mi-e teamă de trei lucruri [:] de neputință, de însingurare și de moarte. (Petre Țuțea către Geo Bogza, în Petre Țuțea, Între Dumnezeu și neamul meu.)

Dacă enumerarea precedă partea care o previne, două puncte se pun după ea:

Reminiscențe din vremuri imemorabile, ignoranță, incapacitatea de a reacționa altfel în fața greutăților vieții, o practică străveche a procedului [:] iată câteva din cauzele care explică bogăția extraordinară a limbii noastre în invocații propriu-zise, în imprecății, blesteme și înjurături. (Iorgu Iordan, Stilistica limbii române.)

Partea prevenită mai poate conține o explicație, o precizare, o lămurire — în sens larg —, în general cu caracter apozitiv sau referențial, precedate uneori de cuvinte care le cer, prin conținutul lor semantic: *anume, astfel, de exemplu, iată...*; în exemple: 1° indicarea sensului unui cuvânt; 2° indicarea numelui unor persoane; 3° o precizare, ca rezultat al unui proces; 4° o referire relațională; 5° o explicație privitoare la conținutul unei convingeri; 6° confirmarea unei opinii; 7° concretizarea consecințelor unui fapt; 8° ilustrarea unei aserțiuni:

1° *Paralel cu acest înțeles, termenul nostru baladă mai are încă o semnificație [:] cântec vechi, din bătrâni. (D. Caracostea, Balada populară română.)*

2° *Isprava n-a fost mai mare decât cea din 1792 a înaintașilor lor [:] Gherasim Adamovici și Ioan Bob. (I. Lupăș, Istoria unirii românilor.)*

3° *Mă uit la ceas [:] cincî. (N. Steinhardt, Jurnalul fericirii.)*

4° *Semăna copila cu el [:] la ochi. (Ion Marin Sadoveanu, Sfârșit de veac în București.)*

5° *Toți însă se înțelegeau la asta [:] că au fost bani de haram și cum au venit, așa s-au dus, fără nici un folos. (Mihail Sadoveanu, Cei doi străini.)*

6° *Avea dreptate nenea Mache [:] nu, nu făcea de avocat. (Ion Al. Brătescu-Voinești, În lumea dreptății.)*

7° *Invenția tiparului a dat naștere unei colosale erori, anume [:] a făcut pe oameni să creadă că literatura este o lucrare de utilitate pipăită, că arta literelor este o necesitate imediată pentru societatea umană, că este menită să aducă foloase imediate, practice și pozitive.* (I. L. Caragiale, *Câteva păreri.*)

8° *A fi cult înscamnă a avea un criteriu. De exemplu [:] ochiul este criteriul luminii.* (Nichita Stănescu, *Respirări.*)

Partea prevenită poate conține reproducerea unor zgomote sau sunete:

Și atunci îndată i se aduc cele cerute, și tălpoiul face iute o darabană, și apoi furișându-se de Ivan, iese cu dânsa afară și începe a o bate că de război [:] br... br... (Ion Creangă, Ivan Turbincă.)

3. Se pun două puncte după prima parte a unui enunț urmată de alta juxtapusă cu care se află în raporturi logice și gramaticale nu totdeauna clare — cel puțin în scris, deoarece în vorbire intonația poate sprijini identificarea relației — și al cărei conținut ea nu-l mai previne. În cazuri de acest fel, în loc de două puncte se pot folosi linia de pauză (îndeosebi) și virgula, cu urmări similare celor menționate mai sus, sub 2; în exemple: 1° un raport adversativ; 2° un raport conclusiv dacă prima parte (propoziție) e intonată descendent; 3° un raport cauzal; 4° un raport concesiv:

1° *Nu e de aur [:] e de raze.* (Al. Macedonski, *Rondelul cupei de Murano.*)

2° *Ai ucis [:] ți-a venit ceasul pedepsei!* (Mihail Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor.*)

3° *Simții sărutări reci [:] picura rar ploaie.* (Mihail Sadoveanu, *Două dureri.*)

4° *Muiere sau bărbat [:] om cu minte să fii!* (Ioan Slavici, *Moara cu noroc.*)

4. În enunțuri care cuprind o parte enunțiativă (imperativă, în exemplu), urmată de alta interogativă, după prima parte se folosește uneori două puncte în locul virgulei — marcând mai categoric deosebirea după scopul comunicării dintre segmente și mimând o diferență de registru (cf. § 39—2):

— *Ce vrei tu? (...) Spune [:] ce vrei?* (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea*.)

5. Cu funcție substitutivă, două puncte marchează, ca și virgula sau linia de pauză, lipsa predicatului (1°) sau a verbului copulativ (2°):

1° *Pentru nota „rău” nu dădeai; pentru „binișor” [:] pâine, brânză, măslina.* (B. Delavrancea, *Domnul Vucea*.)

2° *Dumnezeul nostru [:] umbră, patria noastră [:] o frază (...)* (M. Eminescu, *Epigonii*.)

NOTĂ: Pentru două puncte v. și § 2—1 b (cu funcție de delimitare sintactică); 2—3 (delimitative la tipuri de comunicare); 9—1a (semn la dreapta delimitativ); 9—3 b (semn între termeni, substitutiv); 17 (semn neintervertibil); 18 (semn intervertibil cu [—], [()], [;], [,]); 31 (la incidența cu cratima, semn ortografic); 32—1 (corelate cu inițiala majusculă); 32—2 c (corelate cu inițiala mare și mică).

VIRGULA

§ 59. Virgula este cel mai folosit semn de punctuație interioară, rivalizând în privința aceasta cu punctul ca semn de punctuație finală.

1. Funcția de bază și aproape generală a virgulei este de **d e l i - m i t a r e**. Prin ea, virgula e strâns legată de sintaxă și de prozodie, răspunzând în cea mai mare măsură situațiilor de punctuație interioară cerută de acestea și acoperind domeniile de întrebuințare cu funcție delimitativă gramaticală a celorlalte semne din serie, pe care le poate astfel înlocui, chiar dacă, de obicei, fără valorile lor semantice și stilistice, dar de care nu poate fi substituită cu aceeași latitudine. De aceea, virgula este semnul de punctuație interioară etalon, față de care, în împrejurări similare, semnele înrudite funcțional își manifestă caracteristicile.

2. Criteriile sintactice și prozodice de delimitare sunt suplimentate uneori de criterii **l o g i c e** — de necesitatea evitării unor ambiguități posibile fără intervenția clarificatoare a punctuației. Virgula este unul dintre semnele folosite în acest sens (îndeosebi alături de linia de pauză și de punct și virgulă).

În primul exemplu, atributul adjectival *cărămiziu* a fost izolat (ca explicativ, descriptiv) spre a arăta că noul costum avea altă culoare decât cel schimbat; neizolat (determinativ, identificator), el ar fi indicat aceeași culoare pentru ambele costume; izolarea prin virgulă, corespunzătoare pauzei precedate de ton ascendent, admisă

sintactic și prozodic, este deci impusă logic, pentru precizarea sensului comunicării (în spiritul raportului adversativ exprimat):

Pascalopol își schimbase ținuta de moșie, dar cu alt costum [,] cărămiziu. (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*.)

Al doilea exemplu cuprinde două apozitii, *Panait și tejghetarul*, ale căror semnificații, deosebite, au cerut tratarea lor diferențiată din punctul de vedere al punctuației (și al prozodiei). Pentru a arăta că personajul are mai mulți unchi, dintre care unul cu numele Panait, scriitorul a lăsat apozitia (determinativă) neizolată; spre a arăta, dimpotrivă, că Iordache în cauză e unul singur, cel cu meseria de tejghetar, scriitorul a izolat apozitia (explicativă) cu virgula repetată la distanță (corespunzător pauzelor precedate de ton ascendent, care delimitează apozitia în vorbire):

Prăvălia lui unchiu-tău [] Panait [] a rămas pe mâna băieților și a lui Iordache [,] tejghetarul [,] așa că dacă n-ai fi tu aici la cazul fatal, cine știe cu ce vă alegeți la moștenire! (I.L. Caragiale, *1 Aprilie*.)

În amândouă exemplele folosite, virgula are și funcție de identificare, distingând, în primul, un atribut izolat (explicativ, descriptiv), pe care-l delimitează, de altul neizolat (determinativ, identificator), iar, în al doilea, o apozitie explicativă, pe care o izolează, de alta determinativă, neizolată — așa cum, în alte împrejurări, deosebește o propoziție atributivă explicativă, pe care o delimitează, de alta, determinativă, neizolată.

3. Virgula este, apoi, semnul de punctuație interioară cu funcția de delimitare determinată abundant de felul în care vorbitorul interpretează raporturile dintre componentele enunțului, importanța unităților acestuia etc. din unghiul intențiilor comunicării sale. În astfel de situații, criteriul de delimitare fiind subiectiv, virgula (sau alt semn) nu mai poate fi nici impusă, nici interzisă, ci numai recomandată ca mijloc posibil (uneori necesar) de a nota în scris izolări care să răspundă intențiilor amintite.

4. Cu funcție d e l i m i t a t i v ă în afara condiționărilor sintactice și prozodice care au impus-o în cazurile menționate mai sus (sub 1), virgula e folosită în situații caracterizând întrebuințarea altor

semne de punctuație, substituite de ea: — două puncte, în relația dintre un termen care „anunță” (previne) ceva și altul care enunță (analizează) conținutul prevenit: o enumerare (1°); — cratima, între termeni repetați imediat și formând o unitate (2° o interjecție, 3° un substantiv); — tot cratima, între termeni care exprimă o apreciere cantitativă aproximativă (4°):

1° *La curte are loc un carnaval la care apar, sub forma unei mascarade, Grațiile, Parcele, precum și personaje simbolice [,] Teama, Speranța și Înțelepciunea.* (Anton Dumitriu, *Cartea întâlnirilor admirabile.*)

2° — *Ha [,] ha [,] ha. Experți străini...* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust.*)

3° (...) *Rânduri [,] rânduri trece-un freamăt ce le scutură pe toate.* [M. Eminescu, *Călin (File din poveste).*]

4° *În trei [,] patru zile scoarța de zăpadă și gheață s-a topit și a dispărut.* (C. Stere, *În preajma revoluției.*)

5. Lipsa predicatului și a verbului copulativ, subînțelese, poate fi marcată sau nu prozodic și, respectiv, prin punctuație. În alternativa: cu pauză (precedată de intonație descendentă) și semn — fără pauză și semn, vorbitorul, optând pentru prima soluție, accentuează lipsa, iar, preferând pe a doua, o ignoră și grăbește tempoul vorbirii. Folosită pentru a nota lipsa, virgula, ca și linia de pauză sau două puncte în aceeași situație, are deci funcție s u b s t i t u t i v ă determinată de interpretarea vorbitorului; în exemple, comparativ: — lipsa predicatului verbal (1°), a predicatului nominal (2°) și a verbului copulativ — în *āsindeton* (3°) marcată prozodic și, corespunzător, de virgulă; — lipsa predicatului verbal (4°) și a verbului copulativ (5°) nemarcată:

1° *Eu, mărturisii, nu știam. Ceilalți [,] mai puțin încă.* (V. Voiculescu, *Behaviorism.*)

2° *Astea-s vinuri vechi ! Astelalte [,] noi.* (Panait Istrati, *Trecut și viitor.*)

3° *Trupul lui [,] o flacăra !* (B. Delavrancea, *Hagi-Tudose.*)

4° *Un om avea în traista sa trei pâni și celălalt [] două pâni.* (Ion Creangă, *Cinci pâni.*)

5° Dacă persoanele din roman sunt vii, iar acțiunile lor [] firești, psihologia e satisfăcută. (Duiliu Zamfirescu către Iacob Negruzzi, în Duiliu Zamfirescu, *Cele mai frumoase scrisori*.)

6. Cu mai puțină pondere decât alte semne de punctuație interioară (decât punctul și virgula mai ales), virgula este întrebuințată și cu valori stilistice, expresive. În fraza extinsă de mai jos, de pildă, virgula are exclusiv funcție delimitativă la determinările explicative ale complementelor circumstanțiale juxtapuse din regentă, dar, în delimitarea acestora din urmă, virgulei i se atribuie și rolul de a structura grafic textul pe coordonatele aspectelor în care, după autor, se manifestă valorile poetice ale scrisului lui N. Iorga:

Pe poetul Nicolae Iorga îl afli în pagina de călătorie evocatoare [.] în cutremurarea cu care povestește epopeea lui Ștefan-Vodă [.] în spovedania fluidelor rădăcini ce-l leagă de înaintași [.] în articolul de ziar, care vibrează cu suferința sau cu durerea unor pierderi naționale [.] în orațiunea ce zguduie și năruie, ca-n vechea strategie patriarhală, trunchiurile abia întinate, care se prăvălesc cu prelungi și răsunătoare ecouri. (Perpessicius, Jurnal de lector.)

7. După formulele de adresare (vocative) din scrisori, cereri, apeluri, discursuri etc., virgula este în mod excepțional semn de punctuație finală (v. § 32 — 1).

Delimitări prin virgulă determinate sintactic și prozodic

§ 60. Delimitările interioare determinate de criterii sintactice și prozodice sunt obligatorii ca situații de punctuație, deci supuse regulilor, iar semnul care marchează delimitarea e desemnat opțional — în măsura în care cazul concret îngăduie alegerea. Virgula este aptă să marcheze orice izolare interioară impusă de condiționări strict sintactice și prozodice. În anumite împrejurări, chiar structurale, ea este de neînlocuit.

În coordonare

§ 61. Folosirea virgulei în coordonare e legată de mijloacele de realizare a raportului logic dintre termenii coordonați.

Pauza gramaticală interioară, obligatorie, care delimitează în vorbire părțile de propoziție și propozițiile coordonate — și care e notată de virgulă — este precedată de ușoara ridicare sau coborâre a tonului.

În coordonare virgula este semn la dreapta, după termenul coordonat.

§ 62. Se pune virgulă după părți de propoziție și propoziții coordonate prin *j u x t a p u n e r e*, însoțite sau nă de determinări.

1. Virgula delimitează *p ă r ț i* de propoziție coordonate juxtapuse a căror probabilitate de apariție în vorbire atinge nivelul superior în coordonarea copulativă.

a) În coordonarea *c o p u l a t i v ă*, virgula delimitează fie termeni diferiți constituiți în serii copulative mai mici sau mai mari, fie un singur termen reluat (expresiv, pentru insistență). În principiu, exceptând predicatul și verbul copulativ, orice parte de propoziție poate fi exprimată prin serie de termeni copulativi sau prin termen reluat — delimitați astfel prin virgulă; în exemple: 1° un subiect reluat ; 2° o serie cu subiecte ; 3° o serie cu nume predicative (incluzând două subserii cu nume predicative, coordonate copulative prin *și*); 4° un nume predicativ reluat ; 5° o serie cu atribute (substantivale prepoziționale); 6° un atribut (adjectival) reluat ; 7° o serie cu complemente directe ; 8° o serie cu complemente indirecte; 9° o serie cu complemente circumstanțiale (instrumentale) — în toate acestea virgula fiind neintervertibilă, deși, în alte situații concrete, în serii copulative poate fi folosit și punctul și virgula (v. § 19—1):

1° *El sboară, gând purtat de dor,*

Pân' piere totul [,] totul. (M. Eminescu, *Luceafărul*.)

2° *Instinctele [,] sentimentele [,] pasiunile [,] gândurile [,] erorile sunt ogindite în opera de artă purificatoare, mai ales în spectacol.* (Petre Țuțea, *Aristotel și arta. Reflecții estetice*.)

3° El a fost, este și rămâne un înțelept [,] un învățător [,] un observator și îndreptător al datinei și al legii străbune [,] un pseudopreot [,] un semifilozof mistic și un fel de profet improvizat. (Romulus Vulcănescu, *Izvoare de cultură*.)

4° Mai presus de orice sunt fericit [,] fericit [,] fericit. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

5° Orice om poartă în el o indiscutabilă sete de justiție [,] de adevăr. (Monica Lovinescu, *Unde scurte* | 1 |.)

6° Toți [,] toți copiii din acea școală sunt încântați de nasul profesorului. (I. L. Caragiale, *Câteva păreri*.)

7° De mai multă vreme semne îngrijorătoare anunțau la București o redeșteptare a strigoilor [,] un asalt al umbrelor. (Monica Lovinescu, *Unde scurte* | 1 |.)

8° Copilul se deprinde a distinge [,] a judeca [,] a-și da seama de ceea ce gândește. (M. Eminescu către Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice, în M. Eminescu, *Opere XVI*.)

9° Prin varietatea produselor [,] prin bogăția formelor [,] prin gingășia lor [românul] este aproape neîntrecut, comparat cu popoarele din imediata apropiere. (I. Simionescu, *Țara noastră*.)

b) Pentru coordonarea disjunctivă — alternativă, exemplele cuprind subiecte (1°) și complemente circumstanțiale (de mod) alternante (2°); virgula poate fi înlocuită cu linia de pauză (dar, spre a deveni compatibilă grafic în primul exemplu, linia de pauză existentă ar trebui să fie înlocuită cu virgula):

1° Eu [,] calul — tot una. (G. Ciprian, *Omul cu mârtoaga*.)

2° Eu cam în glumă [,] cam în serios, i-am zis (...) (I.L. Caragiale, *Identitate*.)

c) În coordonarea adversativă, seriile conțin unul dintre termenii juxtapuși negat; dacă negat e primul, al doilea apare cu conjuncția de opoziție *ci* omisă; structurile acestea adversative pot îmbrăca orice parte de propoziție: 1° subiecte, 2° nume predicative, 3° atribute, 4° complemente directe, 5° complemente indirecte, 6° complemente circumstanțiale de loc etc.; peste tot virgula poate fi înlocuită cu linia de pauză:

1° Nu copilul [,] mama a strigat. (Apud *Gramatica limbii române*. Coordonații acad. Al. Graur, Mioara Avram, Laura Vasiliu.)

- 2° E profesor [,] nu învățător.
- 3° Are glas cald [,] nu aspru.
- 4° A cerut mâncare [,] nu băutură.
- 5° A adus nu pentru mine [,] pentru tine.
- 6° Pune-l nu aici [,] dincolo.

2. Virgula delimitează p r o p o z i ț i i coordonate juxtapuse, principale sau subordonate, în condiții asemănătoare cu cele de mai sus, de sub 1.

a) Se pune astfel virgulă după propoziții coordonate c o p u l a - t i v e , fie principale, fie subordonate (de orice fel); în exemple: 1° o serie cu propoziții principale; 2° o propoziție principală reluată; 3° serii cu propoziții subiective, 4° atributive, 5° complementive directe, 6° complementive indirecte, 7° circumstanțiale (de timp); în seriile copulative din frază, virgula poate fi înlocuită, în funcție și de situația concretă, de punct și virgulă:

1° *Celelalte femei își vedeau de treabă [,] erau destul de departe de noi [,] păreau înlemnite în aplecarea lor continuă asupra pământului, pe coada sapelor.* (Ștefan Bănuțescu, *Satul de lut.*)

2° *Îl îngrijim [,] îl îngrijim ! strigară toți voioși.* (V. Voiculescu, *Ciobănilă.*)

3° *Cum se gândește [,] cum se iubește [,] cum se suferă nu se poate învăța în orele de curs și nici atesta prin certificat de absolvire.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procrust.*)

4° *Te-ai gândit la rușinea de care te acoperi [,] de care ne acoperi?* (Camil Petrescu, *Joeul ielelor.*)

5° *Voiam să te rog să nu mă uiți de tot [,] să-ți aduci aminte de mama ta, că tare mi-ai fost drag...* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară.*)

6° *De aceea yă întreb mereu: mi-e teamă să nu fac greșeli [,] să nu vă supăr.* (Mircea Eliade, *Maitreyi.*)

7° *Când anii trec [,] când palatele se închid [,] când prietenii mor, prințesa Bibescu, despre care cineva spunea că este „femeia care-și aduce cel mai bine aminte”, trăiește din amintirile pe care le dăruiește altora.* (Monica Lovinescu, *Seismograme. Unde scurte II.*)

În raport de coordonare copulativă prin juxtapunere se pot afla părți de propoziție și propoziții subordonate cu aceeași funcție în

frază ca partea de propoziție în cadrul propoziției ; în exemple: 1° o serie cu două nume predicative și o propoziție predicativă ; 2° o serie cu două complemente circumstanțiale de loc și o propoziție circumstanțială de loc:

1° *Tu să-mi fii frate [,] rudă [,] ce-i vrea.* (V. Alecsandri, *Istoria unui galbân și a unei parale.*)

2° *Începu să-i care la pumni peste cap [,] peste obraji [,] pe unde nimerea.* (Liviu Rebreanu, *Răscoala.*)

În astfel de împrejurări, dacă există adică în serie mai multe părți de propoziție coordonate, acestea pot fi separate de propoziția subordonată juxtapusă nu numai prin virgulă (ca în exemplele folosite), ci și prin linie de pauză.

b) Pentru coordonarea *d i s j u n c t i v ă — a l t e r n a t i v ă*, exemplele conțin propoziții principale (regente) alternative (1°) și, în același fel, propoziții subordonate concesive în două serii coordonate copulative, juxtapse și în subordonare (2°); în locul virgulei se poate folosi linia de pauză:

1° *Acum îți dă [,] acum ia, căci nu știi ce are să fie mâine.* (Ioan Slavici, *Moara cu noroc.*)

2° *Avea călători [,] n-avea călători, avea poștă [,] n-avea poștă, el oprea.* (Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța.*)

Ca și în cazul de sub 1° din 1b, de mai înainte, în exemplul următor virgula din seria alternativă poate fi înlocuită cu linia de pauză dacă aceasta — delimitând în frază seria subordonată concesivă (tot prin juxtapunere) de regentă — este înlocuită la rândul ei de virgulă:

Ai [,] n-ai — dai ! (Paul Goma, *Patimile după Pitești.*)

c) În coordonarea *a d v e r s a t i v ă*, structura seriei este asemănătoare cu cea din cadrul propoziției — cu primul termen negat (1°) sau cu al doilea (2°); în locul virgulei se pot folosi linia de pauză și, mai rar și mai puțin recomandabil, două puncte (v. § 58—3):

Nu vine [,] aleargă !

„Noi muncim [,] nu gândim (sic !)”

d) Juxtapunerea cu sens *c o n c l u s i v* este probabilă, putând fi decodată ca atare în măsura în care se presupune (la lectură) a fi marcată în vorbire de intonație descendentă; situația generală permite

și linia de pauză, punctul și virgula (sau și două puncte, dar nu în cazul exemplului dat):

— *S-a sfârșit cu mine, Coane: mi-a omorât câinele [,] mă duc și eu.* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

§ 63. În coordonarea prin **j o n c Ț i u n e**, virgula se folosește necondiționat după termenii coordonați adversativ și conclusiv și condiționat după termenii coordonați copulativ și disjunctiv (și unii, și alții — însoțiți sau nu de determinări).

1. Se pune virgulă după **p ă r Ț i** de propoziție coordonate, în situațiile și în condițiile menționate în continuare.

a) Virgula delimitează părți de propoziție coordonate **c o p u l a t i v e** (exceptând predicatul — de orice fel) care nu sunt legate prin și copulativ; în exemple: 1° o serie cu subiecte legate prin locuțiunea prepozițională *împreună cu*; 2° o serie cu apoziiții legate prin locuțiunea conjuncțională *precum și*; 3° o serie cu nume predicative legate prin locuțiunea conjuncțională cu corelativ antepus *nu numai..., ci și...*; 4° o serie cu complemente indirecte legate de locuțiunea conjuncțională cu corelativ antepus *atât..., cât și...*; în aceste situații virgula este, prin tradiție grafică, semn neintervertibil:

1° *Această curiozitate, noi [,] împreună cu toate organele opoziției, am rostit-o mereu chiar de la întâia cădere a proiectului pentru tutunuri (...).* (I. L. Caragiale | *Frații radicali și d. Dim. Sturza* |.)

2° *Află de la el tot ce voia să știe, adecă turcirea Doamnei Elisabeta și a fiilor ei [,] precum și încarcerarea Principelui Corecki în închisoarea celor Șapte Turnuri.* (C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe I.*)

3° *Literatura constituie nu numai o artă [,] ci și un bun economic, producător de venituri, capabil să asigure întreținerea materială a scriitorului și chiar buna sa stare.* (Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*.)

4° *Iarna e anotimpul plăcerilor mari atât pentru tinerii dicosieni [,] cât și pentru cai.* (Ștefan Bănuțescu, *Cartea milionarului I.*)

b) Virgula delimitează părți de propoziție coordonate **disjunctive** — **a l t e r n a t i v e** (exceptând predicatul — de orice

fel) numai atunci când conjuncțiile sunt folosite la fiecare termen coordonat; în astfel de situații ea poate fi înlocuită (cu linia de pauză mai ales), nu însă și dacă părțile alternative fac serie mare, cu mulți termeni; în exemple: 1° o serie disjunctivă, cu subiecte, cu *ori...., ori...*; 2° o serie alternativă cu complemente circumstanțiale de mod, cu *fie..., fie...*; 3° o serie mare cu subiecte, cu *ori..., ori...*:

1° *Trebuie să pleci ori tu [,] ori eu.* (Apud Gramatica limbii române. Coordonatori acad. Al. Graur, Mioara Avram, Laura Vasiliu.)

2° *Caii puteau fi înhămați fie într-o parte [,] fie în alta (...)* (Ștefan Bănulescu, *Cartea milionarului I*.)

3° *Ce nu ți-o fi pe plac la mine? neamul meu? ori mintea [,] ori apucăturile sufletești [,] ori purtările mele [,] ori... ce?* (I.L. Caragiale, *Făt-Frumos cu Moț-în-frunte*.)

c) Virgula delimitează părți de propoziție coordonate *a d v e r s a t i v e* (exceptând predicatul, de orice fel) și e neintervertibilă în cazul locuțiunii conjuncționale *nu atât ..., cât...*; în exemple: 1° o serie cu nume predicative, cu *dar*; 2° o serie cu attribute adjectivale (în care, deoarece seria este izolată cu linii de pauză, semnul acesta nu mai poate înlocui virgula), cu *dar*; 3° o serie cu complemente directe, cu *ci*; 4° o serie cu complemente indirecte, cu *nu atât..., cât...*; 5° o serie cu complemente circumstanțiale (de scop), cu *ci*:

1° *Râsul lui Maiorescu este tăios [,] dar demn.* (Tudor Vianu, *Artă prozatorilor români*.)

2° *Se subînțelege că o asemenea examinare bibliografică — prea fugitivă [,] dar riguros exactă — va cuprinde numai 38 de ani (...)* (Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei I*.)

3° *Nu mai întâlnim pe învățătorul sever și țeapăn cu vergile-n mână [,] ci un suflet uman, care se coboară la treapta sufletelor copilărești și le **disciplinează**, nu le **siluiește**.* (M. Eminescu, oficial, către Titu Maiorescu, în M. Eminescu, *Opere XVI*.)

4° *Celelalte formule sunt caracteristice nu atât unor subdialecte [,] cât unor anumite grupuri de graiuri.* (Marica Pietreanu, *Salutul în limba română*.)

5° *Mare parte din datoriile sătenilor de după război (...) n-au fost făcute pentru investiții economice, folositoare țării [,] ci mai mult*

pentru imitarea luxului de la orașe, cu înșelătoria lui care costă.
(I. Simionescu, *Țara noastră*.)

d) Virgula delimitează părți de propoziții coordonate **c o n c l u - s i v e** (exceptând predicatul — de orice fel) și poate fi înlocuită în astfel de situații cu alt semn înrudit; în exemple: 1° o serie cu nume predicative; 2° o serie cu apozitii; 3° două subserii cu complemente directe (coordonate copulative în cadrul subseriei); 4° serii cu complemente circumstanțiale (de timp, de loc, de mod etc.) — toate cu *deci*:

1° *Cu cât literatura este mai puțin orală, cu atât ea este mai instruită, mai evoluată [,] deci mai „literară”.* (Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*.)

2° *Cum am văzut, creația mare presupune conceperea individului în raporturile lui cu realitatea, adică o gândire științifică [,] deci o invazie a elementului neartistic.* (G. Ibrăileanu, *Creație și analiză*.)

3° *Lumea elenă simboliza adevărul, binele și frumosul [,] deci știința, etica și arta, prin trei muze dansând împreună.* (N. Mărgineanu, *Sub semnul omeniei*.)

4° *Vine luni [,] deci poimăine (... la oraș [,] deci și pe la noi; ... pe jos [,] deci greu etc.).*

2. Se pune virgulă după **p r o p o z i ț i i** (principale sau subordonate — de orice fel, fără sau cu determinări) coordonate cu conjuncții și locuțiuni conjuncționale, în situațiile și în condițiile menționate în continuare.

a) Virgula delimitează propoziții coordonate **c o p u l a t i v e** care nu sunt legate prin *și* copulativ; în exemple: 1° o serie cu propoziții principale, legate prin *iar*; 2° o serie cu propoziții completive directe, legate prin locuțiunea conjuncțională *precum și*; 3° o serie cu propoziții subiective, legate prin locuțiunea conjuncțională cu corelativ antepus *nu numai(că)...., ci și(că)....*; 4° o serie cu propoziții circumstanțiale de timp, legate prin locuțiunea conjuncțională cu corelativ antepus *atât (când)...., cât și(când)....*; virgula poate fi înlocuită numai în primul caz:

1° Vântul se întetise rece [,] iar arborii porniseră a geme. (Mateiu I. Caragiale, *Remember*.)

2° Știe să vorbească tăios, să dea replică prompt [,] precum și să se rețină când e cazul.

3° Astăzi e sigur nu numai că au mințit [,] ci și că au făcut-o cu minuțioasă premeditare.

4° Se irită atât când e întrerupt [,] cât și când nu i se îngăduie să întrerupă el.

b) Virgula delimitează propoziții (de orice fel) coordonate *d i s - j u n c t i v e* — *a l t e r n a t i v e* numai când conjuncțiile sunt folosite la fiecare propoziție și e intervertibilă în condițiile menționate mai sus, sub 1b; în exemple: 1° o serie disjunctivă cu propoziții principale, cu *ori...*, *ori...*; 2° o serie alternativă, cu propoziții circumstanțiale de cauză, cu *fie că...*, *fie că...*:

1° *Ori mă cred pe cuvânt și atunci îmi dau drumul [,] ori nu mă cred și atunci...* (Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*.)

2° *Fie că nu mai este timp de lucrat în casă [,] fie că produsele fabricate sunt mai ieftine [,] fie în sfârșit că spiritul de imitație e mai dezvoltat, produsele industriale tot mai mult iau locul celor casnice, iar portul național, chiar în văile tănuite de munți, este tot mai părăsit.* (I. Simionescu, *Țara noastră*.)

c) Virgula delimitează propoziții coordonate *a d v e r s a t i v e* — de orice fel —, fiind substituibilă în condițiile menționate mai sus (sub 1c); în exemple: 1° serie cu propoziții principale, cu *dar*; 2° serie cu propoziții complementive directe, cu *ci*; 3° serie cu propoziții principale, cu *și* adversativ; 4° serie cu propoziții subordonate, cu locuțiunea conjuncțională (cu corelativ) *nu (atât)...*, *cât...*; 5° o serie cu propoziții diferite: o circumstanțială de cauză și una de scop, legate cu *ci* (mai rar):

1° *Nu deslușeam nimic în scunda încăpere [,] dar un glas mă chema, răsând, dinăuntru.* (Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*.)

2° *Știu că nu scrie [,] ci dictează.* (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

3° *Eu mi-am făcut un cântec [,]*

Și n-aș fi vrut să-l fac. (G. Coșbuc, *Cântecul fusului*.)

4° Se necăjește nu atât că dumnealui întârzie mereu [,] cât că nu-l anunță niciodată.

5° A venit nu pentru că îi era dor [,] ci ca să-ți ceară bani. (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

Conjunția adversativă *or*, folosită de obicei în coordonarea contextuală, cu specific argumentativ, e izolată de virgulă:

Ea face parte din sistem. Or [,] sistemul nu tolerează adevărul, ci îl îngroapă, atunci când nu-l „aranjează”. (Virgil Ierunca, *Dimpotrivă*.)

d) Virgula delimitează propoziții coordonate c o n c l u s i v e — de orice fel și în condiții de substituie asemănătoare cu cele din 1d, de mai sus; în exemple: 1° o serie cu propoziții principale, cu *decî*; 2° o serie cu propoziții complete directe, cu locuțiunea conjuncțională (*și*) *prin urmare*; 3° o serie cu propoziții diferite — o circumstanțială instrumentală și una de timp, legate cu *decî* (mai rar):

1° *Argumentarea progresează în felul următor: lucrurile sunt [,] decî ele au o cauză.* (Mircea Vulcănescu, *Logos și eros*.)

2° *Criticastrul din Cuvântul mai găsește că oamenii sunt răi [,] și prin urmare oamenii fiind răi, și romanul e rău.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

3° *Vine cu ce găsește [,] decî când s-o întâmpla.*

În subordonare

§ 64. Folosirea virgulei în subordonare e legată de natura unităților subordonate, de gradul lor de dependență, de poziția lor în enunț, uneori și de mijloacele de exprimare a raportului de subordonare.

Pauza gramaticală interioară, obligatorie, care delimitează în vorbire părți de propoziție secundare în cadrul propoziției și propoziții subordonate în frază — și care e notată de virgulă — e precedată în general de intonație ușor ascendentă, excepție făcând unele unități intercalate, la care pauza e însoțită de ușoara coborâre a tonului.

În subordonare, virgula e folosită la dreapta (după termenul subordonat așezat înaintea regentului), la stânga (înaintea termenului

subordonat așezat după regent) și repetată la distanță pentru încadrarea termienilor intercalați.

§ 65. Se izolează prin virgulă părți secundare de propoziție, juxtapuse sau joncționale, însoțite sau nu de determinări, în situațiile și în condițiile menționate în continuare.

1. Virgula izolează următoarele părți secundare :

a) **Atribute izolate:** 1° descriptiv, 2° circumstanțiale — în amândouă cazurile, delimitate prin virgulă repetată la distanță; 3° circumstanțial, delimitat la dreapta; la primele două se pot folosi și linia de pauză sau parantezele, la ultimul, eventual, linia de pauză:

1° *Tatăl [,] enorm de bogat [,] putea plăti o răscumpărare regească.* (V. Voiculescu, *Limanul*.)

2° *Tânărul [,] aprig, egoist [,] sperie.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Correspondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

3° *Prins de deznădejde [,] Răutu nu mai știa ce să întreprindă (...).* (C. Stere, *În preajma revoluției*.)

b) **O apozitie explicativă**, pe care o încadrează în cuprinsul propoziției (1°) sau o delimitează la stânga când apozitia încheie enunțul (2°); în amândouă pozițiile se pot folosi în general linia de pauză sau parantezele (acestea, concret, nu și în primul exemplu, din cauza semnificației excepționale a ceea ce exprimă prima apozitie):

1° *Dumnezeu [,] ființă nemărginită [,] există, spune Descartes, de vreme ce eu [,] ființă mărginită ([,] am ideea lui.* (C. Noica, *Jurnal filozofic*.)

2° *Orice întrebare sistematică presupune o problemă [,] adică un șir de întrebări ce se desfac unele din altele pe măsura dezlegării lor, înainte de a ajunge la răspuns.* (Mircea Vulcănescu, *Logos și eros*.)

c) **O construcție gerunzială** (1°), **participială** (2°) sau **infinitivală** (3°), cu funcție de complement circumstanțial dezvoltat și așezată la începutul propoziției; virgula, semn la dreapta, e singura recomandabilă:

1° *Închisoarea fiind și ea un mormânt [,] sfatul se adevărește excelent: cui îi place să învețe poezii nu se va plictisi niciodată în pușcărie — și nu va fi singur.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° *O dată pasul și jumătate făcut [,] croitorul înseamnă locul cu un țărș.* (Ștefan Bănuțescu, *Cartea milionarului I*.)

3° *Înainte de a sosi el acolo [,] perdelele roșii și grele de catifea s-au dat încet în lături (...)* (Ibidem.)

2. Se izolează cu virgulă complementele circumstanțiale cu corelativ (situații mai frecvente în planul frazei); în exemplu, un complement circumstanțial de loc, în care, existând o linie de pauză, virgula rămâne nesubstituibilă:

În tragedia luptei fără speranță [,] acolo s-a petrecut schimbarea la față a marelui martir — țărșanul român. (Vasile Pârșan, *Memoriale*.)

3. Se izolează cu virgulă părți de propoziție care nu se află pe locul lor firesc, în următoarele împrejurări (în care virgula e semn substituibil):

a) Când o parte de propoziție este dislocată și izolată de pauze; în exemple: 1° un atribut adjectival pronominal; 2° un atribut substanțial prepozițional:

1° *Discuție cu Fulga și cu Vulpescu, care îmi cere să facem împreună, în cadrul unei emisiuni la radio [,] a sa [,] un interviu pe tema Liviu Rebreanu.* (Mircea Zăciu, *Jurnal I*.)

2° — *Eu te iau și astă-seară, dar să te juri că mâine dimineață nu mai uiți ușa deschisă [,] de la drum [,] să mă pomenesc iar cu duhul necurat.* (I. L. Caragiale, *Abu-Hasan*.)

b) Când un complement circumstanțial este intercalat: — între părți de propoziție aflate în raporturi foarte strânse; în exemple: 1° un complement de cauză și 2° unul concesiv între subiect și predicat; 3° un complement de scop între predicat și un complement indirect; — între elementele unei conjuncții (subordonatoare) compuse; în exemplu, 4°, un complement condițional (ca, ..., să...):

1° *Poporul nostru [,] din cauza împrejurărilor istorice [,] a rămas cam înapoi de cultura europeană (...)* (I. L. Caragiale | *Școala și familia*.)

2° De aci rezultă că școala noastră [,] cu toate silințele și sacrificiile statului [,] nu dă tocmai roade relativ suficiente. (Ibidem.)

3° Pe când se gândesc la acest pas, iată că se împrăștie în lume vestea despre intenția guvernului de a veni [,] pentru acoperirea în parte a deficitului bugetar [,] cu o lege asupra fabricațiunii țuicii, lege care etc. etc. (I. L. Caragiale, *Desiderate legitime*.)

4° Și îi porunci ca [,] în caz de nevoie [,] să fie trezită chiar noaptea. (C. Stere, *În preajma revoluției*.)

§ 66. Se izolează prin virgulă propoziții subordonate cu sau fără determinări, în următoarele împrejurări:

1. În j u x t a p u n e r e, situații mai clare prezintă subordonatele cauzale (1°) și concesive (2°), care pot avea și corelativ (respectiv, 3°—4°), care sunt marcate de intonație ascendentă și în cazul cărora se poate folosi și linia de nauză:

1° Proverbele constată cinic situația: „Dai [,] n-ai”. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° O fi, n-o fi [,] căsătoria n-a ținut. (C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe III*.)

3° Vrei bani [,] atunci muncește! (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

4° Fie și așa [,] eu tot nu vin. (Ibidem.)

2. Se izolează cu virgulă, substituibilă, următoarele propoziții în raport de subordonare j o n c ț i o n a l.

a) Propozițiile atributive explicative, intercalate (1°) sau nu (2°) — în exemple, cu care:

1° Centrul de greutate al capului [,] care este cel mai stabil [,] se află în treimea anterioară a bazei craniului. (Gh. Ghițescu, *Anatomie artistică*.)

2° Eminescu este un povestitor fantastic [,] căruia i se impune nu observarea realității, ci recompunerea ei vizionară, grea de semnificații adânci. (Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*.)

b) Propozițiile a p o z i t i v e, fie că se referă la un cuvânt din regentă (1°) cu adică, fie că determină întreaga regentă (2°), cu ceea ce:

1° — *Ferește-ți înțelepciunea de potriveli — îi strigă Miron [,] adică cel ce vorbise mai înainte despre secetă.* (Ștefan Bănulescu, *Dropia*.)

2° *Măria-sa, întinzând iar cupa, primi vin din fedeleș și bătu pe umăr pe Simion [,] ceea ce fu de mirare pentru boieri.* (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

c) Propozițiile circumstanțiale consecutive (1°) — dacă nu sunt introduse prin conjuncția de imediat după predicatul regentei (2°):

1° *Tresare atât de puternic [,] încât gamela îi scapă din mână, pe pieptul meu.* (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

2° *Și tot ninsoare și pâclă până-n pământ [,] de nu se vedea om pe om alături fiind.* (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*.)

d) Propozițiile circumstanțiale concesive — exceptând pe cele introduse prin locuțiunea *nicăi dacă*, la care izolarea este opțională; 1° cu *deși*, 2° cu *oricât*:

1° *Deși îl urmărește cu atenție [,] Drăgan se încurcă.* (Horia Pătrașcu, *Reconstituirea*.)

2° *Un bătrân profesor știe că are și ascultători care nu-nțeleg niciodată [,] oricât s-ar căzni.* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini*.)

e) Propozițiile circumstanțiale opoziționale — cu excepția falselor comparative, la care izolarea e opțională; în exemple: 1° cu *în loc să*, 2° cu *dacă*:

1° *În loc să îmbunătățească viața [,] o înrăutățesc.*

2° *Dacă mai înainte îl privea pe Stamati c-un suveran dispreț [,] acum ajunsese să-l urască înverșunată.* (Jean Bart, *Europolis*.)

f) Propozițiile cumulative conjuncționale:

După ce că e prost [,] are și pretenții. (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

3. Se izolează prin virgulă propoziții subordonate (necircumstanțiale) care pot fi (și sunt) redate prin pronume neutre; în exemple: 1° o propoziție subiectivă, cu *că*; 2° o propoziție completivă directă, cu *ce*:

1° *Că acest domn Sălăgeanu face tablouri [,] aceasta-i treaba lui de care nimeni nu se ocupă.* (I. L. Caragiale, *Sălăgeanu*.)

2° *Ce pierde [,] asta cred că vede oricine.* (Alexandru Paleologu, *Alchimia existenței*.)

În situație asemănătoare se poate afla subiectul:

A face ceva, a reforma, a schimba și a construi [,] aceasta i-a fost visul (...). (N. Iorga, *Dr. C.I. Istrati*.)

4. Se izolează prin virgulă propozițiile subordonate circumstanțiale care au un c o r e l a t i v în regentă; în exemple: — un element (facultativ) dintr-o serie cu conjuncții sau locuțiuni conjuncționale perechi: 1° *cum..., cum...* (de timp); 2° *de ce..., de ce...* (modale de măsură progresivă); — un corelativ adverbial obligatoriu: 3° *cu cât ..., cu atât...* (modală de măsură progresivă); — un corelativ adverbial facultativ: 4° *unde..., acolo...* (de loc); 5° *când..., atunci...* (de timp); 6° *dacă..., apoi...* (cauzală); 7° *de aceea..., ca să...* (de scop); 8° *cum..., așa...* (de mod); 9° *dacă..., atunci...* (condițională); 10° *după ce [că]..., apoi...* (cumulativă):

1° *Cum au ajuns [,] cum s-au pus pe vorbă.*

2° *Și de ce se apropia [,] de ce lumina mai tare, de li fura vederile.* (Ion Creangă, *Harap Alb*.)

3° *Cu cât mă afundam mai mult în sălbăticie [,] cu atât creștea în mine o neștiută demnitate și un nebănuit orgoliu.* (Mircea Eliade, *Maitreyi*.)

4° *Unde te doare [,] acolo te legi.* (Proverb)

5° *Când mi-oi vedea eu ceafa cu ochii [,] atunci să știi că încep a crede în hărnicia voastră și a mă teme de voi.* (Ioan Slavici, *Moara cu noroc*.)

6° *Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană și c-o casă de copii [,] apoi trebuie să-și bată joc de casa mea?* (Ion Creangă, *Capra cu trei iezi*.)

7° *De aceea vorbesc [,] ca să înșele.*

8° *Cum se risipește mireasma în aer [,] așa s-au dus toate.* (Mihail Sadoveanu, *Baltagul*.)

9° *Dacă enigmă ar fi insolită [,] atunci am cădea în senzațional, în platitudinea tensiunii artificiale.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Correspondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

10° *După ce e mută [,]*

Apoi e și slută. (Proverb)

5. Se izolează cu virgulă propozițiile subordonate circumstanțiale *i n t e r c a l a t e*, cuprinse între elemente aflate în legături foarte strânse și încadrate de pauze precedate de ton descendent; în exemple: 1° între subiect și predicat (de scop); 2° între verbul copulativ și numele predicativ (de mod); 3° între o conjuncție coordonatoare și restul regentei: ... *dar, cum...* (cauzală); 4° între un pronume relativ și restul subordonatei regente: ... *care, în loc să...* (opozițională); 5° între o conjuncție subordonatoare și restul subordonatei regente: ... *că, dacă...* (condițională); 6° între un adverb relativ și restul subordonatei regente: ... *cum, după ce...* (de timp); 7° între elementele unei conjuncții subordonatoare compuse ...*ca, dacă..., să...* (condițională):

1° *Vezi că și Sofia [,] ca să descopere ce e între el și soră-sa [,] a întrebuințat față de dânsul toate meșteșugurile (...).* (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Două surori.*)

2° *Veacul acesta de mijloc, care ne-a dat catedralele de piatră și de gând, nu a fost deci [,] cum au încercat să ne facă s-o credem filozofii veacului al XVIII-lea [,] un veac de întuneric.* (Mircea Vulcănescu, *Logos și eros.*)

3° *Mă invitase până acum de două ori să iau ceaiul cu el, dar [,] cum îmi prețuiam mult timpul liber, dedicându-l în întregime fizicii matematice [,] îl refuzasem.* (Mircea Eliade, *Maitreyi.*)

4° *Căci nu e vorba de o fată care [,] în loc să ia în căsătorie un tânăr [,] preferă un bătrân cu bani.* (G. Călinescu către A. Rosetti, în Liviu Călin, *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu.*)

5° *Aceasta însă nu însemnează că [,] dacă eu aș face greșala să emit aci o părere contrară părerilor sale [,] directorul ar împărtăși părerea mea.* (I. L. Caragiale [*Părerii libere*].)

6° *Vedeți-i voi, cari sunteți totdeauna posomorâți, cum [,] după ce s-au împărtășit de acea binefacere [,] ies toți cu fețele senine și vesele.* (I. L. Caragiale [*Noi și Biserica*].)

7° *M-a rugat ca [,] dacă nu mi-e greu [,] să-i cumpăr o carte poștală.* (Apud *Gramatica limbii române*, Coordonatori acad. Al. Graur, Mioara Avram, Laura Vasiliu.)

La unitățile nelegate sintactic

§ 67. Unitățile interioare nelegate sintactic de (lipsite de raporturi sintactice în) propoziția sau fraza în care apar — vocative, interjecții, adverbe de afirmație și de negație, construcții incidente — constituie propoziții sau fraze de sine stătătoare și sunt izolate în vorbire prin pauze precedate de intonație descendentă, iar în scris prin virgulă (când nu au caracter interogativ sau exclamativ) ori prin alt semn de (sau și de) punctuație interioară.

1. **Vocativele**, însoțite sau nu de determinări, singure (1°) sau formând o unitate cu o interjecție (2°) se izolează în orice poziție:

1° — *Vasile [,] unde te duci [,] Vasile?* (Ștefan Bănuțescu, *Masa cu oglinzi*.)

2° *Ia gândește-te [,] mă Iancule dragă [,] atâta copil aveam și eu.* (Ion Al. Brătescu-Voinești, *Întâmplare*.)

2. **Interjecțiile**, singure, se pot izola în orice poziție:

— *A [,] dumneavoastră erați?* (Ana Blandiana, *Proiecte de trecut*.)

— *Ce urlă [,] bre [,] așa și faci atâta tărațoi?* (I. L. Caragiale, *Pastramă trufanda*.)

— *N-ai trișat [,] măi?* (Paul Goma, *Patimile după Pitești*.)

3. **Adverbele** de afirmație (1°) și de negație (2°) sunt izolate la începutul enunțului, ca răspunsuri independente la întrebări (neincidente):

— *Te-ai sculat?*

— *Sigur [,] sunt îmbrăcată.* (Radu Tudoran, *Anotimpuri*.)

— *Mă iei și pe mine cu el?*

— *Nu [,] că are un singur loc.* (*Ibidem*.)

4. Virgula izolează construcții **incidente** care nu au caracter interogativ sau exclamativ și care conțin fie intervenția vorbitorului în propria comunicare, cu elemente de adresare (1°), de atitudine (2°) sau de explicare, de precizare (3°), fie o intervenție (a autorului) în vorbirea directă (a personajului), și anume în interiorul enunțului în

vorbire directă (4°), după el când vorbirea directă e încheiată (5°) ori când continuă, după o pauză finală, cu alt enunț (6°):

1° *Afacerea Arghezi e [,] iață [,] departe de a fi limpezită.*
(Mircea Zăciu, *Jurnal I.*)

2° *Moara-de-Piatră ca moșie e o moșie mică [,] da [,] dar ce rai mic !* (I. L. Caragiale, *Om cu noroc.*)

3° *Spunea că dimineața [,] să fi fost zece [,] domnișoara Amelia vrând să caute ceva s-a suit în pod.* (Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București.*)

4° — *Domnule sublocotenent [,] zise vagmistrul scurt [,] vă rog să-mi treceți mie comanda.* (V. Voiculescu, *Viscolul.*)

5° — *Totuș ai fi putut avea loc și dumneata [,] stăru universitarul.* (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii.*)

6° — *Adevărat e că d-voastră nu pierdeți vremea în seminar [,] zise Ghiță. E foarte important pentru viața unui om să nu-și piardă vremea în tinerețe.* (*Ibidem.*)

Delimitări prin punctuație neadmise sintactic

§ 68. Regulile prohibitive se referă, în cazurile care fac obiectul acestui capitol, nu la folosirea semnului, ci la *s i t u a Ț i i l e* de punctuație interzisă sintactic — pentru virgulă sau pentru alt semn înrudit funcțional cu ea. În esență, punctuația nu e admisă gramatical fie pentru că natura raporturilor sintactice, gradul legăturii dintre unitățile sintactice sau mijloacele de realizare a raporturilor nu îngăduie delimitări prin pauze și intonație, fie pentru că, din cauza unor factori de felul celor menționați, o pauză, existentă totuși, nu poate fi notată de punctuație.

Situațiile luate în considerație de lucrările normative sunt așadar negative, prohibitive din punctul de vedere strict obiectiv al condiționărilor gramaticale. Însă, cu puține excepții (de pildă, virgula înainte de *de* final ori de *de* consecutiv urmând imediat după predicat), o situație de punctuație interzisă sintactic poate deveni una acceptată din necesități tot obiective, dar logice, ori, mai ales, din punctul de vedere al unor condiționări extragramaticale și al

interpretării vorbitorului. Reglementările următoare, restrânse la situații în care se folosește virgula, trebuie considerate în acest spirit.

1. Nu se pune virgulă între subiect și predicat — dacă subiectul este însoțit sau nu de determinări explicative neizolate; în exemple: 1° subiect urmat imediat de predicat; 2° subiect însoțit de atribute neizolate; 3° o propoziție subordonată neizolată (atributivă determinativă) intercalată între subiect și predicat; 4° subiect cu un atribut izolat, prin virgule; 5° o propoziție circumstanțială (de mod) intercalată, cu virgule, între subiect și predicat:

1° *Văzduhul [] era curat.* (Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*.)

2° *Privirea curioasă a moșneagului [] salvă reputația de bun predicator a tânărului.* (Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*.)

3° *O școală [] în care profesorul nu învață și el [] e o absurditate.* (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*.)

4° *Ea [,] de firea ei nu prea vorbitoare și așezată [,] nu putea să stea la un loc de bucurie.* (Ion Al. Brătescu-Voinesti, *Până Trăsnea Sfântul*.)

5° *Femeile [,] cum le e obiceiul [,] vorbeau mult.* (I. L. Caragiale, *Sistema doctorului Catran și a profesorului Pană*.)

2. Nu se izolează prin virgulă termeni c o o r d o n a ți — părți de propoziție sau propoziții — în următoarele situații:

a) Când termenii sunt legați prin și copulativ; în exemple: 1° subiecte; 2° atribute (adjective); 3° propoziții principale; 4° propoziții subordonate (completive indirecte):

1° *Sunt aici fețe învederat persane [] și fețe tătare.* (Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*.)

2° *Fusese o fată vioaie [] și aprigă, frumoasă [] și cuminte.* (Mihail Sadoveanu, *Un om năcăjit*.)

3° *Dumneata cercetezi [] și numeri marfa [] și pui banii pe masă.* (Mihail Sadoveanu, *Baltagul*.)

4° *Mă gândesc că poate nu-i nimic [] și ți-ai făcut vreo nălucire.* (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

Totuși, în aceleași condiționări gramaticale, înainte de și copulativ virgula este impusă de necesități structurale, de existența

unor unități izolate prin natura lor și intercalate între un termen coordonat și cel de după el legat cu și copulativ; în exemple: 1° un vocativ; 2° o interjecție; 3° o construcție incidentă; 4° un atribut izolat; 5° o propoziție atributivă explicativă; 6° o apozitie; 7° o propoziție apozitivă:

1° *Să trăiești, fătul meu [,] și să-ți dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci.* (Ion Al. Brătescu-Voinesți, *Moartea lui Castor*.)

2° *Taci, mări [,] și ascultă.*

3° *Nu e ușor să știi să te închini frumos, continuă moșneagul [,] și să aștepti apoi să-ți vezi rugăciunea cum se întoarce înspre tine și cum te poartă și te ferește, la fiecare pas.* (Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București*.)

4° *Pe lângă că avem de-a face cu produse a căror fabricare presupune o lungă tradiție, uneori de mai multe ori seculară [,] și a căror origine este cu totul învăluită în întuneric, apoi nu trebuie uitat că **poporul** și manifestările lui au intrat de puțină vreme în istorie (...)* (Gh. Oprescu, *Arta țărănească la români*.)

5° *În sfârșit, a primit la sine pe călugărul **Macarie**, tipograful, care lucrase mai înainte în Peninsula Balcanică, într-o mănăstire, lângă Cetinie [,] și i-a comandat cea dintâi carte tipărită la noi, un **Liturgier** (...)* (Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor* [compendiu].)

6° *Ea reușise să amâne luarea unei hotărâri, sub pretextul că țese o pânză pentru Laerte, tatăl lui Ulysse [,] și nu se va decide decât atunci când o va termina.* (Anton Dumitriu, *Cartea întâlnirilor admirabile*.)

7° *Stăruia în ideea lui, să nu semneze [,] și n-a semnat până la sfârșit.*

Se pune virgulă înainte de și când acesta are alte (sau și alte) valori: 1° valoare narativă, sugerând înlănțuirea neîntreruptă a stărilor, a acțiunilor; 2° valoare de intensificare; 3° — 4° valoare adverbială și de corelativ (când și e accentuat); 5° valoare dublă, conjuncțională (copulativă) și adverbială (pentru valoarea adversativă, v. § 63—2 c):

1° *Iubito, lângă mine stai și marea*

Îți cântă-ncet [,] și tace trist [,] și-n șoapte

Se plânge iar [,] și tace iar [,] și cântă. (Ion Pillat, *Fereastra pe mare*.)

2° „Flămând și gol, fără-adăpost, / Mi-ai pus pe umeri cât ai vrut
[.] / Și m-ai scuiat [.] și m-ai bătut [.] / Și câine eu ți-am fost...” (G.
Coșbuc, *Noi vrem pământ*, apud Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*.)

3° *Ca orice lume valabilă, cultura rămâne închisă. Găsești și
bucurie [.] și melancolie [.] și plinătate [.] și repaus.* (Constantin Noica,
Jurnal filozofic.)

4° *Cum se lungește [.] și adoarme, că-i suflă calul în tălpi cu
nările.* (Ștefan Bănulescu, *Dropia*.)

5° *Și la școală e primul [.] și la joacă e la fel.* (Apud Mioara Avram,
Gramatica pentru toți.)

b) Când termenii coordonați sunt legați printr-o conjuncție
disjunctivă, nepereche — folosită la un singur termen; în
exemple: 1° conjuncția (*sau*) la un nume predicativ coordonat; 2°
conjuncția (*ori*) la o propoziție principală coordonată:

1° *Era un obosit, un sfios [] sau un mare mândru.* (Mateiu I.
Caragiale, *Craii de Curtea Veche*.)

2° *Visez [] ori sunt treaz?* (I. L. Caragiale, *Abu-Hasan*.)

3. Nu se delimitează prin virgule părți secundare de
propoziție neizolate, precum cele din exemple: 1° atribut adjectival
(numeral propriu-zis, pronominal), un atribut substantival genitival
și unul prepozițional; 2° un atribut verbal; 3° complemente directe
așezate după verbul determinat; 4° un complement indirect așezat
după verbul determinat (și un atribut adjectival pronominal); 5° un
element predicativ suplimentar:

1° *N-au trecut nici cele cinci [] minute [] oficiale [] ale
bomboanei [] mele și durerea [] de cap v-a și trecut.* (Mihail Sorbul,
Patima roșie.)

2° *Puterea [] de a convinge se capătă.*

3° *Ai [] carte, ai [] parte.* (Proverb)

4° *Și eu răspund [] nebuniei [] tale ! ...* (Alexandru Kirilescu,
Gaițele.)

5° *Umblă [.] îngândurat.*

Nu se izolează prin virgulă atributul adjectival care, așezat după
alt atribut adjectival, determină întregul complex anterior:

O figură clasică încadrată de niște plete mari [] negre: (...)

(I. L. Caragiale, *În Nirvana*.)

Complementul circumstanțial de cauză și cel de scop cu caracter motivațional, justificând acțiunea exprimată de verbul determinat, nu se izolează prin virgule; în exemple, comparativ, 1°—2° complemente de cauză și, respectiv, de scop cu caracter motivațional; 3°—4° aceleași, cu caracter explicativ, izolate:

1° *Numai din pricina voastră [] am răcit casa, căci pentru mine era numai bună, cum era.* (Ion Creangă, *Harap Alb*.)

2° *Doar pentru bani [] s-a trudit, toată viața.*

3° *Și din pricina lui Pepelea de moș Bodrângă [,] Pavel mai nu le putea dovedi din cârpit (...)* (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*.)

4° *Pentru bani [,] își vinde sufletul.* (Proverb)

4. Nu se delimitează prin virgulă propoziții subordonate neizolate, precum cele din exemple: 1°—2° subiective, indiferent de topică, dacă nu există determinări explicative intercalate și izolate (prin semn) sau construcții incidente; 3° predicativă — în aceleași condiții; 4° atributivă determinativă; 5° completivă directă și 6° completivă indirectă așezate după regenta lor:

1° *Este un mare avantaj [] că poți suferi singur.* (Emil Cioran, *Pe culmile disperării*.)

2° *Ce a urmat [] se știe.* (Ștefan Bănulescu, *Cartea milionarului I*.)

[Izolarea propoziției subiective cu virgulă este admisă totuși dacă trebuie evitată ambiguitatea pe care ar provoca-o lipsa ei, și anume: — când lipsa virgulei permite segmentări diferite: *Cine s-a săturat [,] de viață nu mai are chef* și *Cine s-a săturat de viață [,] nu mai are chef*; — când lipsa ei îngăduie interpretări diferite: *Cine vrea [,] să plece* (= Poate pleca cine dorește) și *Cine vrea [] să plece* (= Cine are dorința de a pleca). (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)]

3° *Cel dintâi gând al lui a fost [] să mă ducă la Copou, apoi la Socola.* (Ioan Slavici, *Eminescu și Caragiale*.)

4° *Analiza stilistică își propune să dezvăluie rețeaua de factori [] care transformă comunicarea lingvistică într-un mesaj artistic.* (Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*.)

5° *Nici eu n-aș crede [] că-i ține în casă.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*.)

6° *Oamenii de aici sunt prea doritori [] să afle cine-s drumetii.* (Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*.)

Ca în cazul complementelor corespunzătoare, propozițiile circumstanțiale de cauză și de scop nu se izolează prin virgulă dacă au caracter motivațional, justificând acțiunea exprimată de verbul determinat, din regentă; în exemple, comparativ: 1°—2° o propoziție cauzală și una finală, motivaționale; 3°—4° aceleași, cu caracter explicativ, izolate:

1° *Am fost bătut [] pentru că n-am vrut să iau o țigară.* (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.)

2° *Într-o zi Vasile veni la mine [] să-și achite restul datoriilor.* (Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*.)

3° *Cu alte cuvinte îmi faci un proces [,] pentru că te-am crescut...* (Tudor Arghezi, *Lina*.)

4° *Apele-și ridicau valurile mai sus [,] ca să-l asculte.* (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*.)

La două feluri de subordonate interzicerea virgulei e determinată de natura cuvântului de relație și de poziția lui față de regent; astfel, nu se delimitează prin virgulă propozițiile circumstanțiale de scop introduse prin conjuncția *de* (1°), nici propozițiile circumstanțiale consecutive introduse prin *de* imediat după predicatul regentei (2°):

1° *Haideți ! luați-l [] de-l dați norodului (...).* (C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*.)

2° *(...) apoi și ele-și făceau de cap; furau [] de stingeau.* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*.)

5. Norma de punctuație interzice izolarea prin virgulă a interjecției *ia*, a adversului *totuși* și a conjuncțiilor *însă*, *deci* (chiar așezate în interiorul propoziției), precum și a abrevierii etc., îngăduind-o la conjuncția *așadar* și la locuțiunea *prin urmare* (așezate în interiorul propoziției).

Delimitări prin punctuație determinate de interpretarea vorbitorului

§ 69. Vorbitorul, după cum am mai spus, poate să interpreteze legăturile dintre membrele propoziției sau dintre propozițiile frazei (să le considere mai strânse sau mai puțin strânse) ori să aprecieze importanța unei unități sau a alteia în funcție de conținutul și de intențiile comunicării sale, de ritmul gândurilor și al sentimentelor lui, iar, drept urmare, de felul în care socotește necesară sau nu o situație de punctuație — implicând o pauză și un semn de punctuație într-o poziție anumită. Atitudinea aceasta interpretativă se manifestă în câteva sensuri mari și privește nu numai întrebuințarea virgulei, deși acesta este semnul la care, în astfel de cazuri, vorbitorul recurge mai frecvent.

§ 70. În situațiile în care pauza nu este impusă, dar e totuși admisă gramatical, atitudinea interpretativă a vorbitorului se manifestă prin opțiunea pentru varianta cu pauză și semn ori pentru cea fără pauză și semn.

1. Introducerea unei pauze (și a virgulei) are drept efect, mai întâi, reliefa unității izolate (v. și § 5—1).

Atributele neizolate, ca și elementele predicative suplimentare, suportă delimitarea când se insistă asupra lor; în exemple: 1° un atribut substantival genitival; 2° un atribut adjectival; 3° un element predicativ suplimentar care se referă la subiect; 4° un altul, în serie copulativă, care se referă la complementul direct:

1° *La aceste vorbe politicoase [,] ale negustorului [,] Abu-Hasan a răspuns (...).* (I. L. Caragiale, *Abu-Hasan*.)

2° *Cu tot fumul și ventilația largă, în iurtă duhnea un miros greu de untură de pește [,] râncedă.* (C. Stere, *În preajma revoluției*.)

3° *Ea se lipise de umărul lui [,] tăcută și tremurătoare.* (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

4° *Dar sunt alte seri, când o simt aici la fereastră [,] vie, protectoare, atentă, așa de atentă, încât dacă a-și striga mi se pare că m-ar auzi.* (Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*.)

Complementele directe (1°) și indirecte (3°), precum și propozițiile complete corespunzătoare (2° și, respectiv, 4°), așezate înaintea regentului lor, dobândesc prin izolare (când situația structurală o îngăduie) o reliefare prin referință limitativă, deci o nuanță de relație:

1° — *Hai noroc, jupân Leiba !*

— *Norocul meu [,] l-a mâncat domnul acela Hagi-Iordan, care-a mai mâncat poate și norocul altora !* (Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet*.)

2° *Ce i-o fi plăcut azi [,] tot nu știm, în afara probabil a lașității noastre.* (Mircea Zăciu, *Jurnal I*.)

3° *Numai d-tale crezi că-ți este dor? Nouă [,] crezi că nu ne e dor de d-ta?...* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

4° *Să mă duc acasă la mătușa ei [,] nu putea fi vorba.* (Ibidem.)

La complementele circumstanțiale care o suportă fără diferențe semantice, izolarea pune în relief circumstanța respectivă; în exemple, complemente: 1° de loc; 2° de timp; 3° de mod; 4° instrumental; 5° de relație; 6° cumulativ; 7° de excepție:

1° *Este suficient să trăiască [,] acolo [,] un singur om.* (Petre Țuțea, *Mircea Eliade*.)

2° *Ar trebui să te plimbi puțin [,] serile, vorbi Maitreyi.* (Mircea Eliade, *Maitreyi*.)

3° — *Nu, răspund eu [,] simplu.* (Lucian Blaga, *Zări și etape*.)

4° *A căuta să ne sustragem [,] prin subterfugii [,] nu este a înlătură, ci numai a amâna și a îngroșa dificultatea...* (I. L. Caragiale [Guvernul și modificarea art. 7].)

5° *Bucovina ar intra [,] în privința scoarțelor [,] în aceeași mare categorie moldo-basarabească.* (Gh. Oprescu, *Arta țărănească la români*.)

6° *În comparație cu buna-cuviință (...), politețea are o sferă mai largă, implicând [,] pe lângă buna-cuviință firească [,] învățarea și respectarea normelor de comportare și de conviețuire într-un grup social.* (Marica Pietreanu, *Salutul în limba română*.)

7° *Nimeni [,] afară de Coșbuc [,] n-a știut să mânuiască cu mai multă dibăcie artistică strofa noastră lirică.* (Ion Pillât, *Tradiție și literatură*.)

2. Dacă vorbitorul apreciază, într-o situație posibilă atât fără, cât și cu pauză și semn, că o anumită unitate sintactică este importantă ori chiar esențială pentru comunicarea sa, o lasă liberă, neizolată; dacă, dimpotrivă, o consideră de importanță secundară, neesențială, o izolează; în ilustrări, un complement de agent pentru primul caz (1°) și altul pentru al doilea (2°):

1° *Literatura este scrisă pentru un public, recunoscută și valorificată ca atare [] de un public.* (Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*.)

2° *Pe la 1300, a fost martirizat la Cetatea Albă [,] de către tătari [,] un neguțator grec cu numele Iona, fiindcă nu voia să treacă la mahomedanism.* (Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor* [compendiu].)

În mod asemănător, când criteriile gramaticale sau semantice nu impun o singură soluție, propozițiile circumstanțiale se izolează sau nu în funcție de ceea ce vorbitorul consideră important în comunicare și pune ca atare sub accent sintactic, de intensitate: izolează propoziția circumstanțială când pune sub accent regenta și anulează pauza și virgula, deci izolarea, când accentuează circumstanțiala (mai rar). Să se compare cazurile paralele următoare, reprezentate ilustrativ de propoziții circumstanțiale de timp: 1°—2° circumstanțiala precedând regenta; 3°-4° circumstanțiala așezată după regentă:

1° *Când cineva are de spus un lucru esențial [,] pereții nu rezistă.* (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.)

2° *Abia când m-am întors [] am văzut-o.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

3° *Nu e frumos [,] când sunt musafiri.* (I. L. Caragiale, *Vizită*.)

4° *Așa, fără vreun zgomot așteptabil de o ureche neprevăzută, el merge la poarta gangului [] tocmai când călăreții trec prin dreptul ei în pasul cailor.* (I. L. Caragiale, *O făclie de Paște*.)

§ 71. În alt sens, vorbitorul poate introduce în enunț o pauză afectivă, eventual de insistență, ne a d m i s ă gramatical, intervenind sub impuls expresiv într-un punct al comunicării unde vorbirea este în mod normal continuă. Se creează astfel o contradicție între regula prohibitivă și soluția vorbitorului. Or, o distincție fără dubiu între situațiile în care, în astfel de împrejurări, semnul e folosit greșit, din

ignorarea regulii, și cele în care e întrebuințat cu bună-știință, în vederea obținerii unui efect, nu e totdeauna posibilă. Când totuși apare în texte ale unor autori cu punctuația scrupulos notată și când intenția obținerii efectului este cel puțin posibilă, putem considera semnul neaberant. În exemple sunt delimitate: 1° un subiect (intensiv și restrictiv); 2° un atribut adjectival (subliniind o opoziție care flatează); 3° complemente directe după predicat (insistente); 4° un complement indirect, la fel (sub indignare); 5° părți de propoziție și 6° propoziții coordonate disjunctiv cu conjuncția numai la termenul al doilea (pauza accentuând opoziția):

1° *Desigur a voit s-o dreagă, să mă înșele. Să cred [,] cu [,] că nu s-a gândit la nimic.* (B. Delavrancea, *Irinel*.)

2° *Lungi [,] sunt numai scrisorile urâte și plicticoase; cele frumoase și amuzante sunt totdeauna prea scurte.* (I. L. Caragiale către Ioan Urban Jarnik, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

3° *Ne-ați îndatora foarte mult [,] pe frate-meu și pe noi mai ales.* (I. L. Caragiale, *Dascăl prost*.)

4° *Când s-a dus să întrebe cum de i s-a putut refuza un articol [,] lui, fost de două ori ministru, Ionel Brătianu l-a primit prietenos și absent (...)* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*.)

5° *Dar n-am izbutit nimic [,] sau aproape nimic.* (Ștefan Bănulescu, *Cartea milionarului I*.)

6° *Sunt frate mai mare [,] ori nu sunt?* (Alexandru Kirilescu, *Gaițele*.)

§ 72. În al treilea rând, vorbitorul poate marca o pauză existentă în vorbire, pe care o simte ca atare, dar pe care norma de punctuație, din cauza legăturilor strânse dintre unitățile respective, nu îngăduie să fie notată prin semn. Se creează și aici o contradicție asemănătoare cu cea din § 71. Dacă nu e folosit spontan, din ignorarea regulii prohibitive, semnul poate fi socotit necesar, peste motivul invocat, și pentru a slăbi legătura logică și gramaticală dintre unitățile în cauză și a le da astfel un oarecare relief; în exemple: 1° virgula înainte de *și* copulativ, după două propoziții principale cu alt subiect decât cea de după *și*; 2° virgula după o propoziție subiectivă regentă urmată de o principală cu structură minimală:

1° Ai grijă, Miroane, când s-o ridică soarele să nu scape Dănilă prin iarbă și să-ți ia porumbul [,] și tu să rămâi cu ochii la soare. (Ștefan Bănulescu, *Dropia*.)

2° Că mareșalul venea să solicite aprobarea pentru cererea de armistițiu [,] se știe. (N. Mărgineanu, *Amfiteatre și închisori*.)

NOTĂ. Pentru virgulă, v și § 2—1 b (cu funcție de delimitare determinată sintactic și prozodic); 2—4 (cu funcție de identificare); 3—1 (delimitativă prozodic, obligatorie); 3—2 (delimitativă prozodic, facultativă); 3—3 (cu funcție substitutivă); 4—2 (delimitativă logic); 5—2 (delimitativă opțional, expresiv); 9—1 a (semn la dreapta delimitativ); 9—2 (semn la stânga delimitativ); 9—3 a (semn între delimitativ); 9—3 b (semn între substitutiv); 11 (repetată la distanță delimitativ și făcând pereche cu [!]; 17 (neintervertibilă); 18 (substituibilă cu [—], [()], [;], [—], [;]); 19—1 (nesubstituibilă structural); 19—2 (substituibilă cu [—], [()], [;], [;]); 24 (semn nepermis); 27—3 (în situații de durată variată a pauzei); 27—4 (la timpul vorbirii); 28—2,3 (marcând intonația descendentă și ascendentă); 31 (la incidența cu cratima — semn ortografic); 32—1 (corelată cu inițiala majusculă).

LINIA DE PAUZĂ

§ 73. Linia de pauză (în limbajul tipografic — pauza) este un semn de punctuație interioară îndeaproape înrudit cu virgula, pe care n-o poate înlocui totuși oricând, pe care o depășește în privința valorilor și de care nu poate fi înlocuită în orice împrejurare (cum nu poate fi substituită totdeauna nici de alte semne din serie).

Semn opțional, dar și impus uneori univoc, linia de pauză delimitează la dreapta și la stânga, este repetată delimitativ la distanță și se folosește între cuvinte sau termeni cifrici.

1. Funcția de bază a liniei de pauză, ca și a virgulei, este de delimitare după criterii sintactice și prozodice (cu unele restricții față de semnul etalon), precum și după interpretarea vorbitorului. În unele situații ea marchează o pauză mai accentuată decât virgula, dar îndeosebi dă relief vizual izolării și alternează cu virgula când aceasta e des folosită, limpezind raporturile dintre membrele comunicării (în exemplu, linia de pauză identifică totodată, la fel ca virgula, o propoziție atributivă explicativă):

Ceasuri întregi am tras cu urechea la conversația lui cu ceilalți călători și, din câte am putut înțelege, am rămas cu convingerea [—] care, mai târziu, trebuia să mi se confirme cu prisos [—] că mă aflu în fața unui om extraordinar. (I. L. Caragiale, Așa să mor!)

În acest sens, linia de pauză e de neînlocuit când delimitarea prin ea este impusă și logic, de necesitatea evitării unei receptări ambigue a comunicării; în exemplu, o propoziție circumstanțială de

scop, similară structural cu atributiva dinaintea ei, cu care ar putea fi asimilată (drept coordonată ei) fără linia de pauză (să... [și] să...):

Poate avem norocul să se mai îndrepte vremea [—] să facem o mică excursiune. (I. L. Caragiale către Paul Zarifopol, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

Obișnuită este linia de pauză în tipurile de enunțuri în care termeni coordonați copulativ (ca elemente ale unei enumerări în sens larg) sunt reluați și subliniați sintetic de *tot* (în exemplu, substantiv neutru):

Făcându-i-se loc, își scoase tacticos paltonul, se așează comod, privi circular și curios prin ochelarii de baga, întinse o foaie de hârtie, ascuți un creion [—] totul în mișcări încete fără să observe încordarea din jur. (E. Lovinescu, *Memorii I*.)

La incidență cu virgula, linia de pauză delimitează o unitate sintactică aflată la sfârșitul sau înaintea altei unități izolate prin virgulă (respectiv: 1° o construcție incidentă cu intervenția autorului în textul citat, aflată la sfârșitul propoziției principale coordonate adversativ; 2° o apozitie explicativă, identificată ca atare, înaintea unui complement circumstanțial delimitat la stânga). În astfel de situații, linia de pauză poate fi substituită de paranteze (nu însă și în situația concretă a exemplului al doilea, din motive lesne de înțeles):

1° „*Aptitudinea unui verb de a avea obiecte gramaticale [complement direct în cazul nostru — n. n.] nu depinde de rolul lui în propoziție [—] precizează acad. Iorgu Iordan [—] [„]ci de natura conținutului pe care îl exprimă.*” (D. Crașoveanu, *Limba română contemporană*.)

2° *Apoi le încearcă pe toate (cf. o veche caricatură a lui Crăiniceanu [—] generalul [—] [„] în „Furnica”...).* (A. Rosetti către G. Călinescu, în Liviu Călin, *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

Nesubstituibilă stilistic, linia de pauză marchează o pauză mărită, cu modificarea intonației, ca urmare a atitudinii vorbitorului, care, în exemplul următor, reliefează subtil ironic (prin raportarea apozitiei la un antecedent voit ambiguu) motivul unui act ieșit din comun (motiv care, de fapt, nu e patima pentru cai,...):

Frumoși cai, ce e drept: dar, oricum, să capeti o moșie, care face două sute cincizeci de mii de lei ca o pară, pe o pereche de cai, care

mult-mult să facă cinci mii, cinci mii cinci sute ! Aci însă a lucrat alt factor mult mai puternic decât interesul [—] patima. (I. L. Caragiale, Om cu noroc.)

Să se compare cu situația următoare, în care apozitia, cu aceeași situare, dar neutră, lipsită de implicarea atitudinii afective și delimitată de alt semn, denumește strict sentimentul:

Greșeala lui Nietzsche, proclamă Al. Pal, în zgomotul asurzitor al camerei optsprezece (...), este că a disprețuit cele mai virile sentimente și printre ele pe cel mai îndeosebi viril, de care dau atât de frecvent dovadă croii homerici sau croii medievali [:] mila. (N. Steinhardt, Jurnalul fericirii.)

2. Linia de pauză preia funcții sau/și valori nu numai ale virgulei.

a) **D e l i m i t a t i v**, linia de pauză poate fi echivalentă cu două puncte când notează relația dintre un termen care anunță ceva, previne, și altul care enunță conținutul prevenit (în exemplu, 1°, o enumerare) sau când marchează o explicație cauzală (2°), un raport sintactic incert, între doi termeni juxtapuși (3°), situație în care se folosește și punctul și virgula:

1° *Două scopuri urmărește un artist sau o artistă dând un benefiss; pentru aceea, un benefiss trebuie să aibă două rezultate [—] întâi, cel moral; al doilea, cel material. (I. L. Caragiale [Benefissul].)*

2° *De dimineață orașul de reședință al județului e foarte animat [—] târgul anual. (I. L. Caragiale, Păcat...)*

3° *Ne-am uitat la picioarele lui [—] era desculț, dar curat. (Romulus Vulcănescu, Izvoare de cultură.)*

b) **T o t d e l i m i t a t i v**, linia de pauză este echivalentă cu cratima când e folosită între doi termeni cifrici indicând o apreciere cantitativă aproximativă:

Avea 15 [—] 16 ani, vârsta la care se prăpădisese frate-său Constantin. (C. Gane, Trecute vieți de doamne și domnițe I.)

În fiecare an apar 1 500 [—] 2 000 de dări de seamă oficiale ale lucrărilor Congreselor. (Gr. C. Moisil, Îndoileli și certitudini.)

c) **D e l i m i t a t i v** și **s u b s t i t u t i v**, înlocuind cuvinte de legătură care la lectura orală sunt introduse de regulă în comunicare,

linia de pauză preia rolul cratimei indicând limitele unei distanțe sau ale unui interval de timp:

Distanța București [—] Brașov (dintre... și...).

Șoseaua București [—] Brașov (dintre... și...; de la ..., până la...).

Perioada I [—] 15 august (de la..., până la...).

Orele de serviciu: 8 [—] 14 (de la..., până la...; între... și...).

d) Cu aceleași funcții, linia de pauză devine echivalenta barei oblice când marchează o relație între doi termeni (și când cuvintele de legătură substituite: *dintre... și...; ... și...; față de ...*, nu sunt menționate de obicei la lectura orală); în exemple, tipul de relație este indicat direct sau rezultă din context (v. și § 91):

În ceea ce privește însă relația Fibula[—]bătrânul Filip Lăscăreanu, un lucru e limpede. (Ștefan Bănulescu, *Cartea milionarului I.*)

În fond, dialectica acuzator [—] acuzat nu dispare, numai că semnele ecuației sunt inversate. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii.*)

Alternanța ia [—] ie în băiat [—] băieți.

Opoziția s [—] z în despart [—] dezbat.

În notarea cifrică a datei, linia de pauză poate înlocui tot bara oblică, dar și punctul:

21[—]IV[—]1899 sau 21[—]05[—]1899.

§ 74. Cu funcția de **d e l i m i t a r e** determinată sintactic și prozodic, ca semn de punctuație interioară obligatorie, linia de pauză se întrebuințează ca și virgula (cu unele restricții, după cum am spus). De aceea numărul exemplelor este minim, sumar ilustrativ sau insistent în cazuri specifice liniei de pauză.

1. În **c o o r d o n a r e**, primul exemplu conține două propoziții principale disjunctive (eliptice), în cazul cărora linia de pauză este nesubstituibilă:

Și atunci mi-am zis și eu: Nene, ori [—] ori ! (G. Ciprian, *Omul cu mârtoaga.*)

În exemplele următoare, linia de pauză face serie cu ea însăși, asemeni virgulei, delimitând termenii coordonați copulativ juxtapuși — propoziții verbale (1°) și nominale (2°):

1° *S-ableacă [—] o ridică [—] o privește lung [—] dă un țipăt...*

(I. L. Caragiale, *Două loturi*.)

2° *Lume [—] paradă [—] entuziasm oltenesc [—] banchet [—] luminație.* (I. L. Caragiale, *Reformă...*)

Dar scriitorul citat întrebuințează semnul și în situații imposibile în punctuație, înlocuind cu el blancul dintre membrele libere ale propoziției, deci în poziții în care delimitările se fac ortografic, după principiul lexical-sintactic; ceea ce evidențiază funcția izolată a liniei de pauză în cele două exemple precedente și caracterul emfatic al întrebuințării ei în cazurile date:

Noi [—] am dejunat [—] mai devreme [—] la lăptărie [—] până seara. (I. L. Caragiale, *Repausul duminical*.)

În serii enumerative, termenii juxtapuși în raport de coordonare având o anume autonomie și o semnificație importantă sunt delimitați, după două puncte, fie în text (cum se întâmplă uneori în lucrarea de față), fie cu alineat, pentru relief vizual (în exemplu), prin linie de pauză înainte și, de obicei, prin punct și virgulă la sfârșit; în locul liniei de pauză se folosește notarea cifrică sau literală a fiecărui termen, marcată de punct ori de paranteza de închidere (în lucrare, de simbolul [°]):

Urmărind — pe baza unor texte — prezența acestor elemente verbale în enunțurile de salut am stabilit trei tipuri de salut epistolar:

[—] oficial-protocolar;

[—] oficial-familiar;

[—] familial. (Marica Pietreanu, *Salutul în limba română*.)

2. În subordonare, paralelismul funcțional dintre linia de pauză și virgulă este deplin, prima fiind preferată în împrejurări și din rațiuni menționate mai înainte.

În propoziție, exemplele conțin delimitate prin linie de pauză (cu sau fără determinanți): 1° un atribut izolat; 2° o apozitie explicativă; 3° un complement circumstanțial concesiv — peste tot fiind posibile și parantezele:

1° *Ortodocșii [—] atât de axați pe înviere și-n consecință pe bucurie [—] sunt mai aproape, cred, de esența dramei îndoindu-se mereu de soarta lor.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° Vorbăria nu mai e decât zgomot de fond. Iar lozinca [—] lavă înghețată [—] transmite minciuna în stare stabilă, congelată. (Ibidem.)

3° Nu acum vom căuta motivele acestei întâlniri ratate [—] în ciuda atâtor talente [—] între români și restul lumii. (Monica Lovinescu, *Seismograme. Unde scurte II.*)

În f r a z ă, exemplele conțin: 1° o subordonată atributivă explicativă; 2° o propoziție apozitivă; 3° o propoziție circumstanțială cauzală (indirectă), intercalată (în condițiile folosirii virgulei); în 1° și 3° sunt posibile și parantezele, iar în 2° — două puncte:

1° Bălan evadase de mai bine de o săptămână, cu concursul unui complice [—] ale cărui semnalmente mi se dau de asemeni [—] și al soldatului de escortă, care fusese cumpărat. (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*.)

2° Dar și acum același rezultat [—] Anghelache nu se află. (I. L. Caragiale, *Inspecțiune...*)

3° De jos din vale, tăind câmpul, puteam da repede în urmele de drum [—] căci drumuri propriu-zise în părțile acelea erau cu neputință de găsit [—] pe care veneam și plecam de obicei din cătunul fără nume. (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*.)

3. În cazul unităților interioare i n d e p e n d e n t e, fără raporturi în enunț, linia de pauză nu delimitează vocative, interjecții, adverbe de afirmație și de negație, în schimb este preferată adeseori în izolarea construcțiilor incidente (inclusiv a celor cu interjecții sau cu adverbe de afirmație și de negație), cărora, spre deosebire de virgulă, le îngăduie caracterul interogativ sau exclamativ, ca și parantezele; în exemple: 1° o construcție incidentă interogativă; 2° una exclamativă; 3° o interjecție incidentă:

1° Apoi, deodată [—] e momentul dinainte fixat? [—] treburile iau altă întorsătură. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° Boier Nicolache mi-a adus pe doctorul Cloajă [—] Dumnezeu să-l ierte [—] și m-a scăpat... (Gala Galaction, *Papucii lui Mahmud*.)

3° Dar partida era începută și știam un lucru care [—] vai [—] pe vremuri i se spusese lui Danton (...) (Camil Petrescu, *Teze și antiteze*.)

Linia de pauză e recomandabilă după vorbirea directă interogativă și/sau exclamativă ori încheiată cu punctele de suspensie, urmată de o intervenție incidentă (v. § 14—2).

§ 75. În funcție de interpretarea vorbitorului, linia de pauză este folosită în condiții asemănătoare cu virgula (v. § 70—72), nu atât de des însă și cu un spor expresiv.

1. Linia de pauză marchează astfel o pauză facultativă a d m i s ă gramatical; de exemplu, substitutiv în situația lipsei predicatului sau a verbului copulativ — ca și virgula sau două puncte (1°—2°) —, cu scop de reliefare (3° un atribut adjectival, 4° un element predicativ suplimentar, 5° un complement circumstanțial de timp și 6° o propoziție completivă directă) sau pentru izolarea unei propoziții circumstanțiale (7° de scop) lipsite de accent sintactic:

1° *Manet redase în prima perioadă a vieții sale natura, în a doua [—] impresia.* (Lucian Blaga, *Zări și etape.*)

2° *A rechema bucăți din trecut, a le retrăi în închipuire [—] singura compensare a vieții pierdute, procent slab la un capital nerambursabil.* (G. Ibrăileanu, *Adela.*)

3° *Mergem? Ce zici? Ar fi o idee [—] mare.* (I. L. Caragiale către Paul Zarifopol, în I. L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

4° *Rămâneam deci la Viena [—] singur.* (Lucian Blaga, *Zări și etape.*)

5° *Mai era [—] acum trei ani [—] și o vară înăbușitoare.* (Gala Galaction, *Doctorul Taifun.*)

6° *Ce va fi mai târziu [—] Domnul știe...* (*Ibidem.*)

7° *Cu vocea scăzută [—] ca să nu deștepte pe copilul adormit [—] începu să se tânguiască (...)* (*Ibidem.*)

2. În poziții n e a d m i s e gramatical, linia de pauză nu apare (la fel de) șocantă ca virgula: tradițional, îndreptările de punctuație cuprind regulile prohibitive p a i v i t o a r e la semnele de punctuație interioară în capitolul despre virgulă, ceea ce face ca linia de pauză să nu creeze aceeași impresie de semn interzis sau incompatibil pe care o lasă, în împrejurări identice, virgula. Pe de altă parte, ca semn

preferat virgulei, linia de pauză e întrebuințată în cunoștință de cauză, deliberat (deci nu spontan, necontrolat, presupunând o posibilă greșeală din ignorare sau scăpare din vedere, ca virgula).

În exemple, linia de pauză *d e l i m i t e a z ă* : o propoziție principală coordonată cu *și* copulativ, pusă astfel în relief (1°); câteva cuvinte de legătură, semnul subliniind atitudinea dureros ironică a vorbitorului (2°) ori suferința unei afecțiuni minate de diferența de vârstă (3°) sau accentuând contrastant ceea ce urmează după el (4°); în 2°—4°, linia de pauză poate fi înlocuită prin puncte de suspensie:

1° *Există [—] și joacă un rol deosebit de mare în istoria culturii [—] limba scrisă.* (Sextil Pușcariu, *Limba română I.*)

2° *Un autor ne povestește istoria a doi prieteni, frați de cruce, cari se ceartă, se dușmănesc, se bat și se omoară pentru [—] o femeie, se-nțelege.* (I. L. Caragiale, *Câteva păreri.*)

3° *Și eram singuri acum, în grădină, și nu ne despărțea nimic decât doar câțiva centimetri de spațiu binevoitor și [—] implacabila cronologie.* (G. Ibrăileanu, *Adela.*)

4° *Toate bune: și postură, și asemănare, și idealizare, și orice poțestești; dar [—] nu-l prinde pe răposatul deloc.* (I. L. Caragiale, *Câteva păreri.*)

NOTĂ. Pentru linia de pauză, v. și §: 2—1 b (cu funcție de delimitare determinată sintactic și prozodic); 3—3 (cu funcție substitutivă); 4—2 (delimitativă logic și substitutivă); 5—2 (delimitativă opțional expresiv); 9—1 a (semn la dreapta și la stânga delimitativ); 9—3 b (semn între, substitutiv); 9—3 c (semn între, delimitativ și substitutiv); 11 (repetată la distanță, delimitativ); 14—2 (învecinată cu [...], [...], [...], [...]); 17 (neintervertibilă); 18 (intervertibilă cu [...], [...], [...], [...], [...], [...], [...]); 19—1 (nesubstituibilă în condiții grafice, sintactice și logice); 19—2 (substituibilă cu [...], [...]); 24—2 (semn nepermis); 27—4 (la tempoul vorbirii); 28—2 (marcând intonația descendentă și ascendentă); 30 (ca semn ortografic); 31 (la incidența cu apostroful).

PUNCTUL ȘI VIRGULA

§ 76. Punctul și virgula este un semn de punctuație interioară exclusiv d e l i m i t a t i v , înrudit în cadrul acestei funcții cu virgula și folosit opțional în aceleași situații mari determinate sintactic și prozodic sau de interpretarea vorbitorului ca și semnul etalon, cu altă frecvență și cu alte posibilități concrete totuși. În mod specific punctul și virgula e preferat din rațiuni stilistice, și nu numai virgulei, ci și punctului, cel ce scrie încredințându-i îndeosebi un rol distinct în organizarea grafică interioară a textului corespunzător cu conținutul și cu intențiile comunicării sale.

Punctul și virgula este semn numai la dreapta sau numai la stânga, deci nu poate fi repetat la distanță pentru a încadra astfel unități sintactice intercalate, dar poate face pereche cu virgula în izolarea unor construcții incidente.

1. În virtutea caracteristicilor menționate, punctul și virgula delimitează porțiuni din comunicare cărora vorbitorul le acordă o anumită independență sau o dependență slăbită și o face transformând o pauză finală în una interioară (mai mică decât cea marcată de punct), precedată de intonație descendentă (1°), sau accentuând o pauză interioară, precedată de ton descendent (2° la părți de propoziție, 3° la propoziții subordonate), în unele împrejurări semnul înlocuit opțional putând fi atât punctul, cât și virgula (4°); în exemple, semnul este necesar desemnat stilistic:

1° Halal pe la noi ! Apele-s dulci, limpezi ca cristalul și reci ca gheața [;] iemne, de ajuns [;], vara, umbră și răcoare în toate părțile [;] oamenii, mai sănătoși, mai puternici, mai voinici și mai voioși, iar nu ca iști de pe la câmp: sarbezi la față și zbârciți, de parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte în toată viața lor. (Ion Creangă, Amintiri din copilărie.)

2° Mă gândeam la dragostea tânără a bătrânilor, de mult, de mult, foarte de mult [;] la tinerețea gingașă, trecătoare în vânt ca un fir de păpădie, a duducai Aglaia [;] la trecerea prin lumina lumii a băiatului, pe care nu mai știam cum îl chema [;] apoi la lungul șir de chiriași, de oameni străini, cu fețe felurite, cu bucurii, cu dureri, care au trecut prin casă, prin grădină și s-au dus și ei parcă nici n-ar fi fost. (Mihail Sadoveanu, Casa veche.)

3° Pe câtă vreme bisericile noastre românești ortodoxe, părăsite de credincioși, mai ales în Capitală și-n orașele mari, decad pe văzute [;] pe câtă vreme toaca și clopotele noastre fac zgomot de-a surda, nemaiaflându-se urechi care să le-nțeleagă glasul și chemarea [;] pe câtă vreme o biată prescură și câteva lingurițe de vin ajung unui trist altar pe multe dumineci — ce se-ntâmplă în altă parte? (I. L. Caragiale [Noi și Biserica].)

4° Niciodată țara n-a fost mai întinsă, mai bogată și mai respectată [;] niciodată faima domnului ei n-a străbătut atâta de departe, deopotrivă în apusul creștin ca și în răsăritul necredincios, provocând admirația prietenilor și respectul dușmanilor [;] niciodată nu s-au ridicat spre slava Celui de Sus atât de multe lăcașuri și într-o formă atât de desăvârșită. (Constantin C. Giurescu, Istoria românilor [compendiu].)

2. În texte de mai mare întindere concepute ca alcătuind un singur enunț, dimensiunile comunicării, complexitatea conținutului și a structurii ei sunt limpezite prin organizarea grafică a acestora în componente cu o anumită autonomie, delimitate de punct și virgulă (care marchează pauze interioare mărite, precedate de intonație descendentă). Semnul, neintervertibil, realizează astfel unitatea logică și stilistică a textului în condițiile fragmentării lui atenuate și a diversității lui sintactice și semantice; în exemple: 1° panorama

vastă a unui sat, desfășurată sub privirile personajului; 2° un „neconținut colind” în „sărbătoare neîntreruptă”; 3° un concept metafizic polivalent (punctul în „contextul simbologiei indiene”):

1° Când ajunseră în vadul Ciulniței, pe care nu mai era nici un strop de apă, Damian văzu satul aninat pe vârful dealului, pe sub care se scurgea pârâul și mergea de se vărsa în Ialomița, când putea, deoarece de cele mai multe ori nu se vărsa nicăieri, fiind sec [;] văzu curtea boierească cum o știa, așezată pe deal, fără gard dinspre gârlă, și toate slugile, toți argații ieșiți să-l vadă venind [;] în dreapta și în stânga curții țărănești, unde mai peste tot doi sau trei cai, legați de câte un otgon, se-nvârteau pe un vraf de grâu, bătând din cap și dând din coadă [;] în vadul gârlei, copii în scutece, lăsați în paza altora ce de-abia umblau în picioare. (Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară*.)

2° Curteni de viță, de la un capăt al Europei la altul, nu fu Curte să rămâie de noi necercetată, tocurile noastre roșii sunară pe scările tutulora, oglinzile fiecăreia ne răsfrânseră chipurile înțepate și zâmbetele nepătrunse [;] de-a rândul cutreerăm Curte după Curte [;] bine primiți și bine priviți pretutindeni eram oaspeții Măriilor, Sfintiiilor și Luminățiilor toate, ai Domnitorilor mari, de mijloc și mărunți, ai Prințeselor-starițe, ai Prinților-egumeni și ai Prinților-episcopi [;] la Belem și la Granja, la Favorita și la Caserta, la Versailles, la Chantilly și la Sceaux, la Windsor, la Amalienborg, la Nymphenburg și la Herrenhausen, la Schönnbrunn și la Sans-souci, la Haga-pe-Maelar, la Ermitage și la Peterhof cunoscurăm „dulceata traiului”. (Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea Veche*.)

3° Punctul semnifică ideea de însemn invizibil și de însemn vizibil al puterii divine ca stare cosmotică [;] ideea nimicului sacru și a absolutului consacrat [;] ideea zero-ului, ca expresie ultimă a echilibrului dintre macrocosmos și microcosmos [;] a spiralei care marchează începutul transformării haosului în Cosmos și al climaxului Cosmosului într-un sistem de ordine unitar, organic și dinamic având în centrul lui soarele [;] ideea cercului simplu sau a cercurilor concentrice, care semnifică începutul și sfârșitul unei prefaceri și desfaceri [;] Antinirvana și Nirvana, mișcarea dezordonată și fără rost în contrast cu liniștea solemnă a spiritului reintegrat în neant [;] ideea de transformare a energiei spirituale

umane în energie cosmică sau refuzul oricărei energii spirituale să sălăsluiască într-un corp îngust, legat de o viață turmentată ca un condamnat la temniță perpetuă. (Romulus Vulcănescu, *Izvoare de cultură*.)

3. Punctul și virgula, ca și linia de pauză sau parantezele, poate fi impus de nevoia precizării raporturilor din enunț și, prin această, a sensului comunicării. În exemplul următor există trei cuvinte jonctionale cu sens conclusiv: primul, contextual; al doilea, în propoziție, delimitat prin virgulă; iar al treilea, în frază, care apare necesar delimitat prin punct și virgulă, oricum prin alt semn decât numele predicativ coordonat tot conclusiv, precedent:

*Așadar, a-ți „lua” libertatea față de moarte înseamnă a-i „înțelege necesitatea”, deci a o accepta [;] prin urmare libertatea nu presupune altă alternativă decât a „ți-o lua” sau nu, dar aceasta nu e o chestiune de alegere cât de înțelegere. (Alexandru Paleologu, *Alchimia existenței*.) —*

4. Ca și două puncte sau linia de pauză, punctul și virgula indică, în situația unor termeni juxtapuși, o eventuală consecință, explicație cauzală (1°) sau un raport indecis (2°) — fie o cauză precedând efectul ei (când pauza marcată de semn ar fi precedată de urcarea tonului, ca după o propoziție subordonată), fie o consecință (când pauza ar fi precedată de coborârea tonului, ca după o principală coordonată):

1° *Era însă târziu [;] o pierdusem. La capătul aleii așteptau câteva droști de piață [;] se suise pesemne în una și pierise. (Mateiu I. Caragiale, *Remember*.)*

2° *Nu m-au iertat ei [;] nu-i iert nici eu. (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului*.)*

5. Într-o enumerare, punctul și virgula delimitează termenii care se grupează după un factor comun și care se deosebesc de alții, asemănători, dar cu altă notă comună; în exemplu — substantive, apoi numerale cu o anumită particularitate ortografică (v. și § 74—1):

Se scrie *ua*, nu *oa*, când nu există forme cu alternanța *o — oa*: *piua, roua, sacaua, steaua, ziua [;] a doua, a noua*. (Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație.)

6. Punctul și virgula devine de neînlocuit când, peste valorile stilistice curente menționate mai înainte, pune în relief, expresiv, stări sufletești, stări de spirit; în exemplu, un contrast tensionat între abținerea de la manifestare prin acțiune și expresia mută a urii reținute în privire:

Tăcea, nu se plângea, nu ofta [;] numai ochii negri, încrucișați, licăreau ca doi ochi de fiară. (Mihail Sadoveanu, *În concentrare*.)

§ 77. Din punctul de vedere al funcției lui *g r a m a t i c a l e* (dublate chiar în textele „normale” de una stilistică), punctul și virgula, ca semn de punctuație interioară obligatorie, se folosește, cu unele excepții, în mod asemănător cu semnul etalon. De aceea, ca în cazul liniei de pauză, exemplele sunt minime,

1. În *c o o r d o n a r e a* părților de propoziție, punctul și virgula accentuează pauza pe care ar marca-o virgula. Propozițiilor principale juxtapuse, semnul le atribuie o independență intermediară, între cea marcată de punct și cea marcată de virgulă. În coordonarea prin joncțiune a propozițiilor principale și subordonate, punctul și virgula atenuează fragmentarea frazelor prin punct — dar le fragmentează totuși, relativ, prin pauza mai mare (obligatorie) pe care o notează.

Exemplele (numai de fraze) cu coordonare prin *j u x t a p u n e - r e* cuprind (cu sau fără determinări): 1° propoziții verbale copulative; 2° propoziții nominale copulative; 3° propoziții subordonate (completive directe) copulative; 4° propoziții principale adversative:

1° *Trăiesc greu [;] pământul de arătură e puțin [;] recolte firave se culeg pe fața dealului și până la 1000 m.* (I. Simionescu, *Țara noastră*.)

2° *Un râs [;] obrazul învăpăiat [;] o piruetă fluturând fustele [;] altă gâlgăire sonoră de hohot [;] privirea strecurată cu nevinovată șiretenie pe sub gene.* (Cezar Petrescu, *Omul care și-a găsit umbra*.)

3° Narcisismul e un blestem numai pentru cei care, văzând, vor să-și fixeze imaginea [;] să rămână la ei înșiși, pentru că sunt perfecți. (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*.)

4°. Și să mai știi de la mine: clientul nu vine la avocatul cinstit care știe carte și care vorbește frumos [;] se duce la ăl care știe că are trecere. (Ion Al. Brătescu-Voinești, *În lumea dreptății*.)

Exemplele (numai de fraze) cu coordonare prin *j o n c Ț i u n e* cuprind (cu sau fără determinări): 1° propoziții principale copulative; 2° propoziții principale disjunctive; 3° propoziții principale adversative; 4° propoziții principale conclusive:

1° Ei îl primiră fără nici o surprindere, ba chiar cu prea multă plăcere [;] iar Lazăr îi păru cu totul dezlegat din becisnicia sa de mai înainte. (Gib I. Mihăescu, *Brațul Andromedei*.)

2° Ori șade în stuh între dihanii și se subțiază de foame [;] ori iese la vedere și-l pălește în frunte cel dintâi nelegiuît. (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

3° Te trezești mărturisind lucruri atât de crude, încât celălalt face semne, aprobă, doar ai să închei [;] dar tu, necruțător, continui. (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*.)

4° Atunci Măria-sa mă mângâie pe obraz [;] deci eu înțeleg că mă pot duce. (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

2. În *s u b o r d o n a r e*, punctul și virgula marchează de asemeni o fragmentare atenuată a propoziției și a frazei, în situații curente de întrebuintare a virgulei; ilustrările conțin delimitate: 1° o propoziție atributivă explicativă; 2° o propoziție consecutivă; 3° o propoziție concesivă:

1° Doamna îndreptă o rugămintă repede și moale către măritul său soț [;] la care Vodă răspunzând aspru, ea începu a se tângui și-a plânge cu lacrimi. (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului*.)

2° Ochii nu mai văzuseră așa ceva, însă nările îi dădeau o bună încredințare [;] așa încât urmă pilda boierului și-a căpitanului Ilie (...) (Ibidem.)

3° Însă, după firea moldovenilor, și-aceasta putea să fie numai o scornitură [;] cu toate că și scorniturile, ca și cântecele, răspund unor afunde tainiți ale sufletului. (Ibidem.)

3. În privința unităților sintactice interioare fără raporturi cu celelalte membre ale enunțului, punctul și virgula nu se folosește pentru delimitarea vocativelor, a interjecțiilor și a construcțiilor incidente de atitudine; ilustrările cuprind deci numai: 1° un adverb de afirmație întărit; 2° un adverb de negație; o construcție incidentă prin care se intervine în vorbirea directă marcată de virgulă, în 3° (intervenția autorului în vorbirea personajului), de semnul întrebării, în 4° (intervenția vorbitorului în vorbirea altcuiva, reprodusă de el) sau de semnul exclamării, în 5° (intervenția vorbitorului în propria vorbire directă) și care e delimitată la dreapta de punct și virgulă:

1° — *Dar icoana nu te interesează, Domnule de Marenne?*

— *Ba da [;] vreau să văd și icoana.* (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului*.)

2° — *Are ceva cu mine? vrea să-mi ia viața?*

— *Nu [;] mai degrabă — socotim noi — vrea să te umilească și să te rușineze.* (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

3° — *Măria-ta [,] se întoarce Catrina cu îndrăzneală sporită [;] să-l lăsăm atunci în judecata Împărăției.* (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului*.)

4° „*Da vara la Sinaia, tot gratis [?] zice el [;] de unde atâta lux?*” (I. L. Caragiale, *Amici*.)

5° *Dumnezeule [!] zic eu [;] cine să fie câinele „binevoitor”?* (I. L. Caragiale | *Scrișorile anonime* |.)

§ 78. În funcție de i n t e r p r e t a r e a vorbitorului, punctul și virgula se folosește în condițiile și cu rezervele menționate la virgulă (§ 70 — 72) și la linia de pauză (§ 75), dar mai rar și în situații mai puțin variate. El poate nota, de pildă, o pauză facultativă admisă gramatical (1° — după o propoziție principală urmată de alta coordonată disjunctiv cu conjuncția *sau*, la un singur termen deci, accentuând apozitia; 2° înainte de o serie cu circumstanțiale cauzale copulative fără accent sintactic, fragmentând atenuat fraza) ori o pauză existentă, dar la care norma gramaticală interzice semnul (3° după o propoziție principală coordonată cu alta introdusă prin și copulativ, fragmentând atenuat fraza):

1° Cine se miră să încerce a sta douăzeci și patru de ore în picioare sau a se plimba în cerc până cade jos [;] ori, pur și simplu, să petreacă un an pe câțiva metri pătrați în frig pătrunzător și în căldură zăpușitoare, având drept unică perspectivă de schimbare să fie scos cu ochelari negri la „plimbare” într-un țarc cât o palmă (...) (N. Steinhardt, Jurnalul fericirii.)

2° Râsul însă se opri repede [;] pentru că șapca sărise din umbră, tocmai între frânghiile mașinii și se încurcase acolo. (Gib I. Mihăescu, Brațul Andromedei.)

3° Turculeț, care-l întovărășește, a înțeles se vede că este ceva înaintea lor [;] și-a ocolit. (Mihail Sadoveanu, Zodia Cancerului.)

NOTĂ. Pentru punct și virgulă, v și § : 2—1 b (cu funcție de delimitare determinată sintactic și prozodic); 4—2 (delimitativ logic); 5—1 (delimitativ opțional stilistic); 9—1 a (semn la dreapta delimitativ); 9—2 (semn la stânga delimitativ); 18 (intervertibil cu [.,] [—], [()]); 19—1 (nesubstituibil stilistic).

PARANTEZELE

§ 79. Parantezele sunt un semn de punctuație dublu, cu mai multe ipostaze grafice și cu întrebuințări complexe și contrastante. Mai puțin dependente sintactic decât alte semne înrudite (nu însă și decât ghilimelele), ele îngăduie o largă libertate de utilizare a punctuației după interpretarea vorbitorului — și în sensuri care depășesc posibilitățile celorlalte semne.

Se consideră că valoarea lor generală și specifică totodată constă în cuprinderea unui adaos explicativ la ceea ce vorbitorul socotește a fi esențial pentru comunicarea sa. Parantezele sunt, într-adevăr, mijlocul (și indiciul) grafic prin excelență de diferențiere după grad de importanță a componentelor unei comunicări (propoziție, frază) ori a unor comunicări de sine stătătoare, din punctul de vedere al vorbitorului: „a pune în paranteze” înseamnă a situa ceva (sau pe cineva) în plan secund*. Caracteristica aceasta, cu sfera ei foarte încăpătoare, convine totuși numai unui grup de situații — chiar dacă cel mai extins și mai frecvent — din diversitatea de întrebuințări a parantezelor.

Variantele grafice ale parantezelor — rotunde, drepte (croșete) sau colțuroase (unghiulare) — sunt folosite (în ordinea dată) cu frecvență descrescândă, ultimele căpătând în lucrări științifice, tehnice o anume specializare pentru situații determinate (care însă, la

* „Am luat-o înainte și i-am spus că așteptăm pe un domn din Bârlad, care e arendașul moșiei noastre... și, mai scăzut, ca într-o paranteză șmecheră: i-am spus că avem o moșioară lângă Bârlad...” (Camil Petrescu, *Patul lui Procust.*)

rigoare, poate fi asumată de parantezele rotunde), iar cele drepte devenind indispensabile în cazul unei izolări cu paranteze în cuprinsul alteia tot cu paranteze.

§ 80. Funcția primordială a parantezelor este de **delimitare**: ele izolează totdeauna ceva, chiar atunci când îndeplinesc și altă funcție.

Ca semne de punctuație interioară, parantezele delimitează, ca și semnele înrudite (ca și virgula îndeosebi), unități sintactice după criterii gramaticale și prozodice sau elemente ale comunicării după interpretarea vorbitorului. Parantezele pot fi însă și semn demarcativ cu funcție exclusiv grafică (alături de ghilimele, dar cu diferențe de valori și de putere de acoperire), în sensul că izolează fără să delimiteze funcțional, corespunzător cu pauzele și cu intonația din rostire (așa cum, în altă privință, semnul întrebării, semnul exclamării sau punctele de suspensie marchează uneori elemente ale comunicării fără să le delimiteze).

Semn delimitativ cu funcții contrastante deci, parantezele au și valori care se opun: izolând, ele marchează atât adaosuri explicative, cât și omiteri, îndepărtări de elemente din text, ele semnifică pe de o parte caracterul de plan secund, de dispensabil pentru comunicare a unor componente ale acesteia, iar pe de altă scot în relief, pun în valoare elemente ale textului scris.

1. **Structural**, **adaosul** cuprins între paranteze — când acestea au funcție exclusiv demarcativă — este fie o comunicare de sine stătătoare (un enunț sau mai multe) neintegrată, fie un enunț, o unitate sintactică ori un element subsintactic integrate în comunicare.

a) **Adaosul neintegrat** conține un enunț sau mai multe, independente, izolate grafic în text de paranteze și delimitate funcțional în mod normal, de semn de punctuație finală corelat cu scrierea cu inițială majusculă. În principiu, un astfel de adaos continuă direct ideea de până la el, ca o complinire sau o extindere a ei (1°—2°), ori o continuă indirect, pe alt plan, sugerat de ea (3°):

1° Când am ieșit la câmp, s-a deschis o noapte înaltă, o noapte a cerului și a stelelor. [(] Noaptele cu lună sunt ale pământului. [)]. (G. Ibrăileanu, Adela.)

2° Și nu cred de vreme ce-l rog să vină în ajutorul necredinței mele. [(] Și cui îi cer să mă vindece de necredință? Celui în care urmează să cred ! [)]. (N. Steinhärdt, Jurnalul fericirii.)

3° Impresia pe care o fac cozile e puternică (...) [(] Cervantes în Algeria, după ani de zile, izbutește să organizeze cu alți câțiva o evadare. Noaptea se întâlnește cu toții pe țarm. Corabia tocmită e acolo, gata de plecare. Lipsese însă unul dintre ei. Îl așteaptă. Timpul trece. Se hotărâse să plece fără cel care-i în întârziere. Cervantes stăruie; să-l așteptăm, închipuiți-vă deznădejdea lui când va sosi și va vedea corabia în larg... Mai stau, se perpelesc, vine și cel lipsă... Era turnătorul. Sunt prinși cu toții și duși înapoi în sclavie.

Povestea aceasta atroce — unde Cervantes apare atât de nobil, dovedindu-se că nu întâmplător a scris el **Don Quijote** — mi-o aduc aminte, fără legătură directă, cozile de la prefectură. [)]. (Ibidem.)

Un adaos neintegrat aparte, care aparține nu autorului textului, ci editorului acestuia, este titlul unei lucrări (literare), inexistent în textul original și propus convențional de editor:

[**Publicul Teatrului Național**] (în I.L. Caragiale, *Opere V*, ed. Șerban Cioculescu, v. și alte titluri similare în cuprinsul acestei lucrări.)

b) Adaosul **i n t e g r a t** ca enunț sau fragment de enunț poate avea în esență caracter independent continuând (în sens larg) ideea (1°), caracter incident (2°) sau calitatea de unitate sintactică în raporturi normale (în exemple: 3° — apozitii; 4° — o propoziție circumstanțială):

1° Vorbirea populară și, mai puțin, cea familiară recurg obișnuit la formula **una ca asta**, ori de câte ori nu se precizează noțiunea în discuție [(] impreciziunea poate veni și de la emoție, în ipoteza unei întâmplări surprinzătoare, nenorocite ș.a. [)]. (Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*.)

2° Din nefericire însă, acești români, spre a-și păstra moșiile și dregătoriile, își schimbă credința [(] regii unguri persecutau pe ortodocși [)] și limba, fură pierduți deci pentru neamul nostru. (Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor* [compendiu].)

3° *Nedespărțit de cioban e buciul [() tilinca ()] în unele părți. fluierul [() trișca ()], pretutindeni.* (I. Simionescu, *Țara noastră*.)

4° *Dar astăzi, în plimbare de agrement cu caracter romantic, a trebuit să cerem doamnei M... [() fără să ne spunem unul altuia motivul ()] sacrificiul prezenței ei.* (G. Ibrăileanu, *Adela*.)

În lucrări științifice, tehnice, parantezele cuprind elemente specifice domeniului, fiind folosite uneori în ipostaze grafice diferite spre a marca deosebiri în natura adaosului:

Variantele sunt notate în paranteze rotunde alături de sufixele de bază (v. FC II 21), iar sufixele virtuale, la locul convenit conform ordinii alfabetice, în paranteze drepte. De ex. : [-ari]; -ări [() -cri₂ ()], -ăra, -eri, -era [() -ira ()] etc. (Laura Vasiliu, *Sufixe*.)

Când aparține nu vorbitorului, ci celui ce reproduce textul și când are drept scop completarea sau rectificarea acestuia, adaosul integrat poate consta din: — un amănunt, o indicație, necesare pentru clarificarea ideii comunicate (1°—2°), adaosul fiind urmat uneori de menționarea abreviată a apartenenței lui (în exemplu: *n.n.* = nota noastră), spre a se evita riscul ca amănuntul etc. să fie înglobat în comunicarea vorbitorului (3°); — un cuvânt sau mai multe ori o inserție în cuvânt, care corectează forma exprimării, aducând-o la nivelul normei literare (4°—6°). În astfel de cazuri se folosesc îndeosebi parantezele drepte sau colțuroase (unghiulare):

1° „*El [Huțu] cu toate acestea îmi părea cam prost, ba câteodată chiar grozav de prost.*” (Slavici, N. 210.) (D. Crașoveanu, *Limba română contemporană*.)

2° *C. Caragață observă că, spre deosebire de popoarele orientale, care cunosc aplecarea până la pământ în semn de salut, „la noi [la români în epoca modernă] doar o ușoară aplecare a capului și ridicarea pălăriei există ca gest al semnului de respect, însoțind formulele rostite”.* (Marica Pietreanu, *Salutul în limba română*.)

3° „*Aptitudinea unui verb de a avea obiecte gramaticale [complement direct în cazul nostru — n.n.] nu depinde de rolul lui în propoziție — precizează acad. Iorgu Iordan —, ci de natura conținutului pe care îl exprimă.*” (D. Crașoveanu, *Limba română contemporană*.)

4° *Întâlnim astfel pe (...) Ion [al] Jilavului (...).* (Constantin C. Giurescu, *Istoria podgoriei Odobeștilor*.)

5° *Sunt pe drum departe în al 2- [le] a roman, din cele trei, al căror început este **Viața la țară**.* (Duiliu Zamfirescu către Titu Maiorescu, în Duiliu Zamfirescu, *Cele mai frumoase scrisori*, ed. Al. Săndulescu.)

6° *De aici eu amo tri [<] me [>] s carte (...)* (Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*.)

2. Conținutul s e m a n t i c al adaosului, integrat sau nu, este foarte variat (chiar excluzând determinările sintactice cu caracter explicativ, întregitor), așa încât ilustrările din continuare nu epuizează posibilitățile parantezelor cu funcție strict delimitativă. În unele cazuri ele ar putea fi înlocuite cu virgula, cu linia de pauză sau cu două puncte, dar atunci caracterul de adaos de plan secund a ceea ce cuprind ar lipsi; în exemple: 1° extinderea, întregirea unei idei în același sens sau, 2°, în sens complementar, în replică; 3° o explicație; 4° o motivație; 5° o precizare; 6° o exceptare; 7° o enumerare; 8° o indicație scenică (v. și mai sus, sub. 1b: -echivalări semantice [apozitive], elemente specifice unui domeniu științific, completări și rectificări):

1° *Sunt puși sub stare de arest spiritiști, bridgiști, dansatori, coriști. Lotul bridgiștilor, lotul spiritiștilor, lotul Patriarhiei, lotul ascultătorilor la radio, lotul comentatorilor, lotul filateliștilor [() au făcut schimburi de mărci, pe una se afla chipul mareșalului Antonescu ()].* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° *Dar, după cum scrie el, toate aceste adevăruri geometrice nu aveau nici o aplicație. [() Adevărul este că se începuse aplicarea matematicilor, atât cât era posibil la nivelul la care se găseau în acel timp, dar Descartes nu acorda o importanță deosebită la ce făceau alții. ()]* (Anton Dumitriu, *Cartea întâlnirilor admirabile*.)

3° *Istoria este a celor ce au știut să moară ori să nu le fie teamă — fizic — de perspectiva ei. [() Cred că acesta-i adevăratul înțeles al zicalei — asiatică mai ales — că moartea e ușa vieții. ()]* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

4° *Sprijinit de canaturi [() înălțimea părea amețitoare ()], se simți, în sfârșit, aproape de țel.* (I. D. Sârbu, *Enuresis nocturna*.)

5° Clasicismul a însemnat, în această epocă, la noi, ca și în altă parte [(] în Germania, de pildă [)], un stadiu pregătitor al iluminismului. [Mircea Anghelescu, *Preromantismul românesc* (până la 1840).]

6° Scrieri de acest fel existau, probabil, și înainte de yeacul al XVI-lea, dar nu s-au păstrat, pentru că aveau caracter ocazional [(] numai documentele și scrierile redactate în limba slavonă erau destinate posterității [)]. (Ștefan Munteanu, Vasile D. Țăra, *Istoria limbii române literare*.)

7° Proiectau și ei un **Sfat de obște**, care să chibzuiască în toate treburile, iar puterea executivă s-o aibă un **divan de 8 inși** [(] mitropolitul, 2 episcopi, 4 boieri mari și un legist = *nomicos* [)]. (I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*.)

8° Notarul — Pe vorba dumitale? (...)

Popa Nicoară — Pe vorba mea ! [(] Tăcere un moment, murmur apoi. Notarul iese în pridvor. [)] (Octavian Goga, *Domnul Notar*.)

§ 81. În cadrul paragrafului precedent, funcția parantezelor luată în considerație a fost strict delimitativă; adaosul cuprins între ele se realizează la lectura orală fluent integral, fără rest. Funcției delimitative i se adaugă în alte împrejurări una *s u b s t i t u t i v ă*, când parantezele închid adaosuri cu aspect rezumativ, sintetizat, cu omisiuni care la lectura orală sunt compensate de întregiri verbale. În acest sens, parantezele sunt semnul cel mai dotat (alături de și mai mult decât bara oblică) cu capacitatea de a produce în scris economie de mijloace verbale.

1. Unele întregiri verbale se impun *u n i v o c* ; în exemple, parantezele cuprind: 1° o ilustrare; 2° versiunea originală a unui citat tradus; 3° o situare geografică:

1° Antepunerea adjectivului posesiv [(] **al nostru steag** [)] este permisă numai în poezie (de exemplu: ...). (Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

2° Alături de acesta trebuie menționat Hugo Schuchardt, care afirmase: „Născută din necesitate, limba culminează în artă” [(] Aus

der Not geboren, gipfelt die Sprache in der Kunst [()]) (în germană: ...).
(Stefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*.)

3° Înainte de 1645, elemente muntene din Rucăr și Dragoslavele se așază în Soveja [(] Putna [)] unde Matei Basarab întemeiază ctitoria sa (în județul ...). (Constantin C. Giurescu, *Istoria podgoriei Odobeștilor*.)

Sunt cazuri când același tip de adaos se realizează fie integral, fie cu omisiuni compensate de întregiri verbale; în exemple: 1° o dată istorică apozitivă, realizată integral; 2° o indicație istorică rezumativă, cu caracter circumstanțial, în care întregirea verbală e substituită de paranteze; 3° o indicație bibliografică incidentă, realizată integral; 4° o indicație bibliografică circumstanțială, cu complinirea verbală substituită de paranteze:

1° Scurt timp după ce se suise pe scaun, în vara celui de al doilea an de stăpânire [(] 1690 [)] încep lucrările mănăstirii **Hurezi** (Vâlcea) punându-se temelile. (Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor* [compendiu].)

2° Acesta fu prins și închis în castelul din Vinț [(] 1595 [)] (în anul...). (Ibidem.)

3° Și nu uităm că la 6 iulie 1857, neobositul Ioan Maiorescu avu norocul să audă graiul românesc chiar și-n îndepărtata Schitazza de lângă Canalul Arsei [(] vezi I. Maiorescu, **Itinerar în Istria**, Iași 1874, 60 [)]... (Leca Morariu, *Drumuri cirebire*.)

4° G. Ivănescu [(] **Formarea cuvintelor în limba română**, în LR XIV, 1965, nr. 1, p. 36 [)] califică sufixele -a, -i drept „morfologice, nu lexicale” (în ...). (Laura Vasiliu, *Sufixe*.)

2. Ceea ce cuprind parantezele impune alteori compliniri verbale opționale, în variante; în exemple: — în cazul izolării unui cuvânt (1°); — în cazul inserției în cuvânt, la începutul lui (2°), la sfârșitul lui (3°) ori în cuprinsul lui (4°):

1° E depresiunea [(] Țara [)] Oașului (depresiunea Țara Oașului sau și depresiunea Oașului). (I. Simionescu, *Țara noastră*.)

2° Nu vroia, probabil, să-și testeze [() im ()] popularitatea prin votul secret, în competiție cu adversarul său clujean (popularitatea sau, mai curând, impopularitatea). (Mircea Zăciu, *Jurnal I*.)

3° Flexiunea lui **atât** [() a ()] seamănă cu a relativului **cât** ... (lui **atât** sau și **atâta**). (Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

4° Nu a întârziat să apară și **baston** [() i ()] **ada** (bastoniada sau și bastonada)... (Dorin N. Uritescu, *De la chioscari la vesternizare*.)

§ 82. Parantezele au, delimitativ, unele întrebuințări specifice (și, în situațiile date, obligatorii).

1. Parantezele sunt singurul semn care poate pune în valoare semnificația altor semne: atitudinea vorbitorului (de la accentuarea importanței unui cuvânt, la exprimarea ironiei, rezervei, delimitării, dezavuării, indignării etc.), marcată de semnul întrebării sau de semnul exclamării, se realizează ca atare adeseori în cuprinsul parantezelor (v. § 41 — 3, 48 — 3). O modalitate aparte a atitudinii vorbitorului este consemnarea (și repudierea) prin *sic* ! (= [întocmai] așa), marcat de semnul exclamării și înscris între paranteze, a unei greșeli, a unei afirmații sau interpretări necorespunzătoare care aparține textului citat:

Luni urmează să se țină o masă rotundă pe tema „unității literaturii române” [() sic ! ()] cu invitați pe sprânceană. (Mircea Zăciu, *Jurnal I*.)

Omisiunile operate în text sunt marcate de punctele de suspensie — de asemeni cuprinse între paranteze (v. § 52 — 3). Și tot parantezele (drepte) sunt folosite (și în lucrarea de față) pentru reliefarea altor semne de punctuație și a altor tipuri de paranteze (rotunde, unghiulare).

2. În contrast cu valoarea de adaos, parantezele marchează elemente excedentare în raport cu norma literară, deci omiteri impuse de realizarea corectă a formei de exprimare; în exemple: 1° omitere de cuvânt (reluată de autoare în exprimarea altcuiva); 2° omitere în cuvânt (operată de editor în textul autorului):

1° Acuzativul fără prepoziție se folosește numai pentru exprimarea perioadei și a duratei măsurate; uneori această construcție este înlocuită, la exprimarea perioadei, cu una prepozițională, mai puțin firească: **Am fost la mare [(] în [)] anul trecut, Trec pe la tine [(] în [)] săptămâna viitoare.** (Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

2° Nu mă îndoiesc că veți ști pururea să vă purtați către soții voștri [<] i [>] ca două domnești cocoane ce sunteți. (A. I. Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău*, ed. Scarlat Struțeanu.)

3. Parantezele sunt singurul semn dublu care se poate întrebuința numai cu unul dintre elementele lui — și anume, cu paranteza de închidere după indicatori cifrici sau literali, în text ori cu alineat la enumerări (când grupul indicator + paranteză poate fi înlocuit cu linia de pauză, v. § 74—1, sau când paranteza poate fi înlocuită de punct); precum și în marcarea unor diviziuni textuale în succesiune (ca în lucrarea de față pentru indicatorul literal, unde însă paranteza e înlocuită de punct după indicatorii cifrici).

4. Între paranteze drepte se introduce o izolare din interiorul altei izolări, marcate de paranteze rotunde:

Din cuprinsul lui am reușit să publicăm împreună numai balada Crivățului [(] v. Ethnos, I¹ [1941], 218-28 [)]. (Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei I*.)

5. Este neîngăduită folosirea parantezelor pentru a izola într-un text personal ceva scris greșit — în loc de ștersături, tăiere și corectare etc.

§ 83. Din punct de vedere gramatical, ca semn de punctuație interioară obligatorie, parantezele (rotunde) se folosesc, cu anumite restricții sau excepții, în situațiile mari în care se întrebuințează virgula ori linia de pauză. Exemplele vor fi deci, și aici, minime.

1. În c o o r d o n a r e, parantezele nu pot delimita termeni copulativi juxtapuși, ca și linia de pauză.

Părțile de propoziție (cu determinări) din exemple, coordonate joncțional și cuprinse în paranteze, sunt: 1° un complement circumstanțial de loc, copulativ; 2° un complement indirect, adversativ; 3° două complemente directe, conclusive:

1° În limbajul restauratorilor, de unde au trecut apoi în vorbirea directă a tuturor [(] precum și în limba scrisă [)], există câțiva termeni care au numai aspect, nu și înțeles, diminutival. (Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*.)

2° De aceea am vorbit mai sus de dominarea inteligenței [(] și nu de existența ei exclusivă [)]. (Ibidem.)

3° Riscul de a fi comisă o confuzie în acest sens dispare totuși dacă se ține seama că circumstanțialul final indică punctul de sosire al acțiunii [(] deci elementul posterior ei [)], pe când cel causal punctul de plecare al acesteia [(] deci element anterior ei [)]. (D. Crașoveanu, *Limba română contemporană*.)

Pentru propozițiile coordonate, tot joncțional, exemplele conțin în paranteze numai: 1° o propoziție principală copulativă; 2° o propoziție principală adversativă:

1° Dacă ținem seamă de însemnarea curentă a substantivului, trebuie să plecăm de la forma de plural a verbului absent [(] iar acesta nu poate fi decât a face, a încheia și sinonime de-ale lor, la conjunctiv pers. I plur. [)] (...) (Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*.)

2° Până aici am luat în considerație întreruperea să zicem definitivă a vorbirii: ne oprim spre a nu mai reveni asupra ordinii de idei începute [(] dar putem continua, spunând altceva, în legătură cu obiectul discuției [)]. (Ibidem.)

2. În subordonare, parantezele nu se folosesc pentru izolarea de unități sintactice aflate la începutul enunțului; cazuri ca următorul sunt izolate:

Deodată puneă problema: ei, ce facem? [(] La plural [)] cum te pot ajuta? (N. Steinhărdt, *Jurnalul fericirii*.)

Părțile secundare de propoziție (cu sau fără determinări) cuprinse în paranteze sunt, în exemplele următoare: 1° un atribut adjectival izolat; 2° o apozitie explicativă:

1° Trebuia însă o pauză — de un an măcar — după care bătrânul informator [(] prevenit că vom mai sta de vorbă asupra celor știute de el [)] poate că și-ar fi rememorat materialul inedit. (Ion Diaconu, *Cântăreți și povestitori populari*.)

2° Ceea ce înseamnă că, în operația îndreptățirii, Domnul îi spune mortului [(] adică păcătosului [)] : trăiește! (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

P r o p o z i ț i i l e subordonate, cu sau fără determinări, cuprinse în paranteze, sunt, în exemple: 1° o serie coordonată concludiv cu propoziții atributive; 2° o propoziție apozitivă; 3° o propoziție concesivă:

1° — *Puritatea absolută, absolută, da, o admitem. Dar virtutea [(] care-i înfrânare, deci presupune dorința păcătoasă [)] ne îndispune.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° *Un poet îmi făcea odată observarea că între setea de repaos a Luceafărului și cererea lui de iubire [(] ceea ce însemnează viață, zbucium [)] ar fi o contrazicere.* (D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*.)

3° *Îl întreb pe avocat, așa într-o doară [(] cu toate că acesta era motivul pentru care am fost ținut să vin și l-am lăsat pe tata singur [)], ce părere are despre articolul 209 cod pen.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

3. În privința unităților interioare **i n d e p e n d e n t e**, fără raporturi în enunț, parantezele nu pot delimita vocative, interjecții și adverbe de afirmație sau de negație, în schimb sunt folosite adeseori (cum a rezultat și din fapte anterioare) la izolarea construcțiilor incidente (implicit a celor cu interjecții sau cu adverbe de afirmație și de negație); în exemple: o incidentă de intervenție în vorbirea directă (1°) și două în care parantezele, ca și linia de pauză, le îngăduie caracterul interogativ (2°) ori exclamativ (3°):

1° *S-a-nvățat cu nărav dulăul [(] zise bărbierul [)].* (I. L. Caragiale, *Gogoși*.)

2° *Cânta încet, ca pentru ea [(] poate că pentru noi? [)], cu o voce atât de slabă, că parcă nu făcea decât să respire melodios.* (G. Ibrăileanu, *Adela*.)

3° *Degeaba le arăt că nu sunt [(] vai ! [)] autorul piesei (...)* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

§ 84. Parantezele delimitează în funcție de interpretare a vorbitorului, derogând de la condiționările sintactice și prozodice, elemente ale comunicării în situațiile și cu mențiunile din § 70 — 72, 75, deci asemănător cu virgula și cu linia de pauză. Ca atare, și în acest loc exemplele sunt puține.

În poziții a d m i s e gramatical, în exemplele următoare parantezele închid: 1° un atribut adjectival neizolat; 2° un complement de agent; 3° o subordonată circumstanțială de timp, fără accent sintactic:

1° *Vine de la Râmnicu Sărat, unde a trăit șase ani de zile singur în celulă; supus unui regim de înfometare, a mâncat paiele din salteaua [(] destrămată [)] pe care dormea, până la urmă toate, n-a mai rămas decât pânza de sac.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

2° *În ambele citate a cabotiniza are sensul: a urmări [(] de către cineva [)] obținerea unui succes într-o împrejurare dată, folosind mijloace ieftine.* (Dorin N. Uritescu, *De la chioscari la vesternizare*.)

3° *Coreanul și Boiereanu de la Gherla (...) ori cel ce ne spune [(] când știe că nu-s turnători de față [)]:* Dacă v-aș aplica regulamentul întocmai, n-ați mai ieși nici unul de aici. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

În poziții n e a d m i s e gramatical, exemplele conțin cuprinse între paranteze: 1° un complement de loc coordonat cu și copulativ; 2° un atribut adjectival coordonat cu sau disjunctiv nepereche; 3° o propoziție principală (regentă) coordonată cu și copulativ; 4° o propoziție principală coordonată cu sau disjunctiv nepereche:

1° *Respingând variantele muntenești, el se sprijină pe un argument scump latiniștilor: în latină [(] și italiană [)] nu se zice **painis, cainis, ci pane, cane...*** (Ștefan Munteanu, Vasile D. Târa, *Istoria limbii române literare*.)

2° *Ele ne apar astăzi ca termeni „arhaici” [(] sau poetici, în cazul lui **selbă** [)], dintr-o epocă apusă o dată cu ei.* (Ibidem.)

3° Faptul confirmă aprecierile mele: **voi** este strict obiectiv [() și arată că, în mod logic, indiferent de părerea, intenția etc. subiectului vorbitor, acțiunea se va realiza ()], **oi**, dimpotrivă, exprimă îndoială, nesiguranță etc. (Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*.)

4° În anumite situații complementul de mod propriu-zis se apropie [() sau chiar e greu de delimitat ()], ca valoare, de complementele (...) (D. Crașoveanu, *Limba română contemporană*.)

NOTĂ. Pentru paranteze, v. și § 4—1 (delimitative logic); 4—2 (delimitative și substitutive); 5—1 (opționale); 12 (semn dublu la dreapta, la stânga și repetat la distanță); 15—1 (învecinate cu [...], [!], [?], [.] — închizând comunicări de sine stătătoare); 15—2 a (învecinate cu [...], [!], [?] — în interior); 15—2 b, c (învecinate cu [?], [!], [...] — la sfârșit de enunț); 15—3 (învecinate cu [,], [.), [?], [!] — închizând izolări nemarcate de semn de punctuație); 15—4 (învecinate cu [,] — cu funcții diferite); 17 (semn neintervertibil); 18 (intervertibile cu [,], [—], [;], [:]); 18 ([()], [< >] și [] intervertibile între ele); 18 (intervertibilă cu [.]).

GHILIMELELE

§ 85. Ghilimelele sau semnele citării sunt un semn exclusiv dublu, a cărui întrebuințare nu este determinată sintactic și prozodic, deși uneori o mică pauză și modificarea intonației sunt neceare înaintea porțiunii pe care el o închide. Ghilimelele *d e l i m i t e a z ă* totdeauna — pur și simplu sau și reliefând ce cuprind ori indicând o atitudine față de ce cuprind. Și, pentru că o fac în afara condiționărilor gramaticale (delimitarea funcțională rămâne în grija semnelor de punctuație finală și interioară), statutul gramatical a ceea ce izolează nu este semnificativ pentru întrebuințările lor.

Valoarea generală a ghilimelelor constă în avizarea cititorului cu privire la o situație în care urmează să se transpună, de care să ia cunoștință sau față de care să manifeste o anumită transparență. Ghilimelele închid ce nu aparține vorbitorului și e semnalat ca atare ori ce aparține vorbitorului și e reprodus și semnalat ca atare.

§ 86. Ghilimelele cuprind, mai întâi, o *v o r b i r e d i r e c t ă*, reprodusă, ca parte a discursului. În această situație semnul este obligator, nesubstituibil și nu trebuie dublat de linia de dialog.

1. Vorbirea directă poate fi constituită dintr-o comunicare de sine stătătoare, neintegrată și aflată după propoziția sau fraza care o anunță, înaintea acestora sau cuprinzându-le intercalate; în exemplu, un dialog reconstituit, în care vorbirea directă aparține când vorbitorului, când interlocutorului reprodus:

L. — *Că la teatru meru... zic: [„] Are lojă gratis ! ["] [„] Da, zice el, la șosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineața și seara? ["] [„] Tot gratis ! ["]* zic eu. (I. L. Caragiale, *Amici*.)

2. Ghilimelele cuprind o comunicare (1°—3°) sau fragmente de comunicare (4°—6°) i n t e g r a t e în vorbirea celui ce le reproduce și aparținând fie altcuiva (1°—5°), fie vorbitorului (6°); înaintea părții reproduse se face o mică pauză urmată de modificări ale intonației, corespunzătoare conținutului reprodus; semnul e nesubstituibil:

1° În momentul acesta, strigătul: [„] *Foc ! dăm foc la mănăstire! ... ["]*, repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-și piardă cu totul mințile (...) (A. I. Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău*.)

2° *Scuza [„] împrejurările mi-au fost potrivnice ["] nu e invocată decât de cei slabi și nehotărâți.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericii*.)

3° *Nu-i spunea decât [„] bună ziua ["] și [„] la revedere ["]*. (Dinu Pillat, *Tinerețe ciudată*.)

4° *Olimpia nu știu să vorbească bătrânului decât de Aglae, Aurica și ceilalți care [„] țin foarte mult, unchiule, la dumncata ["]*, ceea ce nu provocă din partea lui moș Costache decât niște mormăituri incredule. (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*.)

5° *Musafirii erau mulți și înfometați. Erau [„] ăia ["]*, rudele sărace, venite la cazanul lui Urmatecu, după cum singur se rostea. (Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București*.)

6° *Păi eu [„] cal ["] am zis?... am zis [„] călare ["]*. (I. L. Caragiale, *Calul Dracului*.)

§ 87. Se pun ghilimele la începutul și la sfârșitul unui t e x t sau al unor f r a g m e n t e d e t e x t, citate. La lectura orală, pasajul reprodus impune menționarea „citez” („cităm”) la ghilimelele de deschidere și „am închis citatul” la ghilimelele de închidere. Semnul este obligator.

1. Textul d e s i n e s t ă t ă t o r, neintegrat, poate conține un pasaj unitar, fluent (1°) ori pasaje cu discontinuități întregite de cel ce citează (2°); în exemple, propoziția care semnalează reproducerea precedă textul (1°) sau e încorporată, ca incidentă, în textul citat (2°):

1° Constatând prezența în vocabularul românesc a unui număr anumit de cuvinte nelatine, Sextil Pușcariu scria: [„] Cât de puțin importante sunt împrumuturile din limbi străine — în cazul limbii române, se poate vedea prin imposibilitatea de a formula măcar o singură propoziție din cuvinte nelatine [”]. (D. Macreă, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*.)

2° Împrumuturile din latină și din limbile romanice trebuie făcute, arată Eliade, numai pe măsura necesităților. [„] Trebuie — scrie el — să luăm numai ceea ce trebuie și de acolo de unde trebuie [”], iar cuvintele împrumutate să ia aspectul românesc, [„] să se înfățișeze în haine românești [”]. (Ibidem.)

2. Citatele i n t e g r a t e pot conține, de asemeni, un pasaj unitar, fluent (1°) sau pasaje diferite, eventual cu discontinuități complinite de cel ce reproduce (2°):

1° Cum bine observa Sextil Pușcariu, asemenea întrebuințări ale limbii [„] arată că omul, vorbind, nu urmărește numai scopul utilitar de a fi înțeles, ci urmează și unei predispoziții firești pentru g l u m ă și j o a c ă [”]. (Marica Pietreanu, *Salutul în limba română*.)

2° Intrăm — dar numai aparent — în faza pe care D. Murărașu a subliniat-o că ar fi [„] începutul spiritului științific [”] în folklorul românesc, din care se va dezvolta [„] critica obiectivă [”]. (Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei I*.)

3. Un citat în citat necesită folosirea unui tip de ghilimele pentru citatul care integrează, [„ ”], și altul pentru citatul încorporat, [« »], în exemplu — o vorbire directă reprodusă:

Vom reproduce citatul caracteristic din amintirile renumitei pianiste [Cella Delavrancea, n.n.]: [„] La primul meu concert în Berlin [Caragiale, n. n.] mi-a ținut o cuvântare întreținută cu glumă și emoție: [«] Ascultă, Aghiută... Diseară tu ai să cânti pentru publicul cel mai pretentios din lume, tu, ciobănașul din Munții Vrancei. Să-ți ții firea, să mi-i bagi în sedila ta cu caș proaspăt. Să nu uiți că tu ai să reprezinți diseară talentul muzical din patria noastră, în țara muzicii. Vreau să citesc mâine laude despre tine, în gazetă [»]. Critica muzicală a fost pe placul marelui meu prieten. Mi-a citit-o cu glas

solemn, potrivitându-și mereu ochelarii pe nas, ca să-și ascundă înduioșarea.[""]. (Gazeta literară, IX [1962], nr. 430). (Ion Diaconu, Ținutul Vrancei I.)

§ 88. Ghilimelele reliefează în text cuvinte și grupuri de cuvinte cărora li se atribuie o anumită importanță sau semnificație, asupra cărora se insistă, asupra statutului aparte, a sensului special al cărora se atrage atenția; în exemple: 1° concepte de călăuzire a vieții spirituale și morale; 2° noțiuni ale unui cod probabil, pentru comunicare; 3° termeni topografici (diviziuni ale satului răzășesc); 4° cuvânt citat și sensul lui corespunzător și necorespunzător; 5° termen cu statutul gramatical schimbat; 6° denumirea unui vas și a unei instituții; 7° titlul unei opere literare; 8° titluri de periodice; în cazurile 3°, 5°, 6° — 8°, în locul ghilimelelor reliefarea se poate realiza printr-un auxiliar grafic al punctuației — schimbarea tipului de literă la tipar (reflectând sublinierea cu linie din textul manuscris; v. *Carmen*, *Istoria literaturii române* și *Timpul* în exemplele din § 89, precum și titlurile operelor din care au fost extrase exemplele din lucrarea de față):

1° [„] *Cultul pentru artă* [“], [„] *mândria națională* [“], [„] *unitatea de aspirațiuni* [“] ..., toate aceste cuvinte, cari în sufletul meu erau legate de emoțiuni adânci și mă mișcau până la lacrimi, în ei nu deșteptau nici un ecou. (C. Rădulescu-Motru, *Cultura română și politicianismul*.)

2° Pot introduce unele noțiuni de cantitate: [„], *mult* [“] și [„] *puțin* [“], sau unele de intensitate: [„] *rapid* [“] și [„] *lent* [“] (...) (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.)

3° În afară de [„] *pământuri* [“] mai găsim pomenite în moșia *Odobeștilor* [„] *răzoarele* [“]. (Constantin G. Giurescu, *Istoria podgoriei Odobeștilor*.)

4° Dar acel [„] *practic* [“] mi s-a părut suspect. Poate că n-a fost luat cuvântul în sensul lui corect care e [„] *de fapt* [“], [„] *concret* [“] — ci în sensul răspândit, dar inexact, de [„] *situație generală* în care cazurile excepționale fiind foarte rare nu contează [“]. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*.)

5° [„] Muncește ["] e un fel de a spune. (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*.)

6° Remorcherul [„] Curgan ["], noul vapor de călători al firmei [„] Frații Toporov & Co. ["], cobora pe Irtiș în jos, trăgând după sine o barjă penitenciară. (C. Stere, *În preajma revoluției*.)

7° De aceea, ca și în [„] Faust ["], în lumea noastră primează posibilul asupra realului. (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.)

8° Schullerus folosește circa 40 de culegeri, plus colecțiile revistelor [„] Șezătoarea ["], [„] Ion Creangă ["], [„] Convorbiri literare ["]. (Ovidiu Papadima, *Literatură populară română*.)

Când denumirea comportă două niveluri, un termen generic și denumirea propriu-zisă, numai aceasta din urmă este cuprinsă (obligator) între ghilimele:

Școala normală [„] Carol I ["].

Un titlu, o denumire etc. cuprinse într-un citat, într-o vorbire directă, sunt marcate de alt tip de ghilimele (dacă nu sunt reliefate prin tipar/subliniere) — ca și un citat în citat:

[„] Aș vrea să vă povestesc [«] Don Quijote [»] ["], spun după masă în celulă, când mi se cere să vorbesc. (Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.)

§ 89. Ghilimelele notează și a t i t u d i n e a vorbitorului față de ce exprimă un cuvânt sau mai multe ori față de cel ce le-a folosit ca atare. În situații de acest fel, în care semnul este obligator, înainte de ghilimelele de deschidere se face o mică pauză, însoțită de o intonație sugerând natura atitudinii; în exemple: 1° o autoapreciere reprodusă cu ironie tăioasă, a cărei adresă e nu atât firea personajului, exact opusă, cât dedesubtul automascării ei; 2° un cuvânt caracterizând eufemistic, cu indulgență, dar și ușor ironic, interpretarea cu aproximații a unui text muzical; 3° o formulă de adresare către superior, premeditat ireverențioasă prin omiterea calității acestuia și prin ton; 4° afirmații neconforme cu realitatea, dezavuate (așa-zisele...):

1° Domnul Guvidi se cunoaște pe sine; el știa că, cu tot caracterul său [„] neîncovoiat și mândru ["], n-ar fi putut conduce așa

de bine ca sôția sa această daraveră delicată (...) În adevăr, bărbatul socotise cuminte: ceea ce omul [„] tare și aspru [“], cum se știa el, ar fi putut compromite, femeea a scos-o cu blândețe la un fericit capăt. (I. L. Caragiale, *Om cu noroc*.)

2° Muzica militară cântă **Carmen** (...) Totuși, corectând mental micile [„] variații [“], **Carmen**-ul din Bălătești îmi face plăcere. (G. Ibrăileanu, *Adela*.)

3° — Și mai iată, [„] domnule Georgescu [“], vă rog foarte mult, și demisia mea. (I. L. Caragiale, *Două loturi*.)

4° Față de [„] lămuririle [“] direcțiunii generale a Fundațiilor Culturale Regale, privitoare la editarea **Istoria literaturii române** de G. Călinescu și publicate în **Timpul** de astăzi, fie-mi îngăduiți a da următoarele precizii (...) (ss. Al. Rosetti; apud Liviu Călin, *Corespondența lui Al. Rosetti cu G. Călinescu*.)

NOTĂ. Pentru ghilimele v. și § 2—2 (la delimitarea părților discursului); 2—5 (la marcarea reacției vorbitorului); 15—1 (în relațiile [“], [?“], [!“], [...“]); 15—2 d (în relațiile [?“], [...“]); 15—3 (în relațiile [“], [?“], [!“]); 17 (neintervertibile); 24—2 (semn nepermis).

CRATIMA

§ 90. Ca semn de punctuație, cratima se folosește în interiorul enunțurilor, în situații restrânse, cu funcție de delimitare și de substituie și cu valori pe care le împarte uneori cu virgula, alteori cu linia de pauză.

1. **Delimitativ**, cratima marchează o mică pauză precedată de ridicarea ușoară a tonului, în situații și cu valori ca următoarele:

a) În **repetiții** imediate, fără pauză, între cuvinte care formează o unitate ; în exemple: 1° substantiv repetat; 2° adverb repetat ; 3° interjecție repetată; în asemenea cazuri se întrebuințează și virgula (iar, la interjecții, semnul exclamării după fiecare, când nu numai ansamblul are, eventual, caracter exclamativ):

1° (...) *Flori de tei deasupra noastră*

Or să cadă rânduri[-] rânduri. (M. Eminescu, *Dorința*.)

2° *A trecut de mult de nămieș și încet[-] încet au plecat, unii câte unii (...)* (I. L. Caragiale, *La conac*.)

3° — *Ah[-]ah[-] ah ! văd, Ionuțule, că are dreptate comisul să-ți spuie că ești un viclean și un rău.* (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*.)

b) Între doi termeni de apreciere cantitativă, arătând că estimarea este **aproximativă** ; în exemple: 1° între numerale; 2° între un substantiv determinat de numeral și un numeral; 3° între numerale reprezentate cifric; cratima poate fi înlocuită în astfel de cazuri prin virgulă (între numerale cifrice — și prin linia de pauză):

1° *Însă cea mai impresionantă procesiune, pe lângă două[-]trei funerare, a fost aceea de nuntă.* (Romulus Vulcănescu, *Izvoare de cultură*.)

2° *Toate încercările lui Gorică de a i se încuviința să-și poștească o prietenă[-]două fuseseră zadarnice.* (Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea Veche*.)

3° *Avea 18[-]19 ani.*

2. S u b s t i t u t i v și delimitativ, cratima marchează echivalențe prepoziționale și conjuncționale, înlocuiri de cuvinte care la lectura orală sunt introduse în comunicare (cel puțin în exprimarea susținută), fiind întrebuințată între numerale reprezentate de obicei cifric sau între alte cuvinte — ce arată limitele unui interval de timp ori ale unei distanțe; cu această funcție și cu aceste valori se folosește și linia de pauză:

Perioada 1[-]15 ianuarie sau 1 ianuarie[-]31 martie (de la... [până] la...)

Orele de serviciu: 8[-]14 (de la... [până] la...; între... și...)

Distanța Brașov[-]Sibiu (dintre... și...)

Șoseaua Focșani[-]Odobești (dintre... și...; de la... [până] la...)

Formulele scrise cu prepoziția la primul termen, hibride, de felul: *deschis între 7-15, distanța dintre Brașov-Sibiu*, sunt nerecomandabile.

Culegerea la calculator, neîngrijită, cu cratima generalizată în locul liniei de pauză, e incorectă și adeseori păgubitoare pentru claritatea comunicării.

NOTĂ. Pentru cratimă, v. § 4—2 (semn delimitativ logic și substitutiv); 9—3 a (semn între, delimitativ); 9—3 c (semn între, substitutiv și delimitativ); 18 (intervertibilă cu [,] și cu [—]); 30 (ca semn ortografic).

BARA OBLICĂ

§ 91. Ca semn de punctuație, bara oblică se folosește în interiorul enunțurilor, între cuvinte sau numerele reprezentate cifric, cu funcția generală de delimitare și substituie. Ca și parantezele ori ca și linia de pauză (cu care poate fi de multe ori înlocuită), bara oblică realizează în scris economie de mijloace verbale, compensate sau nu la lectură. Situațiile în care e întrebuințată (cu echivalentele propoziționale și conjuncționale descrise de Mioara Avram, *Un nou semn de punctuație*, v. Bibliografia) sunt prezentate în continuare.

1. Bara oblică substituie, mai întâi, următoarele *p r e p o z i ț i i*:

– Prepoziția *pe* în formule administrative (1°), în notarea unor dimensiuni (2°) sau a unei indicații bibliografice (între numărul periodicului și anul de apariție, 3°):

1° *Legea 44 [/] 1994.*

2° *G. Vâlsan, care a descoperit harta (la Biblioteca Națională din Paris) și a reprodus-o, micșorat, după originalul care are dimensiunile 510 [/] 385 — a observat cel dintâi delimitarea clară, pe ea, a Vrancei (...)* (Ion Conea, Vrancea.)

3° *„România literară”, nr. 18 [/] 1995.*

– Prepoziția *spre*, în notarea cifrică a datelor de tranziție — situație în care se întrebuințează și linia de pauză: *în noaptea de 22[/]23 august.* (Apud Mioara Avram, *Gramatica pentru toți.*)

– Prepoziția *până la*, în notarea duratei — când e folosită și linia de pauză: *în anii 1920, [/] 1922.* (Matei I. Orăveanu, *Cuvânt înainte la*

Georges Blond, *Supraviețuitorul din Pacific*, București, 1976, p. 8; apud Mioara Avram, art. cit.)

– Locuțiunea prepozițională *față de* („versus”), în notarea unor opoziții, în lucrări științifice, ca în cazul alternanțelor fonetice — semnul fiind substituibil cu linia de pauză:

Alternanțe: h[/] f: voiu hi, veți hi, va fi, să nu fiți. (Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea.*)

2. Bara oblică substituie, apoi, următoarele c o n j u n c Ț i i :

– Și (ori, de asemeni, *față de* — „versus”), între doi termeni cu un antecedent substantiv exprimând ideea de opoziție, antiteză, polaritate etc. — situații în care se folosește și linia de pauză:

Și adevărul este că distincția literatură aristocratică, de curte [/] literatură populară este neîntrerupt scoasă în evidență din Evul Mediu și până acum. (Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură.*)

Criteriile disocierii literar [/] neliterar, respectiv bun [/] rău, superior [/] inferior (VII, 1) îi aparțin. (Ibidem.)

– Și, unic, între termeni cu un antecedent substantiv exprimând relația, raportul, comparația sau sugerând ideea de cuplare — când se folosește și linia de pauză:

Relației scris [/] oral îi corespunde — prin omologare — ierarhizarea cult [/] incult. (Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură.*)

Raportul ideologic este deci totdeauna de ordinul nou[/]vechi, conservator[/]revoluționar, conducător[/]condus, cu toate implicațiile sale: inovație[/]tradiție, represiune[/]contestare etc. (Ibidem.)

– Sau, alternativ, cu valoarea semantică de „respectiv”, în următoarele împrejurări: — în notarea datei calendaristice după stilul vechi și după cel nou (1°); — între orice cuvânt notând, de exemplu, o alternativă temporală (2°) sau variante opționale de pronunțare ierarhizate, prima fiind cea recomandabilă (3°—4°):

1° *Lupta avu loc în ziua de 13 [/] 23 august,* (Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor [compendiu].*)

2° *În ambele situații, formațiile sunt reținute ca aparținând periodic, respectiv graiului sau idiolectului în care erau [/] sunt analizabile.* (Laura Vasiliu, *Sufixe.*)

3° eteroclit[/]heteroclit (...) (*Dicționar ortografic, ortoepic, și morfologic al limbii române.*)

4° altminteri [/] altminterea [/] almintrelea (...) (*Ibidem.*)

3. Bara oblică *re z u m ă* formulări dezvoltate, cu repetiții, fie între termeni care implică raportarea alternativă la altul – determinat sau determinant – (1°), fie în alternativa conjuncțională *sau/și* ori *și/sau*, semnificând două variante opționale rezumate (2°):

1° *Grafii ca acești [/] unii [/] doi membrii, toți [/] amândoi membri (...), ochii [/] ochi albaștri (...) sunt greșite prin neconcordanța formelor în -i sau -ii în contextele în care apar (...)* (acești membrii, unii membrii sau doi membrii...). (Mioara Avram, *Ortografie pentru toți.*)

2° *Scrierea nu concordă totdeauna cu pronunțarea (nici măcar cu cea literară), implicând în parte principiul morfologic sau[/]și principiul etimologic (principiul morfologic sau principiul etimologic [și, respectiv,] principiul morfologic și principiul etimologic).* (*Ibidem.*)

4. În notarea cifrică a datei, ca și linia de pauză sau punctul, bara oblică substituie elementul *a* al formei de feminin a numeralului ordinal (îndeosebi în limbajul administrativ, unde semnul apare mai frecvent și de unde a trecut în publicistică și chiar în stilul epistolar):

Sosesc luni (11[/]III[/] 906), 6^s seara, Magdbhf (...) (11 a III-a ...). (I.L. Caragiale către Paul Zarifopol, în I.L. Caragiale, *Opere VII*, ed. Șerban Cioculescu.)

5. Bara oblică evită situațiile de echivoc pe care le poate produce linia de pauză, de exemplu, când aceasta se confundă, mai ales în textele manuscrise ori dactilografiate sau în culegerile la calculator, cu cratima (1°), și e impusă univoc atunci când termenii pe care-i delimitează sunt separați între ei prin alt semn, ca linia de pauză însăși (2°):

1° *tipul (personajul, caracterul etc.) clasic[/]romantic* (față de: ... clasic — romantic). (Mioara Avram, *art. cit.*)

2° *Este încă unul din aspectele profund obiective ale hermeneuticii lui Mircea Eliade a cărei infrastructură este orientată în permanență de relația intuiție-text-intuiție [/] text-intuiție-text.* (Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade.*)

În cazuri ca *sau(și)* ori *și(sau)* parantezele, marcând o alternativă, situează ceea ce cuprind, prin caracteristica lor semantică, în plan secund. Față de ele, bara oblică prezintă avantajul că menține termenii alternativi *sau[/]și* ori *și[/]sau* la același nivel de importanță.

Formulările cu prepoziție la primul termen, de felul *relația dintre scris [/] oral*, sunt nerecomandabile (ca și între 8—15, situație menționată la linia de pauză).

NOTĂ. Pentru bara oblică v. și § 9—3c (semn delimitativ și substitutiv); 17 (semn neintervertibil); 18(substituibilă cu [—]; [.]); 30 (ca semn ortografic).

LINIA DE DIALOG

§ 92. Linia de dialog este un semn omograf cu linia de pauză, fără să aibă vreo înrudire funcțională cu ea. Nefiind implicată nici în punctuația finală, nici în cea interioară, linia de dialog e izolată funcțional și de celelalte semne: ea precedă și semnalează începutul vorbirii directe a fiecărei persoane în cadrul unui dialog, avertizând pe cititor de trecerea de la o parte a discursului la alta (de la anunțarea vorbirii directe la reproducerea ei), precum și de trecerea de la o replică la alta, cu pauza care le separă și cu modificările corespunzătoare ale intonației:

[—] *Ziua de azi n-am s-o uită niciodată.*

Ea m-a întrebat mișcată:

[—] *De ce ?*

[—] *Pentru că niciodată n-am fost mai fericit...* (D.D. Pătrășcanu, *Amintirile lui Constantin Casian.*)

NOTĂ. Pentru linia de dialog v. și § 17 (semn neintervertibil).

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Mioara, *Compromiterea parantezei*, în „Limba română”, 1979, nr. 1, p. 95–98 (și în *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1987, p. 207–210).
Un nou semn de punctuație [bara oblică], în „Limba română”, 1979, nr. 2, p. 193–198 (și în *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1987, p. 211–216).
Punctuația și implicațiile ei în limbă și în comunicare, în „Limbă și literatură”, 1980, I, p. 11–26 (și în *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1987, p. 193–206).
Gramatica pentru toți, București, 1986.
Analiza punctuației unui text literar, în „Limbă și literatură”, 1987, I, p. 91–99.
- Bejan, D., *Semnele de ortografie și de punctuație*, în „Tribuna”, 1989, nr. 42, p. 8.
- Blandiana, Ana, *Inefabila virgulă*, în „Amfiteatru”, 1970, nr. 1, p. 3.
- Ciobanu, Fulvia, *Unele întrebări ale liniei de pauză în scrierea noastră actuală*, în „Limba română”, 1980, nr. 3, p. 193–196.
- Dascălu, Laurenția, *Despre raportul dintre intonație și unele semne de punctuație*, în „Studii și cercetări lingvistice”, 1982, nr. 4, p. 322–333.
Despre unele valori stilistice și intonația corespunzătoare parantezei, liniei de pauză și punctelor de suspensie, în „Studii și cercetări lingvistice”, 1982, nr. 5, p. 387–394.
- Drincă, Sergiu, *Semnele ortografice și de punctuație în limba română. Norme și exerciții*, București, 1983.
Punctuația lui „și”, în „Limba și literatura română”, 1983, nr. 4, p. 11–13.
- Florică, Ion, *Cu privire la folosirea punctuației*, în „Școala Mehedintului”, 1978, I, p. 21–22.
- Foartă, Șerban, *Semne de punctuație*, în „Orizont”, 1983, nr. 19, p. 2.
- Gramatica limbii române*, Ediția a II-a revăzută și adăugită. Tiraj nou. Coordonatori acad. Al. Graur, Mioara Avram, Laura Vasiliu, București, 1966, p. 483–504.

- Graur, Al., *Virgula*, în „România literară”, 1972, nr. 13, p. 13.
- Mic tratat de ortografie*, București, 1974.
- Hristea, Theodor, *Despre unele reguli de punctuație*, în „România literară”, 1980, nr. 6, p. 9.
- Iacob Șt., *Despre unele reguli de folosire a virgulei*, în „Limba română”, 1955, nr. 4, p. 25–28.
- Institutul de lingvistică al Universității din București, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, Ediția a IV-a, București, 1983, p. 40–82.
- Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană* [Ediția a II-a, București], 1956, p. 732–745.
- Jacquier, H., *Linio-manie*, în „Steaua”, 1956, nr. 7, p. 125.
- Iarăși despre punctuație*, în „Steaua”, 1956, nr. 10, p. 119–120.
- Mihăescu, N., *Semnele de punctuație în unele ziare*, în „Presa noastră”, 1961, nr. 2, p. 39–40.
- Semne ortografice și de punctuație. 2. Linia de dialog și de pauză*, în „Informația Bucureștiului”, 1961, nr. 2547, p. 2; *Chestiuni de punctuație*, *Ibidem*, 1962, nr. 2684, p. 2; *În legătură cu folosirea semnului întrebării*, *Ibidem*, 1964, nr. 3242, p. 2; *Despre semnele de punctuație și, în special, despre virgulă*, *Ibidem*, 1965, nr. 3563, p. 2; *Semnele de punctuație*, *Ibidem*, 1966, nr. 4044, p. 2.
- Roceric — Alexandrescu, Alexandra, *Observații asupra pauzei — în citire — în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, 1963, nr. 3, p. 361–374.
- Roceric, Alexandra și Golopenția, Sanda, *Observații asupra intonației în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, 1961, nr. 1, p. 29–34.
- Rusu, C., *Punctuația și ortografia limbii române în lumina Gramaticii Academiei*, în „Limba română”, 1971, nr. 6, p. 615–617.
- Punctuația atributivei după alt atribut care determină același termen regent*, în „Limba română”, 1978, nr. 2, p. 143–144.
- Punct-virgula, mijloc gramatical*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, IV. Caietele Banatica, Seria Filologie, Reșița, 1978, p. 277–283.
- Sfârlea, Lidia, *Observații cu privire la raportul dintre punctuație și prozodie în limba română*, în „Limba română”, 1967, nr. 1, p. 55–64.
- Soare, Gheorghe, *Funcția stilistică a semnelor de punctuație*, în „Buletinul științific al Facultății de învățământ Pedagogic”, Sesiunea mai 1980, Pitești, 1981, p. 191–194.
- Stan, Camelia, *Descrierea și normarea punctuației românești (semnul două puncte)*, în „Limba română”, 1992, nr. 1–2, p. 89–93.
- Stati, Sorin, *Funcțiile virgulei și folosirea ei cu rol gramatical*, în „Limba română”, 1955, nr. 4, p. 17–24.
- Șerban, Vasile, *Însă, deci, totuși*, în „Orizont”, 1976, nr. 30, p. 7.
- Șerbănescu, Andra, *Semne de punctuație în lucrări de concurs*, în „Limba și literatura română”, 1990, nr. 3, p. 35–38.
- Zamfirescu, Ion, *Despre punctuație*, în „Contemporanul”, 1978, nr. 2 (1627), p. 2.

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
PUNCTUAȚIA	7
FUNCTII. UTILITATE	7
SEMNELE DE PUNCTUAȚIE	29
Semnele simple	29
Semnele duble	35
Semne învecinate	36
Substituirii de semne	44
REGULA DE PUNCTUAȚIE	53
PAUZELE, INTONAȚIA ȘI SEMNELE DE PUNCTUAȚIE	59
Pauzele	59
Intonația	63
PUNCTUAȚIA ȘI ORTOGRAFIA	67
ÎNTEBUIȚAREA SEMNELOR DE PUNCTUAȚIE	74
PUNCTUL	74
SEMNUL ÎNTEBĂRII	83
SEMNUL EXCLAMĂRII	100
PUNCTELE DE SUSPENSIE	113
DOUĂ PUNCTE	125
VIRGULA	131
Delimitări prin virgulă determinate sintactic și prozodic	134
Delimitări prin punctuație neadmise sintactic	151
Delimitări prin punctuație determinate de interpretarea vorbitorului	157
LINIA DE PAUZĂ	162
PUNCTUL ȘI VIRGULA	170
PARANTEZELE	178
GHILIMELELE	191
CRATIMA	197
BARA OBLICĂ	199
LINIA DE DIALOG	203
Bibliografie	205

Pregătirea formeii și imprimarea la
R.A.I. Coresi

Tiparul executat sub comanda nr. 50 572

Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria „CORESI” București
România

„Propunându-mi o carte despre punctuație, Editura PROCION a avut în vedere utilitatea ei imediată pentru scrisul răspândit în mase și în mod deosebit pentru școală; îi sunt recunoscător, așa cum recunoscători sper să-i fie și beneficiarii lucrării de față.

Am evitat caracterul de cod de norme, generalizat (și) în îndreptarele de punctuație, preferând un text larg explicativ și bogat în exemplificări. Capitolul privitor la întrebuințarea semnelor de punctuație (materia curentă a lucrărilor normative de speță), el însuși conceput nu numai ca indicare organizată de restricții gramaticale proprii, mai mult sau mai puțin, fiecărui semn, e precedat de câteva chestiuni generale menite să facă înțelese natura și importanța punctuației, particularitățile și rostul acestei componente specifice a scrierii. Având ca punct de plecare regulile oficiale, expunerea funcțiilor și valorilor semnelor de punctuație înregistrează o lărgire a situațiilor îndeobște luate în considerație, mai apropiată de diversitatea și de complexitatea realităților din scriere.”

AUTORUL